

155.232

๙๖๖๓

๕.3

ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับจิตลักษณะ
และพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

205

267 - 2/6

ปัญญานิพนธ์

ของ

สุริยะ พันธุ์ดี

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์

มีนาคม 2536

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

184963

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปัญหานี้นี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

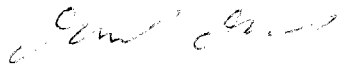
คณะกรรมการควบคุม

.....ประธาน
(ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน)
.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย นิรุญทวี)

คณะกรรมการสอบ

.....ประธาน
(ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน)
.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย นิรุญทวี)
.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ งามตา วนินทนนท์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปัญหานี้นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ ของมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.สมพร บัวทอง)

วันที่..... เดือน.....พ.ศ.2536

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงจาก ศาสตราจารย์
ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน ประธานที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย นิธิพิ
กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้สละเวลาอย่างมากในการให้ความรู้ คำแนะนำ และตรวจ
แก้ไขทุกขั้นตอนของการทำวิจัยอย่างใกล้ชิด ผู้ช่วยศาสตราจารย์งามดา วนินทนันทน์ กรรมการ
สอบปากเปล่าที่กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ ตลอดจน คณาจารย์
สถาบันทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ผู้วิจัย และขอขอบคุณผู้อำนวยการโรงเรียน
อาจารย์ ตลอดจนกลุ่มตัวอย่างทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้อย่างยิ่ง

ท้ายที่สุดขอโน้มระลึกถึงพระคุณของคุณพ่อ คุณแม่ พี่ ๆ และเพื่อน ๆ ตลอดจนน้อง ๆ
ทุกคน ที่ไม่ได้กล่าวนาม ที่ให้ความช่วยเหลือ และให้กำลังใจในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ด้วย

สุริยะ พันธุ์ดี

มีนาคม 2536

สารบัญ

บทที่

หน้า

1	บทนำ.....	1
	ลักษณะทางพุทธศาสนาของบุคคล.....	3
	การถ่ายทอดทางพุทธศาสนาสู่เยาวชน.....	12
	ครอบครัวกับการถ่ายทอดทางศาสนา.....	13
	โรงเรียนกับการถ่ายทอดทางศาสนา.....	15
	อิทธิพลของครอบครัวร่วมกับโรงเรียนต่อเยาวชนทางด้านศาสนา.....	17
	บทบาทของโรงเรียนในการถ่ายทอดลักษณะทางพุทธศาสนา.....	19
	ประเภทของโรงเรียนกับลักษณะทางพุทธศาสนาของโรงเรียน.....	19
	การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับลักษณะทางพุทธศาสนาของ นักเรียน.....	23
	การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนากับลักษณะทางพุทธศาสนาของนักเรียน..	26
	ประสบการณ์ทางศาสนากับจิตลักษณะและพฤติกรรมของเยาวชน.....	28
	ประสบการณ์ทางศาสนากับการรับรู้คุณค่าของศาสนา.....	29
	ประสบการณ์ทางศาสนากับลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน.....	35
	ประสบการณ์ทางศาสนากับทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวและพฤติกรรมก้าวร้าว..	38
	ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางศาสนาในโรงเรียนและผลที่มีต่อนักเรียน.....	42
	จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	43
	ประโยชน์ของการวิจัย.....	44
	ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย.....	45
	นิยามปฏิบัติการของตัวแปร.....	46
	สมมติฐานการวิจัย.....	53

บทที่	หน้า
2	วิธีดำเนินการวิจัย..... 54
ประชากร.....	54
กลุ่มตัวอย่าง.....	54
วิธีเลือกตัวอย่าง.....	55
เครื่องมือวัดตัวแปร.....	55
แบบวัดการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน.....	56
แบบวัดการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา.....	56
แบบวัดทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน.....	57
แบบวัดความเชื่อทางพุทธศาสนา.....	57
แบบวัดการปฏิบัติทางพุทธศาสนา.....	58
แบบวัดการรับรู้คุณค่าของศาสนา.....	59
แบบวัดลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน.....	59
แบบวัดทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว.....	60
แบบวัดพฤติกรรมก้าวร้าว.....	60
แบบวัดความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา.....	61
การหาคุณภาพเครื่องมือวัด.....	62
วิธีดำเนินการเก็บข้อมูล.....	62
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	63
3	การวิเคราะห์ข้อมูล..... 64
ลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง.....	64
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	67
การศึกษาลักษณะทางพุทธศาสนา จิตลักษณะ และพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนที่อยู่ใน โรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และมีครู เป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาต่างกัน.....	67

การศึกษาลักษณะทางพุทธศาสนา ที่สนใจที่ต่อการก้าวร้าวและพฤติกรรมก้าวร้าวของ	
นักเรียน ที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ได้รับประสบการณ์	
ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาต่างกัน....	100
การศึกษาลักษณะทางพุทธศาสนาของนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา ความ	
ใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาต่างกัน...	120
การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน	
ลักษณะทางพุทธศาสนาและจิตลักษณะของนักเรียนกับพฤติกรรมก้าวร้าว.....	132
การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและลักษณะทางพุทธศาสนา	
กับพฤติกรรมก้าวร้าว.....	132
จิตลักษณะที่สำคัญของนักเรียนกับพฤติกรรมก้าวร้าว.....	136
การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและลักษณะทางพุทธศาสนา	
ร่วมกับจิตลักษณะของนักเรียนกับพฤติกรรมก้าวร้าว.....	139
การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ลักษณะทางพุทธศาสนา	
และจิตลักษณะของนักเรียนกับพฤติกรรมก้าวร้าว.....	143
ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสำคัญที่ศึกษา.....	146
4 การสรุปและอภิปรายผล.....	153
การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน.....	153
การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน 1.....	153
การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน 2.....	156
การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน 3.....	157
การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน 4.....	158
การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน 5.....	159

อิทธิพลของโรงเรียนที่มีต่อนักเรียน.....	160
ลักษณะของนักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามาก.....	161
ลักษณะของนักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมาก.....	162
ลักษณะของนักเรียนที่มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูง.....	163
นักเรียนประเภทที่ไม่ได้รับผลดีจากการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียน.....	164
ข้อดีและข้อจำกัดในการวิจัย.....	164
ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป.....	165
ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ.....	166
บรรณานุกรม.....	167
ภาคผนวก.....	177
ภาคผนวก ก.....	178
ภาคผนวก ข.....	180
ภาคผนวก ค.....	207
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	267

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1	แสดงระดับเศรษฐกิจของครอบครัว.....	51
2	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย จำนวน 540 คน.....	70
3	การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาและปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย.....	72
4	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน.....	75
5	การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย...	77
6	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน.....	81
7	การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนา โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย...	83
8	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนลักษณะมุ่งอนาคต และการควบคุมตน เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน	86

- 9 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน
โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย... 88
- 10 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อพิจารณา
ตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการ
มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน..... 90
- 11 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว โดย
พิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย... 92
- 12 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อพิจารณาตาม
ประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครู
เป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน..... 96
- 13 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว โดยพิจารณา
ตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมี
ครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย..... 97
- 14 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตาม
ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทาง
พุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม
จำนวน 540 คน..... 102
- 15 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา โดย
พิจารณาตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับ
ประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา
และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย..... 103

16	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวมจำนวน 540 คน.....	106
17	การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย.....	108
18	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อพิจารณาตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวมจำนวน 540 คน.....	112
19	การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว โดยพิจารณาตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย.....	114
20	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อพิจารณาตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวมจำนวน 540 คน.....	117
21	การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว โดยพิจารณาตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย.....	118

22	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดาและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน.....	122
23	การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย.....	123
24	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน.....	126
25	การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย.....	128
26	ปริมาณการทํานาย และลำดับความสำคัญของตัวทํานายพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน โดยมีการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อ และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เป็นตัวทํานายในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย 18 กลุ่ม.....	134
27	ปริมาณการทํานายและลำดับความสำคัญของตัวทํานายพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน โดยมีจิตลักษณะ 3 ตัว เป็นตัวทํานายในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย 18 กลุ่ม.....	137
28	ปริมาณการทํานายและลำดับความสำคัญของตัวทํานายพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน โดยมีการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อ และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา จิตลักษณะ 3 ตัว เป็นตัวทํานายในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย.....	140
29	ปริมาณการทํานายพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน โดยมีการถ่ายทอดพุทธศาสนา ลักษณะทางพุทธศาสนา และจิตลักษณะ รวม 6 ตัว เป็นตัวทํานายในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย.....	144

30	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ลักษณะทางพุทธศาสนา 2 ตัว และจิตลักษณะ	
	3 ตัว ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย 18 กลุ่ม.....	148
31	แสดงความสัมพันธ์เป็นเปอร์เซ็นต์ (r^2) ของลักษณะพุทธศาสนา และจิตลักษณะ	
	นักเรียน.....	151

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	แสดงตัวแปรและความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิจัย.....	51
2	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางพฤกษศาสตร์และจิตลักษณะ 3 ตัว กับพฤติกรรมก้าวร้าว.....	147

บทนำ

การพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและอื่น ๆ จะดำเนินไปได้สำเร็จในปริมาณและคุณภาพเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับคุณลักษณะและพฤติกรรมต่าง ๆ ของประชากรส่วนใหญ่ ที่ต้องมีทิศทางสนับสนุนและไม่ขัดขวางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ฉะนั้นการพัฒนาคุณภาพของประชากร จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรม มีหลักธรรมทางศาสนาเป็นพื้นฐานรองรับเป็นเบื้องต้นที่จะคอยกระตุ้นหรือชักนำให้บุคคลกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ อันเป็นการพัฒนาตนเองในการอยู่ร่วมกับสังคมและพัฒนาสังคมเป็นการส่วนรวม (พระเทพปริยัติโมลี.ม.ป.ป.:3) คุณลักษณะและพฤติกรรมที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในประชากร ได้แก่ ลักษณะความเป็นพลเมืองดีมีจริยธรรมสูง นั่นคือ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และการสร้างลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศ เช่น ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง ความเป็นประชาธิปไตยและมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง (ดวงเดือน พันธุมนาวิน.2524:1)

ในการพัฒนาบุคคลในสังคมไทย พุทธศาสนาเป็นสถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่แสดงให้เห็นถึงแบบแผนประเพณีทางสังคมและวัฒนธรรมของคนไทย ทั้งยังทำหน้าที่กล่อมเกล้าและควบคุมพฤติกรรม ตลอดจนการปฏิบัติต่อกันของสมาชิกในสังคม ทำให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ในขณะเดียวกันก็ช่วยให้เป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมอยู่ในระเบียบสอดคล้องกับความต้องการของสังคม พุทธศาสนาจึงมีส่วนช่วยอย่างมากที่สุดในการทำให้คนไทยเป็นผู้มีจริยธรรมสูง และมีพฤติกรรมอยู่ในระเบียบ และทำให้สังคมไทยโดยส่วนรวมดำรงอยู่ได้ (เพ็ญแข ประจันปัจฉนิภ.2528:11) ดังนั้นพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคคลในสังคมไทย ดังที่ พระโสภณคณาภรณ์ (พระโสภณคณาภรณ์.2527:16) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาว่า "วิชาพระพุทธศาสนาเป็นการสอนเพื่อสร้างคน เพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ เพื่อพัฒนามนุษย์ให้เป็นกัลยาณบุพพชน เป็นบัณฑิต เป็นนักปราชญ์ เป็นคนดี

จริง ๆ เรียกว่า ลัทธิบูชานั้น ต้องพัฒนาด้วยระบบคำสอนในทางพุทธศาสนา" ดังนั้นการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาให้กับพลเมืองของชาติ จึงมีความสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายทอดให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นวัยที่บุคคลสามารถรับได้มากที่สุด (เพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม.2528:9) เป็นระยะที่บุคคลเริ่มแสวงหาตนเอง และแสวงหาความหมายของชีวิต โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ก่อนที่จะก้าวขึ้นสู่วัยผู้ใหญ่ โดยเฉพาะการเร่งรัดพัฒนาประเทศในปัจจุบัน ต้องรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามากขึ้นเป็นลำดับ เป็นผลให้เยาวชนมีพฤติกรรมแตกต่างไปจากเดิม เกิดปัญหาเยาวชนติดยาเสพติด ขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบ ไม่เคารพบิดามารดา และครูอาจารย์ นิยมความสุรุ่ยสุร่าย ฟุ่มเฟือย ซึ่งเป็นปัญหาทางสังคม วัฒนธรรมและจริยธรรม โดยทอดทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีไทย หันไปนิยมวัฒนธรรมต่างชาติ โดยขาดความรู้ความเข้าใจและการส่งเสริมที่เหมาะสม เป็นเหตุให้ความสำนึกในทางศาสนาของเยาวชนลดน้อยลง (ชุติมา อ่อนละม้าย.2528:4) และผลการวิจัยหลายเรื่องพบว่า บุคคลในวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ตอนต้นในอดีตขาดความสนใจและเห็นทางพุทธศาสนา (เพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม และอ้อมเดือน สดมณี.2527; สุนทรี โคมิน และสนธิ สมักรการ.2522; โสภา ชูพิกุลชัย.2522) ปัญหาดังกล่าวย่อมเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องปลูกฝังหรือถ่ายทอดทางพุทธศาสนาให้กับเยาวชน ซึ่งเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาประเทศในอนาคต โดยผ่านตัวแทนของการถ่ายทอดทางสังคม อันได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน วัด เป็นต้น

แต่ตามสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน เป็นผลมาจากความกดดันและการบังคับทางเศรษฐกิจและสังคม อันเนื่องมาจากการเร่งรัดพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยะประเทศ ทำให้ครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก ไม่มีเวลารับผิดชอบและปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ ทั้งบิดาและมารดาต้องออกไปประกอบอาชีพเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว จึงทำให้บิดามารดาใช้เวลาในการอบรมเลี้ยงดูบุตรน้อยลง โอกาสในการปลูกฝังหรือถ่ายทอดลักษณะทางสังคมให้กับบุตร โดยเฉพาะการถ่ายทอดทางศาสนาจึงมีน้อยลงไปด้วย โรงเรียนจึงเป็นสถาบันทางสังคมในลำดับรองลงมาที่ต้องมีบทบาทมากขึ้นในการถ่ายทอดทางศาสนาให้กับเยาวชน

โดยที่ทางโรงเรียนนั้นก็มีความตระหนักในบทบาทของตนในการปลูกฝังอบรมเด็กทางด้านพุทธศาสนา ฉะนั้นการที่โรงเรียนจะทำหน้าที่แทนหรือร่วมกับครอบครัวในการถ่ายทอดทางศาสนาให้นักเรียนในปริมาณและคุณภาพที่แตกต่างกัน ก็อาจจะส่งผลที่แตกต่างกันต่อจิตใจและพฤติกรรมของนักเรียนได้ด้วย

การวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาว่า การที่โรงเรียนจัดประสบการณ์ทางพุทธศาสนาให้นักเรียนในปริมาณที่ต่างกัน จะเกิดผลต่อจิตใจและพฤติกรรมของนักเรียนต่างกันเพียงใด โดยเฉพาะในนักเรียนที่ครอบครัวมีการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในปริมาณที่แตกต่างกันด้วย ทั้งนี้เพื่อที่จะแสวงหาแนวทางในการที่สถาบันทั้งสองประเภทจะเพิ่มประสิทธิภาพในการปลูกฝังลักษณะทางพุทธศาสนาแก่เยาวชน

ลักษณะทางพุทธศาสนาของบุคคล

พุทธศาสนาเป็นศาสนาซึ่งพระพุทธเจ้าเป็นพระบรมศาสดา มีหลักแห่งการประพฤติปฏิบัติที่เป็นเรื่องของความจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบ แล้วนำมาสั่งสอนเพื่อให้บุคคลได้ยึดถือ มีความศรัทธาหรือความเชื่อ และสามารถนำไปปฏิบัติ เพื่อให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาจึงเป็นลักษณะทางศาสนาที่แต่ละบุคคลจะมีแตกต่างกันออกไป ตามปริมาณที่ตนได้รับมา ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามีมากมายและหลายระดับ ในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติที่เหมาะสมกับการเป็นพุทธศาสนิกชนในระดับผู้ครองเรือนหรือฆราวาสเป็นเบื้องต้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงในแต่ละด้านดังนี้

ด้านความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อเป็นจิตลักษณะประเภทหนึ่ง ซึ่งหมายถึงการลงความเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของบุคคลซึ่งจะแตกต่างกันไปตามความรู้ความเข้าใจและสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคลที่มีต่อเรื่องนั้น (Fishbein and Ajzen.1975:131) หรือเป็นการยอมรับข้อเสนอใดข้อเสนอหนึ่งว่าเป็นจริง โดยที่มีพื้นฐานจากข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้หรือเป็นเรื่องมโน

ที่ยังไม่ได้พิสูจน์หรือไม่อาจพิสูจน์ได้โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (วันชัย มิกกลาง.2530:14-15; อ้างอิงมาจาก Fairchild.1961: 23-24) ดังนั้น ความเชื่อจึงเป็นการรับรู้และยอมรับว่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นจริง แต่ความเชื่อในทางพุทธศาสนาต้องเป็นไปตามหลักการใช้สติปัญญาและการใช้เหตุผล สามารถนำความเชื่อนั้นไปปฏิบัติได้ (พระเทพเวที.2532:8) ความเชื่อทางพุทธศาสนาจึงเป็นการรับรู้และการยอมรับของบุคคลเกี่ยวกับพุทธศาสนา โดยที่ความเชื่อซึ่งเป็นเรื่องหลักที่ผู้นับถือพุทธศาสนาต้องมีเป็นอย่างน้อย ก็คือ ความเชื่อเกี่ยวกับไตรสรณคมน์ หรือการยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง (พระสุธรรมยานเถระ.2528.17-18) คือ การเชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้และปฏิบัติชอบ พระธรรมคือสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ เป็นคำสั่งสอนซึ่งบุคคลควรรับรู้และปฏิบัติตาม พระสงฆ์ คือ ผู้ทำหน้าที่สืบทอดศาสนาหรือนำพระธรรมมาเผยแพร่แก่ประชาชน นอกจากการยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งแล้ว ความเชื่อเรื่องอื่น ๆ ที่สำคัญ เช่น การเชื่อเรื่องกรรม หรือกฎแห่งกรรม คำว่า "กรรม" แปลว่า การกระทำ ซึ่งในพุทธศาสนา การกระทำที่จัดว่าเป็นกรรมนั้นต้องเป็นการกระทำที่มีเจตนา ซึ่งถือเป็นคำบัญญัติเฉพาะของพุทธศาสนา (พุทธทาสภิกขุ ม.ป.ป:6-7) และเป็นการกระทำทุกอย่างที่แสดงออกทางกาย วาจา ใจ โดยมีเจตนาเท่ากับ ส่วนผลของการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา นี้ เรียกว่า วิบากกรรม ถ้ากระทำในทางที่ดีเป็นกรรมดี ถ้ากระทำในทางที่ชั่วเป็นกรรมชั่ว ส่วนการกระทำที่ไม่ดีไม่ชั่ว เป็นกรรมที่อยู่เหนือกฎแห่งกรรมหรือหมดกรรม ก็คือ นิพพานนั่นเอง (พุทธทาสภิกขุ.ม.ป.ป:38-42) ความเชื่อเรื่องกรรมจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว โดยมีทั้งกรรมเก่าและกรรมปัจจุบันให้ผลประกอบกัน โดยมุ่งเน้นที่ความเพียรพยายามของบุคคลในการละเว้นความชั่วแต่ทำความดีในชีวิตปัจจุบัน (พระราชวรมุนี.2529:205-207) สืบเนื่องจากความเชื่อเรื่องการทำความดีและชั่วที่ส่งผลต่อบุคคลในภายหลัง ซึ่งเป็นผลที่อาจเกิดในชาติเดียวกันที่ได้กระทำความไว้ว หรืออาจเป็นผลในชาติหลัง ๆ ก็ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ (พระราชวิสุทธิโสภณ.2520) จึงเป็นเหตุให้บุคคลต้องเชื่อในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด หรืออเนกชาติ โดยบุคคลแต่ละคนมีประวัติการเกิดในชาติต่าง ๆ ย้อนไปในอดีตอันนานไกลและอาจมีการเกิดอีกหลายชาติในอนาคต การเชื่อในเรื่องของผลของการกระทำของตัวนี้ทำให้บุคคลต้องเชื่อในเรื่องของนรกและสวรรค์ ซึ่งเป็นความ

เชื่อที่มีอยู่อย่างลึกซึ้งในหมู่ประชาชนตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมและการปฏิบัติในทางที่ดีกว่าเพื่อให้หลุดพ้นการยึดติดในเรื่องนรกสวรรค์ เรื่องนรกและสวรรค์จึงปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก พุทธสาธุชน ทั้ง ๆ ที่เรื่องดังกล่าวไม่ใช่ประเด็นของพุทธศาสนา (พุทธทาสภิกขุ. ม.ป.ป.:100-104) จากความเชื่อในเรื่องของนรกและสวรรค์นั้นมีความสัมพันธ์กับความเชื่อในเรื่องของบุญบาป ซึ่งเป็นเรื่องที่แพร่หลายอยู่ก่อนแล้วในพุทธกาลและมีความหมายในทางโชคและความศักดิ์สิทธิ์ปนอยู่ด้วย (พระราชวรมณี.2525:171) แต่พุทธศาสนานำมาบัญญัติใช้เฉพาะในเรื่องของความดีความชั่ว กล่าวคือ ความดีเป็นคุณค่าที่รักษาคิดใจให้สะอาดบริสุทธิ์หรือยกระดับของจิตใจให้สูงขึ้น เรียกว่า บุญ ส่วนความชั่วเป็นสภาพที่ทำให้คุณภาพของจิตเสื่อมเสีย เรียกว่า บาป แต่ในความเข้าใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไปมักเข้าใจว่า บุญและบาปเกี่ยวข้องกับนรกสวรรค์ และส่วนใหญ่มักจะทำบุญและไม่ทำบาป ด้วยหวังว่าตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ หรือประสพสิ่งที่ดีงามมีความสุขในโลกหน้า เรื่องของบาปบุญจึงฝังอยู่ในจิตใจของผู้ที่นับถือพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ ความเชื่อที่สำคัญของผู้ที่นับถือพุทธศาสนาซึ่งแตกต่างจากคนในศาสนาอื่น คือ ความเชื่อเรื่องนิพพาน ซึ่งในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นเป้าหมายของการหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนา

โดยสรุปแล้วผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนจะมีความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาหลายประการ ได้แก่ ความเชื่อในพระรัตนตรัย กรรมและวิบากกรรม นรกและสวรรค์ อเนกชาติและนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด ซึ่งความเชื่อที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ นำมาเป็นเนื้อหาในแบบวัดความเชื่อทางพุทธศาสนาของนักเรียน

ด้านการปฏิบัติทางพุทธศาสนา การปฏิบัติ หมายถึงการเดินทางหรือทางที่เดิม (พระเทพเวที.2534:3)หรือหมายถึง การดำเนินการไปตามระเบียบ แบบแผนหรือกระทำตาม เช่น ปฏิบัติราชการ ปฏิบัติตามสัญญา (ราชบัณฑิตยสถาน.2525:488) ดังนั้นการปฏิบัติทางพุทธศาสนาจึงหมายถึง การดำเนินการหรือการกระทำของบุคคลในชีวิตประจำวัน ตามหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือตามหลักธรรมของพุทธศาสนานั้นเอง

การปฏิบัติถือเป็นสิ่งสำคัญในการนับถือศาสนา พระพุทธทาสภิกขุได้ชี้ให้เห็นว่าการนับถือศาสนาใดก็ตามสำคัญอยู่ที่การปฏิบัติตามคำสอนของศาสนานั้น ๆ โดยได้ให้ความหมายของศาสนาว่า ไม่ใช่คำสั่งสอนแต่เป็นการปฏิบัติ (พุทธทาสภิกขุ.ม.ป.ป:3) หลักปฏิบัติในพุทธศาสนามีอยู่มากมาย แต่ที่เป็นข้อสรุปรวมของหลักปฏิบัติทั้งหมดก็คือ เรื่องศีล สมาธิ ปัญญา หรือที่เรียกว่า "ไตรสิกขา" (พุทธทาสภิกขุ 2534:107; พระเทพเวที.2534:10; พระพุทธ ธิปปปัญโญ.2529:1) ศีลเป็นหลักปฏิบัติทางกายและวาจา ซึ่งเป็นเรื่องการกระทำภายนอก ส่วนสมาธิเป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจและปัญญาเป็นขั้นที่อาศัยการฝึกอบรมจิตและใช้จิตทำงานเพื่อให้เกิดความเข้าใจในสิ่งทั้งหลาย ซึ่งเป็นเรื่องภายใน หลักไตรสิกขานี้เป็นหลักที่เน้นภายในเป็นหลักปฏิบัติสำหรับสงฆ์ ส่วนหลักปฏิบัติสำหรับฆราวาส ซึ่งเป็นหลักที่เน้นภายนอก ก็คือ ทาน ศีล ภาวนา ที่เรียกว่าบุญสิกขาหรือบุญสิกขา (พระเทพเวที.2534:12) โดยขยายด้านนอกเป็น 2 เรื่อง คือทานกับศีล แล้วรวมสมาธิกับปัญญาเข้าเป็นเรื่องของภาวนา ดังนั้น หลักปฏิบัติเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญากับเรื่องทาน ศีล ภาวนา ก็คือระบบปฏิบัติอันเดียวกัน (พระเทพเวที.2534:10-13) ซึ่งหลักปฏิบัติเรื่อง ทาน ศีล ภาวนามีรายละเอียดดังนี้

ทาน แปลว่าการให้ หรือให้ปัน คือเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทนหรือทรัพย์สิน สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและศิลปวิทยา (พระเทพเวที.2533:9) หลักปฏิบัติเรื่องทานนี้ เป็นเครื่องเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เป็นไปด้วยดี มีระเบียบมั่นคงยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นยังเป็นการขัดเกลาทั้งพฤติกรรมภายนอก คือ กาย วาจา และฝึกฝนอบรม จิตใจให้เจริญยิ่งขึ้น ถือเป็นการปฏิบัติขั้นแรกทางพุทธศาสนา (พระเทพเวที.2532:597) ทานที่ถือว่าเป็นทานเบื้องต้น คือ อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของซึ่งเป็นเครื่องบริหารกาย ส่วนทานที่ถือว่าเป็นเลิศของทานทั้งปวง คือ ธรรมทาน หมายถึง การให้ธรรมเป็นทานถือว่าเป็นเครื่องบริหารจิตใจ ทานทั้งสองฝ่ายนี้ ต้องกระทำเคียงคู่กัน อาศัยซึ่งกันและกันจึงจะสำเร็จประโยชน์สูงสุด (เขาวินัย ฤกษ์สมโภชน์.ม.ป.ป:1-2)

ศีล แปลว่า ปกติ หมายถึง การปฏิบัติที่เป็นการควบคุมกาย วาจา ให้บริสุทธิ์หรือสงบ ปราศจากโทษที่จะเกิดขึ้นทางกายและวาจา (พุทธทาสภิกขุ.2534:104) เป็นหลักปฏิบัติที่ไม่ทำให้

ตนเองหรือผู้อื่นเดือนร้อน ศีล มีหลายระดับ ตั้งแต่ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 จนถึง ศีล 227 ตามประเภทของบุคคลที่ควรรักษาให้เหมาะสมแก่เพศและวัยของตน ศีลที่มีความจำเป็นที่สุดสำหรับบรรพชา หรือสำหรับคนที่ได้ชื่อว่าเป็นคนที่มีศีลธรรม ก็คือ ศีล 5 (พระเทพเวที.2533:66; พระมหาบัว ญาณสมปนโน.2531:86) ซึ่งประกอบไปด้วย การละเว้นการฆ่า หรือประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย ละเว้นการลักขโมย ละเว้นการประพฤติผิดในกาม ละเว้นการพูดเท็จ และ ละเว้นการเสพเครื่องดองของเมาหรือสิ่งเสพติด ศีล 5 นี้เป็นกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานของสังคม ตลอดจนข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในการขัดเกลาพฤติกรรมของบุคคล เพื่อเสริมสร้างสภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้สอดคล้องและเอื้อต่อการที่จะปฏิบัติให้เข้าถึงภาวะสูงสุดที่เป็นจุดหมายของบุคคลหรือสังคมนั้น (พระเทพเวที.2534:66) ศีล 5 จึงเป็นศีลขั้นต้นที่มีความสำคัญมากที่บรรพชาควรปฏิบัติ สมเด็จพระญาณสังวร (สมเด็จพระญาณสังวร.2524:5-14) ได้เน้นความสำคัญของการปฏิบัติศีล 5 ว่า ถือเป็นหลัปากคอก หากประพฤติปฏิบัติไม่ได้ก็ไม่ได้ประโยชน์จากการเป็นพุทธศาสนิกชน

ภาวนา แปลว่า การทำให้เจริญ หมายถึง การกระทำทางใจ เพื่อให้ใจสงบหรือบริสุทธิ์ในขั้นสมาธิ แล้วกระทำต่อจนกระทั่ง เกิดปัญญารู้แจ้งในสิ่งทั้งปวง เกิดความบริสุทธิ์ขั้นสูงสุดเพราะการหมดกิเลส (พุทธทาสภิกขุ.2534:104) ภาวนา จึงแยกเป็น 2 ส่วน คือ

อย่างแรก จิตตภาวนา หรือที่เรียกว่า สมถภาวนาหรือสมาธิภาวนา เป็นการฝึกอบรมจิต มีหลักการคือการทำให้จิตแน่วแน่อยู่กับสิ่งเดียวที่กำหนดได้ ตามที่ต้องการทำให้เกิดการหลุดพ้นจากความทุกข์ ความขุ่นมัวเศร้าหมอง จากกิเลสทั้งหลายได้ชั่วคราว

อย่างที่สอง ปัญญาภาวนา หรือวิปัสสนาภาวนา เป็นการฝึกอบรมปัญญา มีหลักการสำคัญคือการรู้เห็นตามความเป็นจริง หรือตามสภาวะของมัน แล้วทำให้เกิดความหยั่งรู้ ทำให้เกิดความหลุดพ้น จากความทุกข์ ความขุ่นมัวเศร้าหมองและกิเลสทั้งหลายอย่างไม่จำกัดเวลา หรือหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายโดยสิ้นเชิง

การปฏิบัติเกี่ยวกับภาวนา ได้แก่ การชำระจิตใจด้วยการฟัง การอ่านหนังสือธรรมะ การสนทนาธรรม การแสดงธรรม การปลูกฝังความเชื่อ ความเห็นความเข้าใจอันถูกต้อง การ

เจริญเมตตาและการควบคุมขัดเกลากิเลสโดยทั่วไป หลักการปฏิบัติด้านภาวานานี้ถือว่าเป็นแนวทางการปฏิบัติในระดับสูงทางพุทธศาสนา (พระเทพเวที.2532:597-598)

โดยสรุปแล้ว พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปมีหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน คือ ทาน ศีล ภาวนา การกระทำที่เป็นความดีทุกอย่าง อาจจะจัดลงไว้ในหลัก 3 ประการนี้เท่านั้น เช่น การให้ความรู้ การให้ส่วนบุญ การให้อภัยโทษ ก็จัดอยู่ในเรื่อง "ทาน" การเลี้ยงชีวิตชอบความมีมารยาทก็จัดอยู่ในเรื่องศีล การกระทำทางจิตทุกอย่างเพื่อการทำให้จิตเข้มแข็งเป็นอารมณ์เดียวหรือเพื่อการรอบรู้อะไรยิ่งขึ้น ก็จัดอยู่ในเรื่องภาวนา อย่างไรก็ตามในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของบุคคลก็ไม่สามารถแยกการปฏิบัติ 3 ประการนี้ออกจากกันได้ เนื่องจากการปฏิบัติเหล่านี้เกี่ยวพันซึ่งกันและกัน พุทธศาสนิกชนจึงควรปฏิบัติ 3 ประการดังกล่าว เพื่อจะได้เป็นคุณสมบัติติดไปยังชีวิตเบื้องหน้า พระปัญญาพิศาลเถระ (พระปัญญาพิศาลเถระ.2530)ได้เน้นว่ามนุษย์ที่ไม่ประมาทควรเร่งสำรวจตนเองว่าได้ปฏิบัติไปแล้วหรือยังและปฏิบัติมากน้อยเพียงใด ในทุกกรณีควรเร่งปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้น ในการวิจัยครั้งนี้ การวัดการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของนักเรียนจึงวัดการปฏิบัติทั้ง 3 ด้านที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

สำหรับการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะทางศาสนาของคนไทยประเภทต่าง ๆ ได้มีนักวิชาการในประเทศไทยให้ความสนใจศึกษาวิจัยมานานกว่า 20 ปีแล้ว จากการประมวลผลการวิจัยทัศนคติของเด็กไทยต่อพุทธศาสนานั้น วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี (2522) ได้รวบรวมการวิจัยที่ส่วนใหญ่เป็นปริมาณนิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาในระดับปริญญาโท ประมาณ 10 เรื่อง ที่ทำไว้ตั้งแต่ พ.ศ.2501 จนถึง พ.ศ. 2518 โดยมีการศึกษาดังนี้ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ผู้ประมวลสรุปว่า เยาวชนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา และมีการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาอยู่บ้าง โดยที่มีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาไม่มากนัก ในช่วงเวลาเดียวกันก็มีผู้วิจัยพบว่า วัยรุ่นตอนปลาย (อายุ 16-19 ปี) ซึ่งเป็นนักศึกษาในกรุงเทพฯ เป็นผู้ที่ห่างเหินศาสนา ไม่เชื่อเรื่องกรรม ไม่ฟังเทศน์ ไม่ศึกษาหาความรู้ทางพุทธศาสนา โดยเห็นว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องของผู้ใหญ่มากกว่า (โสภา ชูพิกุลชัย.2522) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยในระยะต่อมาของเพ็ญแข ประจันปัจจนิก และอ้อมเดือน สดมณี (2529) ที่ได้ศึกษาเรื่องการยึดหลัก

ทางศาสนาในการดำรงชีวิตของชาวชนบทไทย โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุตั้งแต่ 9 ปี จนถึงมากกว่า 61 ปี แยกเป็นผู้ใหญ่ จำนวน 130 คน และเด็ก จำนวน 130 คน ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อทางพุทธศาสนาของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัย กล่าวคือในวัยเด็กจะมีความเชื่อทางศาสนาสูงมากแล้วจะลดลงเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่ตอนต้น แต่จะเริ่มมีความเชื่อทางศาสนาสูงมากขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยชรา

นอกจากนี้ วันทนี วิชัยคำ (2515) ได้วิจัยนิสิตในคณะต่าง ๆ เกี่ยวกับทัศนคติต่อพุทธศาสนา โดยศึกษานิสิตจากสองมหาวิทยาลัย อายุ 16 - 25 ปี จำนวน 300 คน พบว่า นิสิตคณะศึกษาศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 มีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนามากกว่านิสิตคณะเดียวกันที่อยู่ชั้นปีที่ 1 แต่ไม่พบผลเช่นนี้ในคณะอื่น ส่วนนิสิตหญิงมีทัศนคติต่อการปฏิบัติตามศีลธรรมมากกว่านิสิตชาย แต่ไม่พบว่านิสิตที่ฐานะแตกต่างกันมีทัศนคติต่อพุทธศาสนาแตกต่างกัน ในการวิจัยของ สุเนตรศักดิ์ เวียงสารสิน (2529) พบผลว่าเยาวชนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย จำนวน 192 คน ที่ศึกษานั้นผู้มีฐานะปานกลางมีแนวโน้มว่าจะปฏิบัติศานามากกว่าเยาวชนจากฐานะสูงและต่ำ วิชัย มิกกลาง (2530) ได้ศึกษาเจตคติ ความรู้และการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของนิสิต จำนวน 507 คน จากหลายมหาวิทยาลัย จากข้อมูลเบื้องต้นพบว่า นิสิตที่เชื่อทางพุทธศาสนาโดยการตัดสินใจด้วยตัวเองมีมากถึง 60% ในขณะที่ผู้ที่ไม่เห็นความสำคัญของการมีความเชื่อทางศาสนามีเพียง 10% และผู้ที่ไม่เชื่อทางพุทธศาสนาโดยการตัดสินใจด้วยตนเองมีเพียง 3% นิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาภายในหนึ่งปี เป็นจำนวน 2-5 ครั้ง มีมากที่สุด (49%) ส่วนผู้ที่เข้าร่วมบ่อยมากมี 17% ส่วนผู้ที่ไม่เคยเข้าร่วมเลยมี 13% และการวิจัยนี้ไม่พบความแตกต่างของนิสิตชายและหญิงทางด้านความรู้และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา

ในด้านการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา สุนทรี โกมิน และสนธิ สมัครการ (2522) ได้ทำการวิจัยประชาชนในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด อายุตั้งแต่ 15 - 18 ปี จำนวนกว่า 2,000 คน พบว่า คนอายุมากจะทำบุญตักบาตร ร่วมพิธีกรรมทางศาสนาและไปวัดฟังเทศน์ภายในหนึ่งปีมากกว่าคนอายุน้อย แต่คนที่มีการศึกษาสูงจะเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาและไปวัดฟังเทศน์น้อยกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย ส่วนผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญา เคยบวชเรียนมาแล้ว 50% ในขณะที่ผู้ที่มีการศึกษาน้อย

เคยบวชเรียนถึง 72% ส่วนผู้ตอบในต่างจังหวัดเชื่อว่าศาสนา มีอิทธิพลต่อตนมากกว่าผู้ตอบใน กรุงเทพฯ (54% และ 28% ตามลำดับ) และคนที่มีการศึกษาต่ำเชื่อว่า ศาสนามีอิทธิพลต่อตน มากกว่าคนที่มีการศึกษาสูง (71% และ 31% ตามลำดับ) ผู้วิจัยจึงสรุปว่า คนไทยยังมีความเชื่อ และการปฏิบัติทางพุทธศาสนาไม่แตกต่างกันในปริมาณที่สูง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าการวิจัยส่วนใหญ่ ีให้ผลที่สอดคล้องกันว่าชายไทยมีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาไม่แตกต่างกันมากนักและ ในกรณีที่แตกต่างกันก็จะพบว่า หญิงมีการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาสูงกว่าชาย แต่ชายเชื่อว่าศาสนา มีอิทธิพลต่อชีวิตตนมากกว่าหญิงเล็กน้อย ทั้งนี้อาจเป็นอิทธิพลของการบวชเรียนในชาย

ในช่วง พ.ศ. 2518 - 2520 นักวิชาการไทยได้สนใจศึกษาคุณภาพทางพุทธศาสนาใน คนไทยทางด้านการยึดหลักธรรมด้านต่าง ๆ โดยวัดจิตลักษณะทางพุทธศาสนาออกมาเป็นบุคลิกลักษณะ ของบุคคลเป็นด้าน ๆ ไป เช่น ขันติ โสรัจจะ อธิธัมม วัปปุริสธรรม เป็นต้น โดยมีการเปรียบเทียบและศึกษาความสัมพันธ์ของลักษณะเหล่านี้ ในนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่อยู่ต่างคณะ และต่างปีการศึกษา (เช่น พชณี ศรีทองนาถ.2518; สุวัฒน์ วัฒนวงศ์.2518; ชัยการ ทองแก้ว. 2520 เป็นต้น) แต่งานวิจัยด้านนี้ก็ต้องหยุดชะงักไป และงานวิจัยเหล่านี้ก็มีจุดมุ่งหมายเพียงแต่ ต้องการสำรวจความแตกต่างของบุคลิกลักษณะเหล่านี้ในนิสิตนักศึกษาประเภทต่าง ๆ ต่อมาในช่วง หลัง นักวิชาการไทยได้สนใจสร้างแบบวัดคุณลักษณะทางพุทธศาสนาขึ้นอีกเพื่อใช้ในการวัดนักเรียน ขึ้นต่าง ๆ แต่ยังคงยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่แตกต่างกันออกไป เช่น แบบวัดวัปปุริสธรรมที่ เหมาะสมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (กันยารัตน์ ประเคนรี.2529)แบบวัดคุณธรรมอริยมรรค ด้านสมาธิ (ชาญวิทย์ สุวรรณร่อ.2529) ด้านปัญญา (สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ) (วุฒิรินทร์ เพิ่มกว่าเก่า.2530) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 แบบวัดจริยธรรมด้านความไม่ประมาท สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (บัญญัติ วรรณบุตร.2529) แบบวัดเบญจศีลสำหรับนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 6 (ปรองชน พูลสวัสดิ์.2529) เป็นต้น ซึ่งทำให้การศึกษาวิจัยทางพุทธศาสนาใน ประเทศไทยได้แบบวัดที่มีคุณภาพสูงและก้าวหน้ามากขึ้น

ส่วนนักจิตวิทยาในต่างประเทศ ได้ศึกษาวิจัยคุณลักษณะทางศาสนาของบุคคลและได้เน้น การวัดทัศนคติต่อศาสนาเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังมีผู้สนใจศึกษาในแง่ที่เป็นความต้องการแรงจูงใจ

และการเข้าใจในโลกและมนุษย์ (Gorsuch.1988) ภายหลังเกิดความนิยมศึกษาการรับรู้คุณค่าทางศาสนา โดยมีการวัดการตระหนักถึงคุณค่าของการนับถือศาสนาทางด้านประโยชน์และโทษที่เป็นรูปธรรมและอยู่ภายนอก ((Extrinsic Value) และใช้ศาสนาเพื่อเป็นประโยชน์ของตน ส่วนที่ตรงข้ามคือ การเห็นคุณค่าทางด้านนามธรรม เป็นสิ่งที่ดีที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตน (Intrinsic Value) ทำให้ตนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับศาสนา ซึ่งการศึกษากการรับรู้คุณค่าภายในและภายนอกต่อศาสนาในประเทศไทยนั้น อูชา ศรีจินดารัตน์ (2533) ได้ศึกษาเยาวชนที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลามในภาคใต้ โดยนำค่านิยมภายในและภายนอกต่อศาสนามาศึกษาในมิติที่ต่อเนื่องกัน เพราะพบจากการประมวลผลงานวิจัยในต่างประเทศเกี่ยวกับค่านิยมภายในและภายนอกต่อศาสนาว่า ผู้ที่มีค่านิยมภายนอกสูงจะมีค่านิยมภายในต่ำหรือกลับกัน (Donahue.1985) ซึ่งแสดงว่า อาจรวมการศึกษาค่านิยมทางศาสนาทั้ง 2 ด้าน เข้าเป็นมิติเดียวกันได้ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่มีเอกลักษณ์แห่งอิโก้สูงก็เป็นผู้ที่มีการรับรู้คุณค่าของการทำงานและการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงด้วย และผู้รับรู้คุณค่าทางศาสนาสูงเป็นผู้ที่คบเพื่อนที่เหมาะสมมาก มีพัฒนาการทางอารมณ์เชิงสังคมสูง และถูกอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมาก ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนานั้น พบว่ามีน้อยในต่างประเทศ (Gorsuch.1988:210) ทั้งที่ทุกศาสนาได้กล่าวถึงประวัติของมนุษย์โลกและจักรวาล ตลอดจนผลที่เกิดจากการกระทำดีและชั่วของบุคคลในชีวิตหน้า

โดยสรุป การวิจัยทั้งในและต่างประเทศนิยมศึกษาลักษณะทางศาสนาของบุคคลโดยเน้นทางทัศนคติ ค่านิยมและบุคลิกภาพ ซึ่งมีใช้การวัดลักษณะทางศาสนาโดยตรง อีกด้านหนึ่งที่ตรงกว่าคือ การวัดโดยนำเนื้อหาคำสั่งสอนหรือวิธีการปฏิบัติในทางศาสนานั้น ๆ มาใช้ โดยวัดว่าเนื้อหาทางศาสนานั้น มาปรากฏอยู่ในตัวบุคคลในรูปของลักษณะทางจิตใจ เช่น ความรู้ ความเชื่อ และปรากฏในรูปของพฤติกรรม เช่น ระดับการปฏิบัติตามหลักศาสนาของบุคคลนั้น แม้ว่าในประเทศไทยจะได้เคยมีการศึกษาลักษณะของบุคคลตามหลักธรรมของพุทธศาสนา เช่น วัดปริมาณขันติหรืออิทธิบาทแต่ละลักษณะบุคลิกภาพเหล่านี้ก็อาจปรากฏในปริมาณสูงในคนที่ไม่ได้นับถือพุทธศาสนาได้ด้วย ฉะนั้น การศึกษาการรับการถ่ายทอดลักษณะทางศาสนาในเยาวชนจึงควรจะมีการวัดคุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์พิเศษ เฉพาะในคนที่นับถือศาสนาพุทธเท่านั้น

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่เน้นการวัดในระดับของจิตใจและพฤติกรรม โดยมีเนื้อหาการวัดที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น เพื่อให้เข้าใจระดับการนับถือพุทธศาสนาของเยาวชน อันเป็นแนวทางในการพัฒนาลักษณะทางพุทธศาสนาให้กับเยาวชนไทยต่อไป

สำหรับเครื่องมือวัดที่นำมาใช้วัดความเชื่อทางพุทธศาสนา และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือวัดที่สร้างโดย ดวงเดือน พันธุมนาวินและคนอื่น ๆ (2533) ซึ่งแบบวัดมีลักษณะเป็นประโยคประกอบมาตราประมาณ 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" มีการนำเครื่องมือไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมและมัธยมศึกษาเพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือ ปรากฏว่า แบบวัดความเชื่อทางพุทธศาสนามีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 3.59-7.33 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .69 ส่วนแบบวัดการปฏิบัติพุทธศาสนา มีค่าอำนาจตั้งแต่ 2.64-7.43 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .64 ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดของแบบวัดในบทต่อไป

การถ่ายทอดทางศาสนาสู่เยาวชน

การที่แต่ละบุคคลมีความรู้ ความเชื่อ ความพอใจที่จะนับถือและมีการปฏิบัติตามหลักศาสนา นั้น ไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิด ต้องมีการปลูกฝังกันตลอดชีวิตของบุคคลและเป็นที่ยอมรับกันว่า สังคมมีส่วนที่จะบ่มเพาะให้มนุษย์มีพฤติกรรมไปในรูปแบบต่าง ๆ กัน ทั้งยังมีส่วนกำหนดวิถีชีวิตและรูปแบบพฤติกรรมของบุคคล ลักษณะทางศาสนาของบุคคลก็เช่นกัน ต้องผ่านกระบวนการทางสังคมที่เรียกว่า กระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) โดยผ่านองค์กรต่าง ๆ ทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา สื่อมวลชน เป็นต้น องค์กรต่าง ๆ เหล่านี้มีบทบาทร่วมกันในการอบรมสั่งสอนหรือถ่ายทอดทางศาสนาให้กับบุคคล บทบาทนี้ได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ การให้ข่าวสารความรู้และข้อเท็จจริงทางจริยธรรม วัฒนธรรม รวมถึงการเป็นแบบอย่างให้กับเด็ก ในขณะที่เดียวกันก็ทำหน้าที่ป้องกัน และพัฒนาพฤติกรรมให้เป็นไปในแนวทางของศาสนาและแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมที่เลื่อมให้กลับเป็นคนดีที่สอดคล้องกับสังคม ดังนั้นการถ่ายทอด

ทอดทางศาสนาให้กับบุคคล อาจแบ่งเป็นการอบรมสั่งสอนโดยตรง เช่น การบอกให้ทราบว่าอะไรดี อะไรไม่ดี โดยให้รางวัลเด็กเมื่อปฏิบัติตามคำสอน และลงโทษเมื่อไม่ปฏิบัติตาม อีกกรณีหนึ่งคือการอบรมสั่งสอนทางอ้อม ได้แก่ การปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในเรื่องเกี่ยวกับศาสนา เป็นต้น และผลการวิจัยในประเทศไทยหลายเรื่องพบว่า สถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญในการถ่ายทอดทางศาสนาให้กับเด็ก คือ ครอบครัวและโรงเรียน (เพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉนิก และอ้อมเดือน สดมณ.2529; ศิริพร ศิริวิวัฒน์.2527) ในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งสนใจการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาสู่เยาวชน จากครอบครัวและโรงเรียน โดยเน้นการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาจากโรงเรียนเป็นสำคัญ ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

ครอบครัวกับการถ่ายทอดทางศาสนาสู่เยาวชน

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรกที่เกิด เกี่ยวข้องและมีความสำคัญต่อเด็กมากที่สุด เพราะนอกจากเป็นแหล่งให้กำเนิดมนุษย์แล้ว ยังต้องหล่อหลอมชีวิตที่เกิดมาให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมต่อไปได้ ครอบครัวจึงมีอิทธิพลในการถ่ายทอดทางความคิด ทัศนคติและพฤติกรรม รวมทั้งสร้างบุคลิกภาพของบุคคลในสังคม เพราะการที่เด็กต้องอาศัยการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว จากญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดนานมากเท่าใด เด็กก็จะยอมรับเอาลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลที่ใกล้ชิดกับตนมากขึ้นเท่านั้น และที่สำคัญคือการกระทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกฎเกณฑ์ของศาสนาหรือกฎหมายจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าเด็กไม่ยอมทำตามกฎเกณฑ์ภายในบ้านเสียก่อน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2522:19) ดังนั้น วัฒนธรรมของสังคมโดยเฉพาะความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาเด็กมักจะได้รับจากครอบครัวเป็นแห่งแรก และอิทธิพลของศาสนาของครอบครัวจะส่งผลต่อความเชื่อและการปฏิบัติของบุตรไปจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ (Batson and Ventis.1982:46-47) จากการประมวลผลงานวิจัยในต่างประเทศซึ่งเน้นการศึกษาตัวแทนในการถ่ายทอดทางศาสนา 3 ประเภท ได้แก่ ครอบครัว สถาบันทางศาสนา และกลุ่มเพื่อน คอรันวอลล์ (Cornwall.1989:577) ได้สรุปไว้ว่าครอบครัวเป็นตัวแทนของสังคมในการถ่ายทอดทางศาสนาที่มีความสำคัญอันดับแรก ส่วน

กลุ่มเพื่อนและสถาบันทางศาสนานั้นถือว่าเป็นตัวแทนในลำดับรองลงมา สำหรับในประเทศไทย นักวิชาการได้สนใจการถ่ายทอดทางศาสนาในครอบครัวมาเป็นเวลานานกว่า 20 ปีแล้ว ผลจากการวิจัยของ สถาบันวิจัยพุทธธรรมศาสตร์หลายเรื่องพบผลที่ชัดเจนเรื่องแรกคือ การวิจัยที่ศึกษา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในกรุงเทพฯ จำนวน 979 คน (ฉัตรวัลย์ พรศรีสมุทร และ วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี.2524) โดยนักเรียนเหล่านี้รายงานว่ บิดามารดาถ่ายทอดค่านิยมทาง พุทธศาสนาบางด้านให้กับตนเองมาก ขึ้นอยู่กับการที่ตนเองถูกอบรมเลี้ยงดูแบบรับสนับสนุนและแบบ ควบคุมมากด้วย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้วัดค่านิยมทางบาปบุญคุณโทษ ความกตัญญูและความเอื้อเพื่อ ผลปรากฏว่า เด็กที่มีค่านิยมเหล่านี้สูง คือ เด็กที่มีความรู้สึกว่าตนได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรัก สนิบสนุนมากและแบบถูกควบคุมมาก และเด็กที่รายงานว่ บิดามารดาถ่ายทอดค่านิยมทางพุทธศาสนา แต่ละด้านนี้ให้แก่ตนมาก ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยนิสิตปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยหลาย แห่งในกรุงเทพฯ (วันชัย มิกกลาง.2530) ที่พบว่า นิสิตที่รายงานว่ บิดามารดาถ่ายทอดทาง พุทธศาสนาให้กับตนมาก จะเป็นนิสิตที่มีเจตคติ (ทัศนคติ) ที่ดีและปฏิบัติตามหลักศาสนามากตามไป ด้วย นอกจากนี้ยังพบผลที่สอดคล้องกันว่ บิดามารดาที่มีการศึกษาสูงมักจะถ่ายทอดทางศาสนามาสู่ บุตรมากกว่าบิดามารดาที่มีการศึกษาต่ำ งานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งที่ศึกษาการยึดหลักทางศาสนาในการ ดำรงชีวิตของชาวชนบทไทย (เพ็ญแข ประจณปัจจณี และอ้อมเดือน สดมณ.2529) จากการ รายงานของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใหญ่ 130 คน และที่เป็นเด็ก 130 คน จากหมู่บ้านทั้งสองลักษณะ พบว่ ผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านไม่เจริญมีความใกล้ชิดและเข้าร่วมศาสนาสูงกว่า ในขณะที่เดียวกันเด็กใน หมู่บ้านไม่เจริญ ก็จะมี ความใกล้ชิดและมีการปฏิบัติตามหลักศาสนามากกว่า โดยรายงานว่ บิดา มารดาเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการถ่ายทอดทางศาสนาให้แก่ตนมากที่สุด

ดังที่กล่าวมาแล้วว่ การถ่ายทอดทางศาสนาอาจจะกระทำได้หลายวิธี ทั้งด้านการอบรม สั่งสอน การกระทำตนเป็นแบบอย่างในการนับถือศาสนา การส่งเสริมให้เด็กปฏิบัติตามหลักศาสนา ซึ่งวิธีการเหล่านี้จะให้ผลแตกต่างกันได้มาก การเลียนแบบเป็นการเรียนรู้ทางสังคมที่สำคัญวิธีหนึ่ง ซึ่งสามารถอธิบายการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ หลักทางจิตวิทยาที่มีว่ ถ้าฝึก ให้เด็กกระทำและได้รับแรงเสริมจะเป็นการปลูกฝังที่ส่งผลต่อการปฏิบัติของเด็กมาก รองลงมาคือ

การทำให้เด็กดูเป็นแบบอย่าง ส่วนการพูดจาสั่งสอนมักจะให้ผลน้อย โดยเฉพาะ เมื่อผู้ใหญ่ไม่กระทำตามที่ตนได้พูดสั่งสอนหรือกระทำตรงข้ามกับที่สั่งสอนเด็ก (ดวงเดือน พันธุมนาวิน.2527) และผลการวิจัยเกี่ยวกับการบวชเรียนในพุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้ (ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุมนาวิน.2533) ที่ได้ศึกษาพระสงฆ์บวชใหม่ 712 รูป สามเณร 175 องค์ และเพื่อนของท่านที่เป็นชายไม่ได้บวช 541 คน ก็ปรากฏชัดเจนว่า ทั้งพระสงฆ์และเพื่อนที่เป็นฆราวาสที่อยู่ในชุมชนและครอบครัวที่ใกล้ชิดศาสนา เป็นผู้ที่มีจิตลักษณะเชิงพุทธสูงกว่าพระสงฆ์และฆราวาสที่มาจากชุมชนและครอบครัวที่ห่างศาสนา นอกจากนี้ยังพบผลที่มีความเชื่อมั่นได้สูงว่า ลักษณะหรือวิธีการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาจากบิดามารดาสู่บุตร ที่สำคัญคือ วิธีการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนานั้นเอง

โดยสรุป การเลียนแบบพฤติกรรมเป็นการสร้างคุณลักษณะของบุคคลที่ตัวหนึ่ง ซึ่งผลการวิจัยทางพุทธศาสนาส่วนใหญ่ พบผลที่สอดคล้องกันว่า การที่บุคคลอาศัยอยู่ในชุมชนหรือบิดามารดาที่มีความใกล้ชิดศาสนาหรือเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาบุคคลนั้นจะมีคุณลักษณะทางพุทธศาสนาสูง ในการวิจัยครั้งนี้จึงนำเอาความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา มาเป็นตัวแปรหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มตัวแปรทางด้านภูมิหลังของครอบครัว โดยเครื่องมือที่ใช้วัดเป็นแบบวัดที่นำเอาแบบวัดที่สร้างโดยฉกาจ ช่วยโต และ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2533) มาปรับใช้ ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป และในการวิจัยนี้ทำให้คาดว่า นักเรียนที่บิดามารดาที่มีความใกล้ชิดศาสนามากจะเป็นผู้ที่มีลักษณะทางพุทธศาสนา คือ มีความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนามากด้วย

โรงเรียนกับการถ่ายทอดทางศาสนา

โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความใกล้ชิดกับเด็กหรือเยาวชนมากรองลงมาจากสถาบันครอบครัวเพราะเมื่อเด็กเติบโตจนถึงวัยเรียน ต้องเข้ารับการศึกษาน้อยก็การศึกษาภาคบังคับที่รัฐบาลจัดให้ เด็กหรือเยาวชนส่วนใหญ่จึงใช้เวลาส่วนมากอยู่ในโรงเรียน โรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนหรือพัฒนาเยาวชน เพื่อเตรียมและนำเยาวชนให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษา หรือให้เป็นไปในแนวทางที่สังคมกำหนด หน้าที่ของโรงเรียนนั้น นอกจากเป็นสถาบัน

ที่ทำหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอนทางวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมแก่เด็กหรือเยาวชนแล้ว ยังต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดหรืออบรมสั่งสอนในด้านความประพฤติ รวมถึงกฎ ระเบียบ มารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ในสังคมและให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทในการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเหมาะสม สังคมในโรงเรียนเปรียบเป็นสังคมจำลองมาจากสังคมใหญ่ภายนอก ดังนั้นประสบการณ์ที่ได้รับจากโรงเรียนจึงมีความสำคัญต่อเด็ก ในอันที่จะนำเอาไปใช้ในชีวิตจริงภายนอกโรงเรียนในด้านการถ่ายทอดทางศาสนาสู่เด็กหรือเยาวชน โรงเรียนนับว่ามีบทบาทสำคัญมากขึ้นทุกขณะพิจารณาได้จาก การศึกษาของคนไทยในสมัยก่อน มีวัดเป็นศูนย์กลางในการศึกษา โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้การอบรมสั่งสอนทั้งในด้านวิชาการและด้านศีลธรรม แต่ในปัจจุบันนั้นการจัดการศึกษาได้เปลี่ยนไปจากเดิมโดยยึดแบบการจัดการศึกษาแบบสังคมตะวันตกมากขึ้น มีการตั้งโรงเรียนทั้งในวัดและนอกวัดขึ้น ทำหน้าที่ให้การศึกษาระดับเฉพาะ และมีครูซึ่งเป็นฆราวาสมาอบรมสั่งสอนทั้งทางวิชาการและทางศาสนา ทำให้บทบาทของพระสงฆ์และวัดในการอบรมสั่งสอนทางวิชาการและศาสนาให้กับเยาวชนลดลง จึงเป็นภาระของสถาบันการศึกษาโดยตรงที่ต้องทำหน้าที่สืบแทนจากองค์กรทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอบรมสั่งสอนทางด้านพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีความบกพร่องในด้านความรู้พื้นฐานทางพุทธศาสนาหรือไม่สามารถอุทิศเวลาให้แก่งานนี้โดยตรงก็ตาม (พระราชวรมนี.2527:10-19) เมื่อเข้าสู่การศึกษาระบบโรงเรียน การถ่ายทอดหรือการให้ความรู้ทางศาสนาถูกจัดอยู่ในรูปของวิชาจริยธรรมหรือธรรมจริยาบ้าง ต่อมาภายหลังก็เปลี่ยนเป็นวิชาศีลธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ.2507:323) ซึ่งถือว่าเป็นวิชาที่มีความสำคัญมาตลอด ปัจจุบันแผนการศึกษาชาติก็ได้ให้ความสำคัญของพุทธศาสนามีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ได้จัดเป็นวิชาพระพุทธศาสนาในหมวดสังคมศึกษา และต้องเรียนเป็นวิชาบังคับทั้งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายระดับละ 6 วิชา (กระทรวงศึกษาธิการ.2527) อย่างไรก็ตาม การถ่ายทอดพุทธศาสนาในโรงเรียนไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในการเรียนการสอนในรายวิชาดังกล่าวเท่านั้น โรงเรียนยังต้องมีบทบาทในการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบอื่นด้วย พระโสภณคณาภรณ์ (2527:166-167) ก็ได้ให้ข้อคิดว่าจะต้องให้ผู้เรียน เรียนรู้ทั้งในด้านหลักธรรมของศาสนา พิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งที่เกี่ยวกับวัตถุ

หรือสถานที่สำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา จึงถือว่าเต็มรูปแบบของศาสนา ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและความศรัทธาต่อพุทธศาสนามากขึ้น

ดังนั้น การถ่ายทอดทางพุทธศาสนาให้กับนักเรียน โรงเรียนจึงสามารถจัดได้ในหลายรูปแบบ ทั้งในทางตรง ซึ่งนอกจากการเรียนในรายวิชาแล้วก็อาจได้แก่การกำหนดวันโกน วันพระ เป็นวันหยุดเรียนแทนการหยุดเรียนวันเสาร์และวันอาทิตย์เพื่อให้นักเรียนไปวัดฟังธรรมและปฏิบัติศาสนกิจ หรือการจัดกิจกรรมทางศาสนาเป็นพิเศษ นอกจากการจัดกิจกรรมตามประเพณี เช่น การฝึกสมาธิ การจัดอบรมธรรมะ เป็นต้น ในทางอ้อม ได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับศาสนาในโรงเรียน เช่น มีห้องพระ หรือห้องจริยธรรมตามอาคารเรียน มีรูปภาพ คำขวัญทางพุทธศาสนาติดตามอาคารหรือสถานที่ที่เหมาะสมในโรงเรียน เป็นต้น อีกด้านหนึ่ง ก็คือ การเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาของครู ซึ่งลักษณะการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาเหล่านี้เป็นการส่งเสริมและกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ทางพุทธศาสนาได้มากขึ้น อันอาจจะส่งผลต่อจิตลักษณะและพฤติกรรมทางพุทธศาสนาที่เหมาะสมได้ ซึ่งต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงรูปแบบการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนต่อไป

อิทธิพลของครอบครัวร่วมกับโรงเรียนต่อเยาวชนทางด้านศาสนา

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลอย่างมากในการถ่ายทอดทางศาสนาให้กับเด็ก โดยผ่านกระบวนการอบรมเลี้ยงดูและการปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว ลักษณะทางศาสนาที่เกิดขึ้นในตัวของเด็กจึงได้รับอิทธิพลจากครอบครัวก่อนและส่งผลต่อเด็กมากกว่าที่จะได้รับจากโรงเรียน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ การที่บิดามารดาเลือกโรงเรียนให้บุตรเข้าเรียน จะพิจารณาจากศาสนาที่โรงเรียนสังกัดอยู่หรือเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างไร โดยเฉพาะบิดามารดาที่เคร่งศาสนามาก มักจะส่งลูกไปโรงเรียนที่โรงเรียนที่เน้นศาสนาของตน อิทธิพลของโรงเรียนต่อลักษณะทางศาสนาของเด็กจึงไม่ชัดเจน มีการวิจัยในต่างประเทศพบว่า ครอบครัวมีอิทธิพลมากที่สุดต่อลักษณะทางศาสนาของเด็กและมีเป็นสองเท่าของอิทธิพลจากกิจกรรมทางศาสนา

และอิทธิพลของเพื่อนต่อเด็ก (Hoge and Petrillo.1978) แม้ในบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่ที่ได้เรียนในวิทยาลัยมานาน อิทธิพลทางศาสนาของครอบครัวก็มีชัดเจนกว่า ส่วนการฝึกฝนและการเรียนวิชาในสถานศึกษาก็พบว่ามีอิทธิพลน้อยต่อลักษณะทางศาสนาของบุคคล (Hoge and Keeler.1976)

อย่างไรก็ตามก็มียงานวิจัยบางเรื่องพบว่า การที่เด็กเรียนในโรงเรียนที่เน้นศาสนามากหลายปีจะมีอิทธิพลต่อเด็กวัยรุ่นทางด้านศาสนาเด่นชัดกว่าในวัยเด็ก (Spilka, Hood and Gorsuch. 1985:87) นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่พบว่า ครอบครัวและโรงเรียนมีอิทธิพลร่วมกันต่อลักษณะทางศาสนาของวัยรุ่น (Greely and Rossi.1966) โดยพบว่า ครอบครัวที่เคร่งศาสนาและเด็กเรียนอยู่ในโรงเรียนที่เน้นศาสนามาก เป็นเด็กที่มีลักษณะทางศาสนามากที่สุด ส่วนการวิจัยในประเทศไทยนั้น มีการศึกษาพบว่า นักเรียนที่รายงานว่าตนเองเคร่งศาสนามาก และคบเพื่อนที่มีลักษณะเหมาะสม กล่าวคือ คบเพื่อนที่มีคุณสมบัติดีงามตามที่สังคมปรารถนาและตามหลักศาสนามากจะเป็นผู้ที่มีการรับรู้คุณค่าของศาสนามากด้วย (อุษา ศรีจินดารัตน์.2533)

จากผลการวิจัยที่กล่าวมา จึงชี้ให้เห็นแนวโน้มว่า อิทธิพลร่วมกันของครอบครัวและโรงเรียนทางศาสนา จะมีผลต่อเด็กถ้าได้รับอิทธิพลที่สอดคล้องกัน ในการวิจัยนี้จึงสนใจอิทธิพลร่วมกันของครอบครัวและโรงเรียนทางศาสนาที่มีผลต่อลักษณะทางศาสนาของนักเรียนและคาดได้ว่านักเรียนที่ติดตามศาสดาใกล้ชิดพุทธศาสนามาก เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก เป็นผู้ที่มีลักษณะทางศาสนา คือ มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากด้วย

บทบาทของโรงเรียนในการถ่ายทอดทางพุทธศาสนา

ประเภทของโรงเรียนกับลักษณะทางพุทธศาสนาของนักเรียน

หน้าที่หลักของโรงเรียน นอกจากจะเป็นสถานที่ให้ความรู้ในด้านวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมแก่นักเรียนแล้ว หน้าที่การถ่ายทอดทางศีลธรรมหรือศาสนาก็มีความสำคัญอย่างมากสำหรับในประเทศไทย การถ่ายทอดทางพุทธศาสนาของโรงเรียน ส่วนหนึ่งก็ถูกจัดลงในการเรียนการสอนโดยตรง โดยเฉพาะการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาซึ่งอยู่ในรายวิชาพระพุทธศาสนา (กระทรวงศึกษาธิการ.2527)

อย่างไรก็ตาม ในโรงเรียนยังมีบทบาทในการถ่ายทอดทางศาสนาให้กับนักเรียนในรูปของการจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมหลาย ๆ ลักษณะ เพื่อเสริมหรือเพิ่มเติมการเรียนการสอนในหลักสูตร ซึ่งจะส่งผลให้นักเรียนมีความเชื่อทางพุทธศาสนาและมีการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนาได้ถูกต้องและเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

ลักษณะของการจัดประสบการณ์ทางพุทธศาสนาให้กับนักเรียน ในลักษณะแรกโรงเรียนอาจจัดในลักษณะของการกำหนดให้หยุดเรียนในวันโกนและวันพระ แทนการหยุดเรียนในวันเสาร์และวันอาทิตย์ เพื่อให้นักเรียนได้ปฏิบัติกิจทางศาสนาที่วัด เช่น การไปทำบุญตักบาตร รักษาศีล สวดมนต์ ถวายสังฆทาน ฟังพระเทศน์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการใช้วัดหยุดให้เป็นประโยชน์ เป็นรูปแบบการส่งเสริมให้นักเรียนสนใจพระพุทธศาสนามากขึ้นทั้งการปฏิบัติทางกายและการฝึกอบรมทางจิตใจ (อร่าม รังสินธุ์.2533 : 88-95) โรงเรียนที่มีการปฏิบัติดังกล่าว ได้แก่ โรงเรียนพุทธโสธร และโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดฉะเชิงเทราอีกหลายโรงเรียน เป็นต้น ลักษณะประสบการณ์อีกลักษณะหนึ่งที่นักเรียนมีโอกาสดำเนินการจากโรงเรียน คือความเกี่ยวข้องของโรงเรียนกับวัด โรงเรียนที่อยู่ใกล้วัด หรืออยู่ในบริเวณวัด ตลอดจนได้รับการอุปถัมภ์จากวัดมาก นักเรียนจะมีโอกาสใกล้ชิดกับศาสนวัตถุ รวมทั้งได้เห็นการปฏิบัติจากพระสงฆ์ในวัดอาจก่อให้เกิดแรงจูงใจที่ส่งผลถึงการนำไปยึดถือปฏิบัติอย่างจริงจังมากขึ้น ลักษณะที่สามโรงเรียนอาจจัดในรูปแบบของ

กิจกรรมทางพุทธศาสนาพิเศษให้กับนักเรียน นอกเหนือจากกิจกรรมตามวันสำคัญทางพุทธศาสนาที่โรงเรียนต่าง ๆ มักจัดขึ้นอยู่แล้ว กิจกรรมพิเศษนี้ ได้แก่ การจัดอบรมธรรมะ หรือการจัดให้นักเรียนฝึกสมาธิอย่างสม่ำเสมอ การจัดโครงการเข้าค่ายปฏิบัติธรรม การจัดให้นักเรียนบวชเณรหรือบวชชีพราหมณ์ภาคฤดูร้อน เป็นต้น ถ้าโรงเรียนจัดให้นักเรียนได้รับมากเท่าใด โอกาสที่เด็กจะได้รับและเกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมทางศาสนา และได้รับการฝึกฝนอบรมทางกายและจิตใจตามหลักพุทธศาสนาที่ถูกต้องและเหมาะสม ย่อมมีมากขึ้นเป็นลำดับด้วย ลักษณะประสบการณ์ประการถัดมา คือความเกี่ยวข้องของพระสงฆ์ในการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียน โรงเรียนอาจนิมนต์พระสงฆ์มาทำการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนาเพราะพระสงฆ์เป็นผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาโดยตรง จึงมีความแตกฉาน มีความพร้อมในการถ่ายทอดความรู้ทางพุทธศาสนามากกว่าครูที่เป็นฆราวาส พระมหาณรงค์จิตตโสภโณ (ม.ป.ป. : 41-42) ได้กล่าวถึง ปัญหาการสอนศีลธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนที่ไม่ได้ผล เพราะผู้สอนไม่มีความรู้ความเข้าใจ ไม่ทราบซึ่งธรรมะเพียงพอทำให้การสอนน่าเบื่อ และครูบางคนก็ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี เด็กจึงขาดศรัทธาและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อพุทธศาสนา ผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาศีลธรรม หรือวิชาพระพุทธศาสนาหลายเรื่องก็พบว่า ปัญหาที่สำคัญคือ ครูผู้สอนขาดเทคนิคการสอนที่ดี (พรเลขา ตูลารักษ์.2518) มีบุคลิกภาพไม่เหมาะสม (อารยา เกษมณี. 2519) และมีคุณวุฒิไม่ตรงกับวิชาที่สอน (ชุติมา อ่อนละม้าย.2528)

ดังนั้น โรงเรียนที่จัดให้พระสงฆ์เป็นผู้สอนในวิชาพุทธศาสนา นักเรียนจึงมีโอกาสดูใกล้ชิด ได้เห็นแบบอย่างที่ดี ทำให้โอกาสที่จะเกิดการเรียนรู้และเกิดการพัฒนาที่เหมาะสมมาก

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงใช้ลักษณะประสบการณ์ทางศาสนาทั้ง 4 ลักษณะ มาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทโรงเรียน ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท กล่าวคือ โรงเรียนที่มีการจัดประสบการณ์ทางศาสนา ทั้ง 4 ลักษณะ จัดว่าเป็นโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก ส่วนโรงเรียนที่มีไม่ครบทั้ง 4 ลักษณะดังกล่าว จัดว่าเป็นโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อย

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลักษณะทางพุทธศาสนาของนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาแตกต่างกัน ในประเทศไทยมีการศึกษากันน้อยมาก ผลการวิจัยจึงไม่ชัดเจนและ

ครอบคลุมพอ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่องแรกคือ งานวิจัยธรรมชาติวิทยาของครูไทยในภาคกลาง (บุญกอบ วิสมิตะนันท์.2527) ซึ่งศึกษาครูประถมศึกษา จำนวน 593 คน และนักเรียนที่เรียนกับครูเหล่านี้อีกกว่า 2,500 คน จากโรงเรียนในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด จำนวน 30 โรงเรียน ซึ่งอยู่ทั้งในวัดและนอกวัด โดยมีการวัดลักษณะ 3 ประการในครูและนักเรียนคือ ความตระหนักในศีล 5 สติสัมปชัญญะ และหิริโอตตัปปะ ส่วนครูได้ตอบแบบวัดการอบรมเด็กทางด้านรักสนับสนุนและใช้เหตุผลด้วย ส่วนนักเรียนได้ตอบแบบวัดทัศนคติต่อครูและการรับรู้เกี่ยวกับการสั่งสอนฝึกอบรมของครู ผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับนักเรียนพบว่า นักเรียนในโรงเรียนในเขตวัดมีแนวโน้มว่าจะมีธรรมชาติที่ดีกว่านักเรียนในโรงเรียนนอกเขตวัด เช่น มีสติสัมปชัญญะดีกว่าและรับรู้เกี่ยวกับการสั่งสอนฝึกอบรมของครูมากกว่า ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยในต่างประเทศของ แมคคอล (Macall.1974:5034-A) ที่ศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมทางจริยธรรม การปรับตัว และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างนักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในการควบคุมดูแลของวัดนิกายคาทอลิกกับโรงเรียนรัฐบาลบนเกาะกวม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 9 จำนวน 50 คน ผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับค่านิยมเชิงจริยธรรมพบว่า นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่อยู่ในการควบคุมดูแลของวัด มีค่านิยมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนในโรงเรียนรัฐบาล

นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่เคยเรียนและไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (จิรพันธ์ พิทักษ์.2524) โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนโรงเรียนบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 400 คน ซึ่งการเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีพระสงฆ์มาสอนหลักธรรมทางศาสนา รวมทั้งมีการปฏิบัติธรรม ประกอบศาสนกิจและบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกัน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนสอนศาสนาในต่างประเทศอีกหลายเรื่อง เช่น งานวิจัยของ ชาร์ฟแมน (Sharfman.1974:1596-A) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์และการฝึกฝนทางศาสนากับความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนยิวทั้งชายและหญิง จำนวน 315 คน ที่กำลังเรียนเกรด 12 ในเมืองนิวยอร์ก ซึ่งมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

เหมือนกัน แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่ม คือ นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนศาสนาและได้รับการฝึกฝนทางศาสนาตลอดเวลา นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนรัฐบาลและได้รับการฝึกฝนทางศาสนา นอกเวลา และนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลที่ไม่ได้รับการฝึกฝนทางศาสนาเลย ผลปรากฏว่า การฝึกฝนทางศาสนาและความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กนักเรียนชาวยิว มีความสัมพันธ์กันทางบวก จากการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า โรงเรียนที่มีการสอนศาสนา มีผลต่อการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียน

งานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งของ วอลลิน (Wallin.1978:7276-A) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ของนักเรียนที่มีความสามารถในการเรียนไม่ปกติ นักเรียนที่ได้รับการฝึกฝนทางศาสนากับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายชาวยิวที่มาจากครอบครัวระดับกลาง จำนวน 48 คน แบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มละ 12 คน คือ นักเรียนที่มีความสามารถในการเรียนไม่ปกติจากโรงเรียนราษฎร์ที่ไม่สอนศาสนาและจากโรงเรียนที่สอนศาสนา อย่างละ 1 กลุ่ม นักเรียนที่เรียนได้ตามปกติจากโรงเรียนราษฎร์ที่ไม่สอนศาสนาและจากโรงเรียนราษฎร์ที่สอนศาสนาอีกอย่างละ 1 กลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนได้ตามปกติที่มีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่เรียนไม่ปกติและนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่สอนศาสนา มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่เรียนในโรงเรียนสอนศาสนา

นอกจากนี้ ถ้าพิจารณาถึงประสบการณ์ทางศาสนาในโรงเรียนของนักเรียนกับลักษณะพัฒนาการทางจริยธรรมจะเห็นได้ว่า การถ่ายทอดทางศาสนาในโรงเรียนจะต้องมีการให้ความรู้ มีการฝึกฝนอบรม และปฏิบัติตามหลักของศาสนา ดังนั้น ข้อห้ามหรือข้อควรปฏิบัติที่เป็นหลักพื้นฐานทางศาสนาที่ได้ถ่ายทอดสู่นักเรียน ในคริสต์ศาสนาก็คือ บัญญัติ 10 ประการ (สมาคมพระคริสต์ธรรมไทย.2530:301-302) ในพุทธศาสนาก็คือ ทานและศีล 5 (พระเทพเวที.2532:597) เมื่อนักเรียนได้รับการถ่ายทอดหลักธรรมดังกล่าวจนเกิดการยอมรับและการปฏิบัติตามหลักศาสนาแสดงให้เห็นว่าเป็นบุคคลที่เห็นความสำคัญของหลักคำสอนนั้นมีประโยชน์ต่อสังคม นั้นหมายถึงว่าบุคคลนั้นมีระดับพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 4 ซึ่งเป็นขั้นการยึดหลักทำตามหน้าที่ของสังคม ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg.1976) และเมื่อนักเรียนได้รับการถ่ายทอดหลัก

ศาสนามากขึ้นจนมีการปฏิบัติตามหลักธรรมในขั้นที่สูงขึ้น แสดงให้เห็นว่ามีพัฒนาการทางจริยธรรมที่สูงขึ้นด้วย ตัวอย่างเช่น ในพุทธศาสนาเมื่อบุคคลสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมที่เรียกว่า "หิริ" คือความละอายใจต่อการทำชั่ว แสดงว่าบุคคลนั้นสามารถที่จะควบคุมตนเองและรู้สึกสบายใจเมื่อทำความดีด้วยความถูกต้อง แต่จะรู้สึกเศร้าหมอง ไม่สบายใจเมื่อทำความชั่ว ซึ่งตรงกับลักษณะของบุคคลที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นที่ 5 (ดวงเดือน พันธุมนาวิน.2524:30) ส่วนหลักธรรมที่เรียกว่า "โอตตัปปะ" คือความเกรงกลัวต่อบาป บุคคลที่สามารถปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้ได้แสดงว่าเป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักธรรม ไม่กระทำความชั่วแม้เพียงเล็กน้อยเพราะอาจเป็นสาเหตุให้ทำความชั่วได้มากขึ้น เป็นลักษณะของการยึดหลักอุคคตศีลกาล ซึ่งตรงกับขั้นที่ 6 ของพัฒนาการทางจริยธรรม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน.2524:30)

จากงานวิจัยและที่กล่าวมาข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นว่า นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่มีการฝึกฝนทางศาสนาหรือเน้นประสบการณ์ทางศาสนาที่แตกต่างกัน นักเรียนจะมีลักษณะทางศาสนาที่แตกต่างกันด้วย กล่าวคือ นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่มีการฝึกฝนทางศาสนามาก หรือเน้นศาสนามากจะเป็นนักเรียนที่มีลักษณะทางศาสนามากกว่านักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่ไม่ได้ฝึกฝนทางศาสนาหรือเน้นศาสนาน้อย ในการวิจัยนี้จึงคาดได้ว่า นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามากจะเป็นผู้ที่มีลักษณะทางพุทธศาสนา คือมีความเชื่อทางพุทธศาสนาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากด้วย

การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับลักษณะทางพุทธศาสนาของนักเรียน

การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน หมายถึง การที่นักเรียนรายงานว่าตนเองรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ หรือได้ร่วมกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนอย่างน้อยเพียงใดซึ่งประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในที่นี้ ได้แก่ กิจกรรมทางศาสนาที่ทำในโรงเรียนเป็นประจำ ความใกล้ชิด-ใกล้ชิดของโรงเรียน กิจกรรมพิเศษทางศาสนาที่โรงเรียนจัดขึ้น และความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ในการเรียนการสอน เป็นต้น

การจัดประสบการณ์ทางพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะให้นักเรียนเข้าใจหลักธรรมะต่าง ๆ มากขึ้น และเห็นประโยชน์ของศาสนาอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติที่เหมาะสมต่อไป จากการศึกษาวิจัยของ ชีวศักดิ์ กาบธรรมารักษ์ (2515) ที่ศึกษาเปรียบเทียบจิตลักษณะบางประการ ปริมาณความเชื่อเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และการสวดมนต์ให้พระของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ในกรุงเทพฯ ซึ่งเรียนวิชาเดียวกัน จำนวน 251 คน โดยที่มากกว่าครึ่งหนึ่งของนักศึกษากลุ่มนี้ เรียนวิชาศาสนาเปรียบเทียบและที่เหลือไม่ได้เรียน ผลปรากฏว่า นักศึกษาที่เรียนวิชาศาสนา เปรียบเทียบ จะมีความเชื่อมั่นในตนเองมากกว่า มีความวิตกกังวลน้อยกว่า มีความเชื่อเรื่องกฎ แห่งกรรมมากกว่าและมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา คือ สวดมนต์ก่อนนอน มากกว่านักศึกษาที่ไม่ได้ เรียนอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิพนธ์ เทียมบุญทิพากร (2527) ที่ศึกษาทัศนคติ ของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์ กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 700 คน โดยมีการเปรียบเทียบ การมีความเชื่อในเรื่องกรรม ระหว่างนิสิตที่เรียนวิชาพุทธศาสตร์และนิสิต ที่ไม่ได้เรียนวิชานี้ ซึ่งพบว่า นิสิตที่เลือกเรียนวิชาพุทธศาสตร์ มีความเชื่อในเรื่องผลของกรรม ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มากกว่านิสิตที่ไม่ได้เรียนวิชาดังกล่าว

โอนชา จังจริง (2529) ได้ศึกษาผลของการบวชชีพรามณ์ ของนักศึกษาหญิงในจังหวัด ต่าง ๆ ในภาคกลางที่มีต่อการพัฒนาการของระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยเปรียบเทียบกลุ่มที่บวช กับ กลุ่มที่ไม่ได้บวช(และไม่สมัครใจจะบวชชีพรามณ์) รวม 80 คน ได้พบว่าแรกที่เดียว นักศึกษา ทั้งสองกลุ่มมีระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกัน หลังจากนั้นกลุ่มหนึ่งไปบวชชีพรามณ์เป็น เวลา 15 วัน ขณะบวชได้ถือศีลแปด ศึกษาพุทธประวัติ รับการอบรมธรรมะจากพระเถระผู้ใหญ่และ แม่ชี สวดมนต์ทำวัตรและฝึกสมาธิและปฏิบัติกัมมัฏฐานทุกวัน หลังจากนั้นจึงวัดระดับเหตุผลเชิง- จริยธรรมของนักศึกษาหญิงในแต่ละคน ทั้งสองกลุ่มอีกครั้งหนึ่ง ผลปรากฏว่า ผู้ที่ผ่านการบวชชีพรามณ์ มีเหตุผลเชิงจริยธรรมเพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อนและมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้บวชอย่างชัดเจนด้วย ซึ่งผล ดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากการวิจัยในระยะต่อมาที่วิจัยเกี่ยวกับ การบวชเรียนในพุทธศาสนา ของชาวไทยในภาคใต้ (ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุมนาวิน.2533) ที่ศึกษาพระสงฆ์บวช ใหม่อีก 712 รูป สามเณร 175 องค์ พบพบว่า พระสงฆ์ที่บวชเรียนได้รับการฝึกอบรมมาจาก

พระผู้ใหญ่วัด ได้ฝึกสํารวมคนทางด้านศีลมาก ได้ฝึกปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปดมาก และได้ปฏิบัติกิจสงฆ์ในวัดและต่อชุมชนอย่างเหมาะสมเป็นพระสงฆ์ที่มีลักษณะทางพุทธมามกะที่สมบูรณ์มากกว่า มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมต่าง ๆ มากกว่าและมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงกว่า พระสงฆ์ที่ได้รับประสบการณ์ 4 ด้าน ดังกล่าวในขณะบวชน้อย นอกจากนี้ ชาลี หวานฉ่ำ (2529) ได้ศึกษาผลของการฝึกสมาธิทางพุทธศาสนาที่มีการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ในนักเรียนชั้นประถมศึกษา จำนวน 60 คน โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 30 คน ก่อนการทดลองได้มีการวัดระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนทั้งสองกลุ่มพบว่าไม่มีความแตกต่างกันและเมื่อวัดอีกครั้งหลังจากทดลองแล้ว ผลปรากฏว่า กลุ่มทดลองซึ่งได้รับการฝึกสมาธิมีระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มควบคุมซึ่งไม่ได้รับการฝึกสมาธิอย่างชัดเจน

ส่วนในด้านการวิจัยเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาในโรงเรียนยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดศึกษาไว้ชัดเจน มีเพียงการตั้งข้อสังเกตจากการวิจัยเท่านั้น คือ การวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในวิธีการสอนศาสนา ระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพฯ (วิไลวรรณ เดชเจริญ. 2525) ที่ศึกษานักเรียนและครูที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ จำนวน 360 คน จากโรงเรียน 6 โรงเรียนซึ่งผู้วิจัยพบว่า สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนในโรงเรียนอย่างมากประการหนึ่งคือ สิ่งแวดล้อมที่จะช่วยส่งเสริมศรัทธาได้ดี คือพบว่าในโรงเรียนคาทอลิกทุกแห่งมีโบสถ์ สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในกิจกรรมต่าง ๆ ของคริสต์ศาสนา และร้อยละ 90 ครูได้นำนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติ แต่ในโรงเรียนรัฐบาลของพุทธศาสนาไม่มีโบสถ์ในบริเวณใกล้เคียงและครูไม่เคยนำนักเรียนไปปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาในโบสถ์ วิหารของพุทธศาสนาเลย นอกจากนี้ ผลการวิจัยในเวลาต่อมาของ บุญกอบ วิสมิตะนันท์ (2527) ที่ศึกษาเรื่องธรรมจริยาของครูไทยในภาคกลาง พบผลที่เกี่ยวกับนักเรียนว่า นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่อยู่ในเขตวัด จะมีแนวโน้มว่าจะมีธรรม-จริยาดีกว่านักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่อยู่นอกเขตวัด

จากผลการวิจัยที่ได้กล่าวมา สรุปได้ว่า บุคคลที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นจากวิชาที่เรียน กิจกรรมพิเศษทางศาสนาหรือสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับศาสนาในปริมาณมาก ทำให้บุคคลนั้นมีลักษณะทางจริยธรรมหรือลักษณะทางพุทธศาสนามากด้วย

สำหรับการวัด การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ใช้แบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น และคาดได้ว่านักเรียนที่รายงานว่า ตนได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะเป็นผู้ที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากด้วย

การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนากับลักษณะทางพุทธศาสนาของนักเรียน

การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา หมายถึงปริมาณการรับรู้ของ นักเรียนว่าครูประจำชั้นของนักเรียนมีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา และแสดงออกด้านการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาในเรื่อง ทาน ศีล ภาวนา มากน้อยเพียงใด

ในโรงเรียน ครูนับว่ามีความสำคัญและมีความเกี่ยวข้องกับนักเรียนมากที่สุดไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนในชั้นเรียน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนรวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพโดยรอบด้านแก่เด็ก บทบาทของครูจึงมีในทุกรูปแบบ กล่าวคือ เป็นผู้ให้การอบรมสั่งสอน เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดความคิด รวมทั้งการช่วยเหลือแนะนำและเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ความรู้ ความสามารถและความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ อย่างมีเหตุผล ครูจึงเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดและมีความสำคัญเป็นรองแต่เพียงบิดามารดาของเด็กเท่านั้น

ในเด็กบางประเภท ครูมีความสำคัญต่อจิตใจเด็กมากกว่าปกติ ซึ่งพบจากการวิจัยในประเทศไทย ที่ศึกษาอิทธิพลของสังคมต่อทัศนคติของเด็กวัยรุ่น (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และบุญยิ่ง เจริญยิ่ง.2517) ที่พบว่าเด็กจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีทัศนคติต่อครูดีที่สุด และยังพบผลที่สำคัญอีกว่า เด็กในกลุ่มดังกล่าวบิดามีอิทธิพลต่อเด็กน้อยกว่าครูและเด็กจะยึดครูเป็นแบบอย่างและเชื่อฟังการอบรมสั่งสอนของครูมาก เพราะเห็นว่าครูเป็นบุคคลที่มีการศึกษาสูงและมีประสบการณ์ทางสังคมมาก

ดังนั้นในการปลูกฝังอบรมทางจริยธรรมหรือศีลธรรม การเป็นแบบอย่างที่ดีของครูจึงมีอิทธิพลโดยตรงต่อเด็กในด้านการปฏิบัติเพราะธรรมชาติของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กวัยรุ่น เป็นวัยที่ต้องการค่านิยม อุดมคติเฉพาะตัว และแสวงหาบุคลิกภาพที่เขาประทับใจ เพื่อยึดถือเป็นแบบอย่างต่อไป ครูเป็นผู้ที่ใกล้ชิดและเป็นอีกผู้หนึ่งที่อาจให้ความอบอุ่นทางใจ คอยแก้ปัญหา คอยช่วยเหลือเมื่อเด็กพบอุปสรรคในการเรียนและอุปสรรคส่วนตัว เพราะฉะนั้นความประพฤติดของครูย่อมอยู่ในสายตาของเด็กเสมอ หลักการพัฒนาจริยธรรมได้ชี้ว่า จริยธรรมของเด็กนั้นพัฒนามาจากการไม่สนใจและไม่ตั้งใจสอนของผู้ใหญ่ด้วยส่วนหนึ่ง นอกจากการตั้งใจและตั้งใจสอนและการทำตนเป็นแบบอย่างของผู้ใหญ่ก็ส่งผลต่อการปลูกฝังลักษณะที่ดีและไม่ดีแก่เด็กโดยตรง ถ้าผู้ใหญ่สั่งสอนให้เด็กปฏิบัติอย่างหนึ่ง แต่ตนเองกลับปฏิบัติไปในทางที่ลบล้างคำสั่งของตนเอง จะทำให้เด็กเอาอย่างทั้งทางวาจาและการปฏิบัติ นั่นคือ รู้และท่องบ่นได้ว่า อะไรดีควรทำ อะไรไม่ดีไม่ควรทำ แล้วก็ทำในสิ่งที่ตรงข้ามกับที่ตนท่องบ่นนั้น (ดวงเดือน พันธุมนาวิน.2524:17) ผลการศึกษาของ ไลเบอร์ก (Libert) (บุญกอบ วิสมิตะนันท์.2527:155;อ้างอิงมาจาก Libert.n.d.) พบว่าเด็กยังมีโอกาสเห็นพฤติกรรมของผู้อื่นในการต่อต้านระเบียบกฎเกณฑ์มากเท่าใด ก็จะมีพฤติกรรมต่อต้านระเบียบกฎเกณฑ์มากขึ้นเท่านั้นในตนเองเดียวกัน เด็กยังมีโอกาสเห็นพฤติกรรมของผู้อื่นในการปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์มากเท่าใดก็จะมีพฤติกรรมยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์มากขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้ การวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของการเป็นแบบอย่างต่อการพัฒนาจริยธรรมของเยาวชนไทย (สุรเชษฐ์ ม่าเหรีม.2519;ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉนิ. 2520) พบผลประการหนึ่งว่า ผู้ที่ไม่ได้เห็นตัวแบบกระทำความดี มีพฤติกรรมการโกงมากกว่าผู้ที่ได้เห็นตัวแบบที่กระทำความดี

ในส่วนของการเป็นแบบอย่างของครูในการส่งเสริมจริยธรรม ศีลธรรมของนักเรียนนั้น พระธรรมญาณมุนี (พระธรรมญาณมุนี.2523:119) ได้กล่าวถึงว่าความมีศีลธรรมในตัวครูถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการกระทำของครู บทบาทในชีวิตครูอยู่ในความสนใจของนักเรียนตลอดเวลา ศีลธรรมประจำตัวครูจึงถูกถ่ายทอดเป็นศีลธรรมประจำใจของนักเรียนได้โดยง่าย ผลการวิจัยเรื่องจริยธรรมของครูไทยในภาคกลาง (บุญกอบ วิสมิตะนันท์.2527) ก็พบผลที่ชัดเจนว่า ลักษณะของ

ครูที่เหมาะสมที่ทำให้ศิษย์มีธรรมจริยาสูง มี 3 ประการ คือ ประการแรก ครูต้องมีจิตใจทางศาสนาสูง นั่นคือมีจริยธรรม ศีลธรรมสูง ประการที่สอง ครูมีทัศนคติที่ดีต่อเด็ก และประการที่สาม คือ รู้จักวิธีการที่เหมาะสมในการปลูกฝังอบรมศิษย์ ส่วนงานวิจัยของวิไลวรรณ เดชเจริญ (2525) ก็พบผลที่สำคัญประการหนึ่งว่า ครูที่สอนวิชาพุทธศาสนาสามารถสร้างศรัทธาและโน้มนำนักเรียนให้เข้าร่วมชุมนุมทางศาสนาได้น้อยกว่าครูที่สอนคริสต์ศาสนา และครูที่สอนพุทธศาสนานำเด็กไปปฏิบัติธรรมหรือร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างมาก ในขณะที่ครูที่สอนคริสต์ศาสนาสามารถสร้างศรัทธาและโน้มนำนักเรียนให้เข้าร่วมชุมนุมทางศาสนาได้มากกว่าและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กมากกว่า กล่าวคือ ร้อยละ 90 ของครูที่สอนคริสต์ศาสนาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง รายงานว่าตนเป็นผู้นำนักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติธรรมหรือร่วมกิจกรรมทางศาสนา

สรุปได้ว่า การมีตัวแบบที่ดีทำให้เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติตามอย่างถูกต้องและเหมาะสมแก่เด็ก ในการถ่ายทอดทางศาสนาในโรงเรียน ถ้าครูเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนทางศาสนา รู้จักวิธีการฝึกอบรมจิตใจและพฤติกรรมของนักเรียน และมีความรับผิดชอบและหวังดีต่อศิษย์ จะมีผลต่อการถ่ายทอดทางศาสนาสู่นักเรียน นั่นคือ ทำให้นักเรียนมีจริยธรรม ศีลธรรมสูง และปฏิบัติตนตามหลักศาสนา

ในการวิจัยนี้ ได้นำเอาการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาเป็นตัวแปรหนึ่งที่ศึกษา ซึ่งเครื่องมือที่ใช้วัดเป็นแบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและคาดได้ว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก เป็นนักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา

ประสบการณ์ทางศาสนากับจิตลักษณะและพฤติกรรมของเยาวชน

ประสบการณ์ทางศาสนา หมายถึง การรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ หรือได้ร่วมกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาที่ถูกจัดขึ้นตามประเพณี หรือจัดเป็นพิเศษหรือครั้งคราว ซึ่งอาจจัดขึ้นโดยครอบครัว โรงเรียน หรือสถาบันทางศาสนา

การที่บุคคลได้มีโอกาสใกล้ชิดหรือรับการถ่ายทอดทางศาสนาในรูปแบบที่แตกต่างกันที่จัดขึ้นโดยครอบครัว โรงเรียน หรือสถาบันทางศาสนา อาจทำให้บุคคลนั้นได้รับและเข้าใจหลักธรรมทางศาสนามากขึ้น ตลอดจนมีการปฏิบัติตามหลักศาสนามากขึ้น ซึ่งจะมีส่วนช่วยกล่อมเกล่าจิตใจ และส่งเสริมให้มีพฤติกรรมที่น่าปรารถนาของสังคมให้กับบุคคลด้วย ผลการวิจัยในประเทศไทยหลายเรื่องแสดงถึงผลของการใกล้ชิดศาสนาหรือรับการถ่ายทอดทางศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ต่อจิตใจและพฤติกรรมของบุคคล เช่น การเรียนวิชาศาสนาเปรียบเทียบกับทำให้บุคคลมีความเชื่อและปฏิบัติศาสนกิจมากกว่าผู้ที่ไม่ได้เรียน (ธีรศักดิ์ กำบรรณารักษ์.2515) การบวชชีพราหมณ์ของนักศึกษาหญิงทำให้มีจริยธรรมสูงขึ้น (อโนชา จังจรัส.2529) พระสงฆ์ที่ได้รับการฝึกอบรมทางศาสนาขณะบวชมาก เป็นพระสงฆ์ที่มีลักษณะของพุทธมามกะที่สมบูรณ์มากกว่า มีทัศนคติดีต่อคุณธรรมมากกว่า และมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงกว่าพระสงฆ์ที่ได้รับการฝึกอบรมทางศาสนาในขณะบวชน้อย (ฉกาจ ช่วยโต และ ดวงเดือน พันธุมนาวัน.2533) เป็นต้น

ในการวิจัยครั้งนี้ จึงได้ศึกษาว่า การรับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาจากโรงเรียนจะมีความเกี่ยวข้องกับจิตลักษณะและพฤติกรรมบางประการของนักเรียนอย่างไร จิตลักษณะที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และทัศนคติต่อพฤติกรรมก้าวร้าว ส่วนพฤติกรรมที่ศึกษาก็คือ พฤติกรรมก้าวร้าว ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

ประสบการณ์ทางศาสนากับการรับรู้คุณค่าของศาสนา

การรับรู้คุณค่าของศาสนาหรือค่านิยมทางศาสนา แรกเริ่มศึกษาโดยแอลล์พอร์ทและรอสส์ (Allport and Ross.1967) ซึ่งทำการแยกประเภทค่านิยมทางศาสนาโดยยึดตัวบุคคลเป็นหลัก (Self Center) และที่ได้ให้ความหมายของค่านิยมภายในทางศาสนา และค่านิยมภายนอกทางของบุคคลไว้ดังนี้

ค่านิยมภายใน (Intrinsic Orientation) ทางศาสนา หมายถึง การมีความมุ่งมั่นที่สำคัญที่สุดในชีวิตทางด้านศาสนา ส่วนความอยาก ความต้องการอื่น ๆ แม้จะรุนแรงแต่ก็มีความสำคัญเป็นรอง ความต้องการอื่น ๆ เหล่านี้ ในที่สุดจะถูกนำมาสู่ความสอดคล้องกับความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนา บุคคลประเภทนี้จะมีการดำเนินการที่จะยอมรับหลักการทางศาสนามาเป็นลักษณะทางจิตของตนและปฏิบัติตามอย่างเต็มที่ บุคคลประเภทนี้จะมีชีวิตอยู่เพื่อศาสนาของตน

ค่านิยมภายนอก (Extrinsic Orientation) ทางศาสนา หมายถึง การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือเพื่อบำบัดความต้องการของตน บุคคลจะมีความสนใจศาสนาเพราะเป็นทางที่เขาจะสำเร็จประโยชน์ทางด้านอื่น ค่านิยมภายนอก มักเกี่ยวกับประโยชน์และเป็นวิถีทางเพื่อสิ่งอื่น บุคคลประเภทนี้ จะเห็นประโยชน์ของศาสนาว่าช่วยสร้างความมั่นคงของจิตใจ ช่วยให้เข้าสังคม เพิ่มสถานภาพทางสังคม หลักทางศาสนาที่ยอมรับก็เบาบางและบิดเบือน เพื่อความเหมาะสมกับความต้องการของตน

จากความหมายของค่านิยมภายใน-ภายนอกทางศาสนา จะเห็นได้ว่าค่านิยมภายในทางศาสนามีไว้เพื่อบุคคลจะได้บรรลุจุดหมายหมายของศาสนา บุคคลประเภทนี้ต้องการค้นหาหลักการทางศาสนาอย่างจริงจัง เพื่อนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้องสมกับคุณค่าของการเป็นมนุษย์ ส่วนค่านิยมภายนอกมีไว้เพื่อใช้ศาสนาสร้างความมั่นคงความสะดักสบาย และการสนับสนุนทางสังคมให้กับตนเอง จึงนำศาสนาไปใช้อย่างไม่ถูกต้อง

ดังนั้น การที่บุคคลจะมีค่านิยมภายใน-ภายนอกทางศาสนา ต้องอาศัยพื้นฐานทางด้านการรู้คิดและสติปัญญา เนื่องจากค่านิยมภายใน-ภายนอกทางศาสนาเป็นการนึกคิดในสิ่งที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม คุณค่าของการยอมรับมายึดถือต้องผ่านการคิดไตร่ตรอง และคาดหวังกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับตนและสังคมในอนาคต

เปียเจต์ (Piaget, 1962) นักจิตวิทยาพัฒนาการ เป็นผู้สนใจศึกษาพัฒนาการทางการรู้คิดของบุคคล พบว่า พัฒนาการของการรู้คิดจะพัฒนาอย่างเป็นลำดับ จากการคิดขั้นต่ำไปสู่การคิดขั้นสูง เปียเจต์ ได้แบ่งพัฒนาการทางการรู้คิดออกเป็น 4 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นการเรียนรู้ด้วยประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (The Period of Sensorymotor intelligence) อายุ 0 ถึง 2 ปี

ขั้นที่ 2 ขั้นการคิดก่อนปฏิบัติการ (The Period of Preoperation thought) อายุ 2 ถึง 7 ปี

ขั้นที่ 3 ขั้นการคิดแบบรูปธรรม (The Period of Concrete Operation) อายุ 7 ถึง 11 ปี

ขั้นที่ 4 ขั้นปฏิบัติการเชิงระบบ (นามธรรม) (The Formal Operation) อายุ 11 ถึง 15 ปีขึ้นไป

จากพัฒนาการทางการรู้คิดของเพียเจต์ พัฒนาการในขั้นที่ 4 คือ ขั้นปฏิบัติการเชิงระบบ เป็นระยะที่โครงสร้างทางการรู้คิดของบุคคลพัฒนาเต็มที่แล้ว สามารถเข้าใจทั้งในลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม บุคคลจึงมีความคิดกว้างขวางและลึกซึ้งสามารถมองเห็นผลดีผลเสียของการกระทำต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนและสังคม ดังนั้นบุคคลที่มีพัฒนาการในขั้นนี้จึงรับรู้และมองเห็นประโยชน์ของศาสนาที่จะช่วยตนลดการทำชั่วทำแต่ความดี มีจิตใจสงบและผ่องใส ทำตนให้เป็นที่ยอมรับ ได้รับการยกย่องจากครอบครัวและสังคม นั่นคือ มีค่านิยมภายในทางศาสนา ส่วนบุคคลที่มีพัฒนาการทางการรู้คิดในขั้นที่ต่ำกว่า คือ ขั้นที่ 3 ลงมา ยังมีพัฒนาการอยู่ในระดับที่เป็นรูปธรรม ไม่สามารถที่จะนึกคิดและเข้าใจในสิ่งเป็นนามธรรม จึงมองเห็นประโยชน์ของศาสนาในขั้นต่ำ คือ เป็นทางให้คนได้รับวัตถุสิ่งของ ความสะดวกสบาย ความมั่นคงของชีวิต นั่นคือ มีค่านิยมภายนอกทางศาสนานั้นเอง

การศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมทางศาสนาของบุคคล ในต่างประเทศได้มีผู้ประมวลผลงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการมีค่านิยมภายในและภายนอกทางศาสนาของบุคคลเอาไว้ (Donahue:1985) ซึ่งผลการวิจัยส่วนใหญ่แสดงว่าผู้ที่มีค่านิยมภายนอกสูงมักจะมีค่านิยมภายในต่ำ และในทางกลับกันผู้ที่มีค่านิยมภายนอกต่ำจะมีค่านิยมภายในสูง นอกจากนี้ยังมีการวิจัยพบว่า ค่านิยมภายในและภายนอกทางศาสนา มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางการรู้คิดของบุคคลตามทฤษฎีของเพียเจต์อย่างเด่นชัด (Spilka, Hood and Gorsuch.1985:73)

การรับรู้คุณค่าของศาสนาหรือค่านิยมทางศาสนาที่ต่างกันของบุคคลนี้ ก็ตรงกับลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคล ซึ่งเสนอโดย โคลเบอร์ก (Kohlberg:1976)ว่า การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นเครื่องชี้ถึงพัฒนาการทางการรู้คิดและประสบการณ์ทางการรู้คิดของบุคคล บุคคลจะมีความเข้าใจและใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่แตกต่างกันได้ถึง 6 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกและลงโทษ อายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 7 ขวบ เป็นช่วงที่บุคคลที่มุ่งหลบหลีก มิให้ตนเองโดนลงโทษทางกายเพราะกลัวความเจ็บปวดที่ได้รับและจะยอมทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่ เพราะเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือตน การตัดสินใจอะไรถูกหรือผิดจะขึ้นอยู่กับผลการกระทำที่ตนได้รับ คือ ถ้าทำแล้วถูกลงโทษก็จะถือว่าผิดหรือไม่ดี แต่ถ้าทำแล้วไม่ถูกลงโทษ ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกและเป็นสิ่งที่ดี ในด้านศาสนาบุคคลก็จะปฏิบัติตามข้อบัญญัติทางศาสนา ประพฤติตนเป็นคนดีกลัวการตกนรกหากทำความชั่ว

ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล อายุ 7 - 10 ปี เป็นวัยที่บุคคลเลือกกระทำในสิ่งที่น่าสนใจ ความพอใจมาให้ตน หรือได้รับการตอบสนองความต้องการด้านวัตถุสิ่งของ ในด้านศาสนาก็จะเห็นว่าศาสดาในศาสนาจะเป็นผู้บันดาลวัตถุสิ่งของให้ตน

ขั้นที่ 3 หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ อายุ 10 - 13 ปี ช่วงนี้บุคคลเริ่มให้ความสำคัญกับบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น บิดามารดา พี่น้องหรือเพื่อน จึงตัดสินใจพฤติกรรมที่ดีหรือไม่ดี โดยคำนึงถึงความเห็นชอบของบุคคลที่ใกล้ชิด ในด้านศาสนาก็จะเห็นว่า การนับถือศาสนาจะช่วยให้สามารถเข้ากลุ่ม หรือได้รับการยอมรับว่าเป็นคนศาสนาเดียวกัน ถ้าไม่นับถือศาสนาก็จะไม่มีพรรคพวก จะพยายามทำตามข้อบัญญัติของศาสนา เพื่อต้องการให้ตนเป็นที่รักและเป็นคนดีของศาสดาในศาสนาตน

ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม อายุ 13 - 16 ปี ช่วงนี้บุคคลเริ่มรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตน ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคมของตน เห็นความสำคัญของกฎ ระเบียบ แบบแผนต่าง ๆ ของสังคม มุ่งดำรงไว้ซึ่งระเบียบ แบบแผนของสังคม จึงถือว่าตนมีหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมกำหนด ด้านศาสนาก็จะเห็นว่า หลักคำสอนที่ศาสดาของตนที่ให้ไว้เป็นสิ่งที่มีความหมาย ประโยชน์ต่อสังคมเมื่อปฏิบัติตาม

ขั้นที่ 5 หลักการเคารพตนเอง อายุ 10 ปีขึ้นไป ในขั้นนี้บุคคลจะตัดสินใจความถูกต้องตามข้อตกลงหรือการยอมรับในคนส่วนใหญ่ของสังคม เข้าใจเรื่องสิทธิของตนและผู้อื่น สามารถควบคุมและบังคับใจตนเองได้ มุ่งกระทำเพื่อความสุขของสังคมส่วนรวม ด้านศาสนาก็จะเห็นว่าการยึดมั่นในศาสนาทำให้รู้จักควบคุมตนเอง เพื่อกระทำความดี ความถูกต้อง ทำให้บุคคลสบายใจและรู้สึกเศร้าหมองเมื่อทำชั่ว ซึ่งตรงกับหลักพุทธศาสนา ที่เรียกว่า หิริ คือความละอายต่อการทำความชั่ว (ดวงเดือน พันธุมนาวิน.2524:30)

ขั้นที่ 6 หลักการยึดหลักอุดมคติสากล จะปรากฏชัดเจนในวัยผู้ใหญ่ขึ้นไปเป็นขั้นสูงสุด แสดงถึงการมีความรู้สากล นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ในสังคมของตนและมีความยึดหยุ่นทางจริยธรรม เพื่อจุดมุ่งหมายในอันปลายอันเป็นอุดมคติอันยิ่งใหญ่ ในด้านศาสนาทำให้บุคคลยึดมั่นในหลักธรรมไม่กระทำความชั่วแม้เพียงเล็กน้อยเพราะถือว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการทำความชั่วอีกและรุนแรงมากขึ้นซึ่งตรงกับหลักพุทธศาสนาที่ว่า โอตัมปะ คือความกลัวบาป (ดวงเดือน พันธุมนาวิน.2524:30)

เมื่อพิจารณาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมทั้ง 6 ขั้น ตามค่านิยมภายในและภายนอกทางศาสนา พอจะแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ค่านิยมภายนอกทางศาสนา อยู่ในขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 3 เนื่องจากการตัดสินใจที่เห็นแก่ประโยชน์ตนเองและกลุ่มพวกพ้อง และระดับค่านิยมภายในทางศาสนา อยู่ในขั้นที่ 4 ถึง ขั้นที่ 6 ของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เนื่องจากการคิดอย่างไตร่ตรอง รู้จักใช้เหตุผลที่ออกจากตนเองจึงตัดสินใจไปตามความสำคัญและหลักความเป็นจริงที่เป็นสัจธรรม

สำหรับการวิจัยที่เกี่ยวกับเหตุผลเชิงจริยธรรมในประเด็นของการรับรู้คุณค่าของศาสนาในประเทศไทย อุษา ศรีจินดาวัฒน์ (2533) ได้ศึกษาการรับรู้คุณค่าของศาสนาในนักเรียนวัยรุ่นที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามในภาคใต้ โดยมีการวัดการเห็นประโยชน์ของศาสนาตั้งแต่ระดับสูง รวม 6 ระดับ ตามทฤษฎีพัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก ระดับต่ำสุดคือ การนับถือศาสนาเพราะโดนบังคับหรือเพื่อหลบหลีกการลงโทษทางกาย ระดับต่ำสุดคือ การนับถือศาสนาเพราะโดนบังคับหรือเพื่อหลบหลีกการลงโทษทางกาย ระดับสองคือ การนับถือเพื่อจะได้รางวัลที่เป็นวัตถุสิ่งของหรือเงินทอง ระดับสามคือ การนับถือศาสนาเพื่อเอาใจ

ผู้อื่น ระดับสี่คือ การนับถือศาสนาไปตามหน้าที่ ระบียบทางสังคม หรือหลักทางศาสนา ระดับห้าคือ การนับถือศาสนาเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกที่ควร ภาคภูมิใจในการกระทำที่ถูกต้องของคน ระดับหกคือ การยึดหลักอุดมคติสากล เช่น การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เพื่อความยุติธรรม เป็นต้น แบบวัดเป็นแบบสอบถามรวม 22 ข้อ แต่ละระดับมีประมาณ 3 - 4 ข้อ แต่ละข้อเป็นประโยคและมีมาตร 6 หน่วย ผู้ที่ได้รับคะแนนรวมสูง แสดงว่ามองเห็นคุณค่าของศาสนาในระดับสูง ผลการศึกษากับกลุ่มตัวอย่าง 480 คน ปรากฏว่า นักเรียนที่คบเพื่อนที่มีลักษณะเหมาะสมมาก ซึ่งหมายถึง การคบเพื่อนที่มีลักษณะคุณสมบัติดีงามตามที่สังคมปรารถนาและตามหลักศาสนาเป็นผู้ที่มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่านักเรียนที่คบเพื่อนที่มีลักษณะเหมาะสมน้อย นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนที่เคร่งศาสนามากและได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักษานับสนุนมาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงด้วย

นอกจากนี้ งานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องก็ได้อีก การวิจัยเกี่ยวกับการบวชเรียนในพุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้ (ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุนาวิน.2533) ที่พบว่า พระสงฆ์ที่ได้รับการฝึกอบรมมากจากพระผู้ใหญ่ในวัด ได้ฝึกปฏิบัติตนตามมรรคมีองค์แปดมาก ได้ฝึกสำรวมตนทางด้านศีลมากและได้ปฏิบัติกิจสงฆ์ในวัดและชุมชนมาก มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นและมีความตระหนักในความเห็นพุทธมามกะมากกว่าพระสงฆ์ที่ได้รับการอบรม 4 ด้าน ดังกล่าวในขณะบวชน้อย ส่วนการวิจัยของ อโนชา จังจรัส (2529) ที่ศึกษาผลของการบวชชีพรหมณ์ของนักศึกษาหญิงในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคกลางที่มีต่อการพัฒนาการของระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม พบผลว่า นักศึกษาที่ผ่านการบวชชีพรหมณ์ มีเหตุผลเชิงจริยธรรมเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม และมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้บวชอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ชาลี หวานฉ่ำ (2529) ได้ศึกษาผลของการฝึกสมาธิทางพุทธศาสนาที่มีต่อการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมในนักเรียนระดับประถมศึกษา ผลปรากฏว่านักเรียนในกลุ่มทดลองที่ได้รับการฝึกสมาธิทางพุทธศาสนา คือมีการอบรมทางศาสนาจนทำจิตสงบจะมีเหตุผลเชิงจริยธรรมเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมและมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการฝึกสมาธิอย่างชัดเจนด้วย ส่วนการวิจัยในต่างประเทศมีการวิจัยพบว่า การรับรู้รับฟังเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาสามารถเพิ่มความคิดเชิงนามธรรมเกี่ยวกับศาสนาให้กับเด็กได้ (Goldman.1964) และยังมีการศึกษา

พบว่า การอยู่ในโรงเรียนคริสต์ซึ่งเน้นการสอนศาสนา มาก สามารถเพิ่มความศรัทธาในศาสนาธรรม
เกี่ยวกับศาสนาด้วย (Hoge and Petrillo.1978)

สรุปได้ว่า บุคคลที่ได้รับการฝึกอบรมทางศาสนา หรือมีประสบการณ์ทางศาสนา มาก จะ
เป็นผู้ที่มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูง หรือมีพัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงด้วย

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้นำเอาเหตุผลเชิงจริยธรรมในประเด็นของการรับรู้คุณค่าของ
ศาสนา มาเป็นตัวแปรหนึ่งของการศึกษา โดยนำเครื่องมือวัดที่สร้างโดย อูชา ศรีจินดารัตน์ (2533)
มาใช้ และคาดได้ว่านักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาจากโรงเรียนในแต่ละด้าน (ทั้ง 3
ด้าน) มาก กล่าวคือ เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาใน
โรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก เป็นผู้ที่มีคุณค่าของศาสนาสูงกว่า
นักเรียนกลุ่มอื่นที่นำมาเปรียบเทียบกัน

ประสบการณ์ทางศาสนากับลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน

ลักษณะมุ่งอนาคต หมายถึง ความสามารถที่จะคาดการณ์ไกลและเห็นความสำคัญของผลดี
และผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สามารถวางแผนปฏิบัติ เพื่อรับผลดีหรือป้องกันผลเสียที่จะเกิดขึ้น
ในอนาคต ส่วนการควบคุมตนเอง หมายถึง ความสามารถที่จะละเว้นพฤติกรรมบางชนิดหรือความ
สามารถที่จะเริ่มกระทำพฤติกรรมที่ต้องใช้ความอดทนหรือเสียสละและทำพฤติกรรมนั้นได้อย่างมีปริมาณ
และคุณภาพเหมาะสมเป็นเวลานานพอที่จะนำไปสู่ผลที่ต้องการในอนาคตได้ (บุญรับ ศักดิ์มณี.2529
อ้างอิงมาจาก Mischel.1974:287)

ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องกันในปรากฏการณ์
เดียวกัน คือ บุคคลจะต้องมีความต้องการผลในอนาคตมากกว่าในปัจจุบันแล้วจึงดำเนินการปฏิบัติ
เพื่อไปสู่เป้าหมายในอนาคตนั้น เช่น การรอรับรางวัลที่ใหญ่กว่าในอนาคตแทนรางวัลเล็กน้อยที่จะ
ได้รับในปัจจุบันทันที เพราะเสี่ยงเห็นผลร้ายที่จะเกิดตามมา จึงควบคุมตนให้อดใจรอได้ เพื่อจุดมุ่ง-
หมายที่ยิ่งใหญ่ในอนาคต ซึ่งลักษณะดังกล่าวตรงกันข้ามกับลักษณะมุ่งปัจจุบัน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน
และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม.2520) ผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูง คือผู้ที่สามารถปฏิบัติ

คนได้อย่างเหมาะสมกาลเทศะ ไม่เป็นผู้ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของศาสนาและกฎหมาย ดังนั้น ลักษณะมุ่งอนาคตจึงเป็นการคาดการณ์ในสิ่งที่ยังไม่ปรากฏ เป็นสิ่งที่เป็นามธรรม ลักษณะมุ่งอนาคตจึงเป็นลักษณะสำคัญที่แสดงถึงการที่บุคคลมีความเข้าใจเรื่องเวลา (บุญรับ ศักดิ์มณี.2529:8) ผู้ที่มุ่งอนาคตจึงสามารถวางแผน และมองเห็นความเป็นไปได้ในอนาคตจากสภาพการณ์ปัจจุบัน ส่วนการควบคุมตนเองเป็นขั้นตอนของการปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมาย

การวัดเกี่ยวกับลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ทำได้หลายวิธี มีทั้งที่ใช้แบบสอบถาม และวิธีวัดการกระทำ มิสเชล (ดวงเดือน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนิก.2520:37; อ้างอิงมาจาก Mischel.1974:255) นิยมวัดโดยใช้วิธีการวัดพฤติกรรมโดยตรง ส่วนในประเทศไทยนั้น ดวงเดือน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนิก (2520) ใช้แบบวัดที่มีลักษณะเป็นแบบสอบถาม มีจำนวน 20 ข้อ ในแต่ละข้อเป็นประโยคมีมาตร 11 หน่วย และได้มีการนำไปใช้อีกในงานวิจัยอื่น (วิเชียร รักการ.2522;รัตนา ประเสริฐสม.2526) อีกหลายปีต่อมา ดวงเดือน พันธุนาวิน และคนอื่น ๆ (2529) ได้ปรับปรุงแบบวัดใหม่จากเดิม 20 เหลือ 10 ข้อ ประกอบด้วยมาตรประเมิน 6 หน่วย และในการวิจัยนี้ก็ได้นำเอาแบบวัดดังกล่าวมาใช้ เพราะกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นวัยรุ่นเหมือนกัน

สำหรับการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนในประเทศไทยนั้น รัตนา ประเสริฐสม (2526) ได้ทำการวิจัยเชิงทดลองฝึกการรับรู้ผลของการพยายามกับฝึกอดได้ร้อได้ เพื่อพัฒนาพฤติกรรมอนามัยของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนประถมศึกษาจากโรงเรียนในต่างจังหวัด จำนวน 160 คน ผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับการอดได้ร้อได้ พบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกการอดได้ร้อได้มีการอดได้ร้อได้สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกการอดได้ร้อได้ แสดงว่าการฝึกการอดได้ร้อได้สามารถเพิ่มการควบคุมตนเองให้กับนักเรียน นอกจากนี้ ดวงเดือน พันธุนาวิน และคนอื่น ๆ (2529) ได้ศึกษาการควบคุมอิทธิพลสื่อมวลชนของครอบครัวและมัธยมศึกษาในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด จำนวน 1,600 คน และผู้ปกครองของเด็กเหล่านี้อีก 1,600 คน ผลการวิจัยส่วนหนึ่งพบว่า การชมโทรทัศน์และอ่านสิ่งตีพิมพ์ที่มีตัวแบบมุ่งอนาคตและควบคุมตนได้ ทำให้เด็กมีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยในต่างประเทศ

หลายเรื่องที่รวบรวมโดย รัชตัน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคนอื่น ๆ .2529:95; อ้างอิงมาจาก Ruston.1979) ซึ่งสรุปว่า การชมรายการโทรทัศน์เกี่ยวกับการควบคุมตนเอง เช่น ไม่โกงในการเล่น เกม ไม่แตะต้องของที่ห้ามหรือชลอการบำบัดความต้องการ เป็นต้น ทำให้เด็กสามารถควบคุมตนเองได้ หลังจากที่ยอมรับรายการแล้ว และผลดังกล่าวมีอายุคงทนต่อไปอีกนาน

ผลการวิจัยที่กล่าวมาแสดงว่า ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนเองสามารถส่งเสริมให้เกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้นได้ ทั้งในการฝึกฝนอบรมโดยตรงและการได้เห็นตัวแบบที่เหมาะสม นอกจากนี้ ถ้าพิจารณาหลักธรรมของพุทธศาสนาแล้ว จะพบว่าหลักธรรมในพุทธศาสนาก็ได้กล่าวถึงเรื่องจุดมุ่งหมายของการมีชีวิตของบุคคล ที่เรียกว่า อรรถ 3 (พระเทพเวที.2533:26-28) ซึ่งประกอบไปด้วย

ประโยชน์ปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถ์) เป็นประโยชน์ขั้นต้นที่บุคคลมีจุดมุ่งหมายในโลกนี้ คือ มีทรัพย์ ยศ และไมตรี เกิดขึ้นได้ด้วยความเพียรและสติปัญญาโดยชอบธรรม

ประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถ์) เป็นจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับชีวิตในอนาคต และภพหน้า จะสำเร็จได้ด้วยการดำรงตนอยู่ในศีลธรรม และใช้ประโยชน์ปัจจุบันในทางที่เป็นคุณประโยชน์ จนมั่นใจในความดีของตน เพื่อความสงบของจิตใจทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ประโยชน์สูงสุด (ปรมาตถ์) เป็นจุดมุ่งหมายสุดท้ายที่ชีวิตควรเข้าถึง คือ การรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ซึ่งก็คือนิพพาน นั่นเอง

จุดมุ่งหมายของการมีชีวิต ตามหลักอรรถ 3 ของพุทธศาสนานี้ จึงเปรียบเสมือนการสอนให้บุคคลมีลักษณะการมุ่งอนาคต คือมีเป้าหมายในการมีชีวิต เพื่อให้มนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น ถ้าบุคคลตั้งมั่นให้ถึงพร้อมในประโยชน์ทั้ง 3 ด้าน นั่นก็คือ มีลักษณะมุ่งอนาคต บุคคลนั้นจึงต้องควบคุมตน คือต้องปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

แซดเลอร์ (Sadler) (กิตติวราณ สิทธิเวที.2527:64) ได้กล่าวถึงศาสนาที่มีผลต่อการควบคุมตนเองของวัยรุ่นว่า เพราะศาสนาสอนให้ทำความดี รู้จักรับผิดชอบ ผู้ที่เคารพศานา ย่อมเต็มใจจะเว้นความชั่ว ทำแต่ความดี ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเป็นลักษณะของคนที่ควบคุมตนเองได้

โดยสรุป หลักธรรมของศาสนา มีส่วนช่วยในการสร้างเสริมลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ดังนั้น การที่บุคคลได้รับการปลูกฝังและปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาอย่างจริงจัง โอกาสที่บุคคลจะมีลักษณะดังกล่าวย่อมจะมีมากขึ้น ในการวิจัยนี้จึงคาดได้ว่านักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีครูเป็นแบบอย่างดีทางพุทธศาสนามาก เป็นผู้มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงด้วย

ประสบการณ์ทางศาสนากับทัศนคติที่ต่อการก้าวร้าวและพฤติกรรมก้าวร้าว

ทัศนคติ เป็นจิตลักษณะที่เกิดขึ้นจากการได้รับผลดีหรือผลเสียในเหตุการณ์หนึ่งหรือเกี่ยวกับพฤติกรรมหนึ่ง ทำให้บุคคลสามารถคาดถึงประโยชน์หรือโทษ ที่อาจเกิดขึ้นได้อีกจากเหตุการณ์เดียวกันที่จะเกิดขึ้นใหม่ในอนาคต ทัศนคติเป็นรากฐานของพฤติกรรม การทราบทัศนคติของบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นทางลัดในการเข้าใจและทำนายพฤติกรรมของบุคคลนั้น (ดวงเดือน พันธุมนาวิน.2524:22)

ทัศนคติ หมายถึง จิตลักษณะที่เกิดจากการเรียนรู้ในการตอบสนองต่อเหตุการณ์ วัตถุหรือสิ่งของต่าง ๆ ทางด้านบวก ลบหรือกลาง ๆ (Shaw.1985:285;Fishbein.1975:5) ทัศนคติประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 ประการคือ 1) องค์ประกอบทางการรู้เชิงประเมินค่า การที่บุคคลจะมีทัศนคติต่อสิ่งใดนั้น จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นว่า มีคุณหรือโทษมากน้อยเพียงใด ถ้าบุคคลเห็นว่าสิ่งนั้นดี มีประโยชน์ก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าบุคคลมีความรู้สึกว่ สิ่งนั้นไม่ดีมีโทษ ก็จะทำให้บุคคลนั้น มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น 2) องค์ประกอบทางความรู้สึก เป็นองค์ประกอบที่แสดงความรู้สึกของบุคคลว่าชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจสิ่งนั้น 3) องค์ประกอบทางการพร้อมที่จะกระทำเป็นองค์ประกอบที่กำหนด การกระทำพฤติกรรมของบุคคล เป็นองค์ประกอบที่ใกล้ชิดกับบุคคลมากที่สุด และเป็นองค์ประกอบที่เกิดต่อเนื่องมาจากองค์ประกอบหนึ่งและสองดังกล่าว ถ้าบุคคลมีความรู้สึกว่สิ่งนั้นดีมีคุณก็เกิดความรู้สึกว่าชอบ พอใจสิ่งนั้น บุคคลก็พร้อมที่จะกระทำต่อสิ่งที่ตนเองชอบและพอใจในทำนองให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน ในทางกลับกันถ้ารู้สึกว่สิ่งนั้นไม่ดี

มีโทษเกิดความรู้สึกไม่พอใจสิ่งนั้น บุคคลก็พร้อมที่จะหลีกเลี่ยงหรือเข้าทำลายสิ่งนั้นเสีย
(ดวงเดือน พันธุมนาวิน.2524)

ทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว จึงหมายถึง ความรู้ ความเชื่อและการประเมินผลดีและผลเสีย ตลอดจนแนวโน้มของการกระทำพฤติกรรมก้าวร้าว ถ้าบุคคลมีทัศนคติที่ดีต่อก้าวร้าวมาก แสดงว่า บุคคลนั้นมีความรู้สึกว่าการก้าวร้าวมีประโยชน์ มีความพอใจ และพร้อมที่จะกระทำพฤติกรรมก้าวร้าว ส่วนบุคคลที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อย ก็แสดงว่า บุคคลนั้นเห็นว่าพฤติกรรมก้าวร้าวมีโทษ รู้สึกไม่ชอบ จึงหลีกเลี่ยงที่จะกระทำพฤติกรรมก้าวร้าว

ส่วนพฤติกรรมก้าวร้าว หมายถึง การแสดงออกต่อบุคคลอื่น หรือสิ่งของด้วยการกระทำที่ไม่เหมาะสม ซึ่งแสดงออกในลักษณะต่างกัน แสดงออกทางกาย ได้แก่ การขว้างปา ต่อย ผลัก รังแกผู้อื่นหรือทำลายข้าวของ เป็นต้น การแสดงออกทางคำพูด ได้แก่ การด่าด้วยคำหยาบ ข่มขู่ โต้เถียง ตะโกน เป็นต้น ดังนั้นพฤติกรรมก้าวร้าวจึงเป็นพฤติกรรมที่ไม่น่าปรารถนา เพราะเป็นการกระทำที่รุนแรงกว่าปกติ ถ้ามีมากจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่สังคม จึงสมควรที่บุคคลต้องหาหนทางในการลดพฤติกรรมดังกล่าว

เนื่องจากพฤติกรรมก้าวร้าว เป็นพฤติกรรมที่ไม่น่าปรารถนาของสังคม บุคคลจึงควรมีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อย เพราะว่าการที่บุคคลมีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมากเพียงใด แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของบุคคลที่จะมีพฤติกรรมก้าวร้าวมากขึ้นเท่านั้น จากการวิจัยของ ผ่องพรรณ แว่ววิเศษ (2534) ที่ศึกษาพฤติกรรมทะเลาะวิวาทของนักศึกษาชายในวิทยาลัยอาชีวศึกษาในกรุงเทพฯ ก็ปรากฏผลที่ชัดเจนว่า นักศึกษาที่มีทัศนคติที่ดีต่อการทะเลาะวิวาทย่น้อยจะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมทะเลาะวิวาทย่น้อย หรือไม่ทะเลาะเลย ส่วนนักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการทะเลาะวิวาทย่น้อย จะมีพฤติกรรมทะเลาะวิวาทย่น้อย นอกจากนี้ยังพบผลที่สำคัญว่า ทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมทะเลาะวิวาท เป็นตัวทำนายที่สำคัญที่สุดของพฤติกรรมทะเลาะวิวาท

ถ้าพิจารณาในหลักธรรมของพุทธศาสนา ก็จะพบว่าหลักธรรมที่ใช้ยึดถือและปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมหลายเรื่อง ได้ระบุเกี่ยวกับข้อปฏิบัติที่บุคคลควรหรือไม่ควรกระทำ เช่น หลักไตรสิกขา ที่มีหลักสามประการ คือ ศีล เป็นการปฏิบัติขั้นต้นที่ใช้ควบคุมความประพฤติภายนอก คือ

กาย และวาจา สมาธิ เป็นข้อปฏิบัติที่ใช้ควบคุมกาย วาจา และใจ เป็นการปฏิบัติที่ต้องใช้ความ มุ่งมั่น มีผลต่อความสงบทางใจ และปัญญา เป็นข้อปฏิบัติขั้นสูง ผู้ปฏิบัติขั้นนี้จะล่วงรู้สังขารของชีวิต ซึ่งข้อปฏิบัติเหล่านี้จะคอยควบคุมพฤติกรรมทางกาย ตัวอย่างเช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ เป็นต้น ทางวาจาก็ได้แก่ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดหยาบ หรือไม่พูดส่อเสียด เป็นต้น ทางใจ ก็ได้แก่ ไม่โลภอยาก ได้ของผู้อื่น ไม่พยายามปองร้าย เป็นต้น

นอกจากนี้ พุทธศาสนายังมุ่งสอนให้มนุษย์มีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ร่วมโลก ไม่ เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ให้ความช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ให้ภัยกัน ดังนั้นบุคคลที่มีพฤติกรรมไม่ ก้าวร้าวจึงเป็นผู้ที่มีสติ คือระลึกได้ มีความเมตตา หมายถึง มีความปรารถนาดีต่อกัน ต้องการเห็น คนและสัตว์ทั้งหลายอยู่อย่างไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน มีความสุขตามสมควรแก่ฐานะของตน (พระโสภณคณาภรณ์.2522:5-21) และรู้จักการให้ภัยซึ่งกันและกัน เหตุนี้บุคคลที่ยึดถือหรือปฏิบัติ ตามหลักพุทธศาสนาควรเป็นบุคคลที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อย ในขณะที่เดียวกันบุคคลก็จะ มีพฤติกรรมไม่ก้าวร้าว หรือมีพฤติกรรมก้าวร่วมน้อยด้วย ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมี การปลูกฝังหรือถ่ายทอดทางพุทธศาสนาให้กับบุคคล เพื่อลดทัศนคติดังกล่าวให้น้อยลง ซึ่งจะส่งผล ถึงการมีพฤติกรรมก้าวร่วมน้อยลงด้วย

สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาของบุคคลกับทัศนคติต่อ พฤติกรรมก้าวร้าว ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษากันไว้โดยตรง มีเพียงการวิจัยของ ผ่องพรรณ แว่ววิเศษ (2534) ที่ศึกษาพฤติกรรมทะเลาะวิวาทของนักศึกษาในวิทยาลัยอาชีวศึกษาในกรุงเทพฯ จำนวน 250 คน อายุระหว่าง 13 - 23 ปี ที่พบว่านักศึกษาที่มีการคบเพื่อนที่มีคุณสมบัติที่ดีตาม หลักศาสนาหรือตามที่สังคมปรารถนา ซึ่งหมายถึงนักศึกษาที่มีลักษณะการคบเพื่อนที่เหมาะสมมาก เป็นผู้ที่ทัศนคติที่ดีต่อการทะเลาะวิวาทน้อย ส่วนผู้ที่มีลักษณะการคบเพื่อนอย่างเหมาะสมน้อยก็จะ มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมากด้วย

สำหรับในการวิจัยนี้ เครื่องมือที่ใช้วัดตัวแปรทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมนั้นก็นำเอา เครื่องมือวัด คือ แบบสอบถามของ ผ่องพรรณ แว่ววิเศษ (2534) มาปรับใช้ซึ่งจะกล่าวถึง รายละเอียดในบทต่อไปและคาดว่าจะได้ว่า นักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาจากโรงเรียน

ในแต่ละด้าน (ทั้ง 3 ด้าน) มักจะเป็นผู้ที่มิถิ์ศนคคิที่ติตต่อการก้าวร้าวน้อยกว่านักเรียนกลุ่ม
อื่นอีก 7 กลุ่มที่นำมาเปรียบเทียบกัน

ส่วนงานวิจัยในด้านการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาของบุคคลกับพฤติกรรมก้าวร้าว
นั้น สมชาย เทียวตระกูล (2529) ได้ศึกษาผลของการฝึกผ่อนคลายแบบจิตคลุมกายเพื่อลดพฤติกรรม
ก้าวร้าวของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษา จำนวน 16 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มี
พฤติกรรมก้าวร้าวสูง ได้สุ่มเข้ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 8 คน กลุ่มทดลองได้รับการ
ฝึกผ่อนคลายแบบจิตคลุมกาย ซึ่งมีการตั้งสติ ผ่อนคลายความเครียดทางด้านกล้ามเนื้อ ความคิด
และทำจิตใจให้สงบ ผลการทดลองพบว่า การฝึกผ่อนคลายแบบจิตคลุมกาย ซึ่งมีการตั้งสติ
ผ่อนคลายความเครียดทางด้านกล้ามเนื้อ ความคิดและทำจิตใจให้สงบ ผลการทดลองพบว่า การ
ฝึกผ่อนคลายแบบจิตคลุมกาย มีผลทำให้ความก้าวร้าวของนักเรียนลดลงได้อย่างมีนัยสำคัญทาง
สถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ สุรศักดิ์ จันทผลา (2533) ได้ทำการศึกษาผลของการฝึกสมาธิแบบ
อานาปานสติที่มีต่อบุคลิกภาพของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน
24 คน ผลการศึกษาพบว่า หลังจากให้นักเรียนได้รับการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติแล้ว นักเรียนมี
บุคลิกภาพด้านความต้องการก้าวร้าวลดลงจากเดิม ผลการวิจัยข้างต้นแสดงว่า ถ้าบุคคลได้รับการ
ฝึกฝนอบรมและปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาจะช่วยลดพฤติกรรมก้าวร้าวได้

สำหรับการวัดพฤติกรรมก้าวร้าว ในการวิจัยนี้ ใช้เครื่องมือวัดที่เป็นแบบสอบถามที่สร้าง
โดย ดวงเดือน พันธุมนาวัน และคนอื่น ๆ (2532) ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป และ
ในการวิจัยนี้คาดได้ว่า นักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนแต่ละด้าน (ทั้ง 3
ด้าน) มักจะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยที่สุด และคาดว่าตัวแปรชุดลักษณะทางพุทธศาสนาของ
นักเรียนและการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนรวม 3 ตัว คือ ความเชื่อทางพุทธศาสนา
การปฏิบัติทางพุทธศาสนา และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนา ในโรงเรียนและชุดจิตลักษณะ
ของนักเรียน 3 ตัว คือ การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนเองทัศนคติ
ที่ติดพฤติกรรมก้าวร้าว จะร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้ดีกว่าใช้ตัวแปรชุดใดชุดหนึ่งเพียง
ฝ่ายเดียว

ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและผลที่มีต่อนักเรียน

ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน หมายถึง ความรู้ ความเชื่อ และการประเมินผลดีและผลเสีย ตลอดจนแนวโน้มของการมุ่งกระทำหรือปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนา ซึ่งได้รับจากประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

เนื่องจากทัศนคติเป็นรากฐานของพฤติกรรม การทราบทัศนคติของบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นทางลัดในการเข้าใจและทำนายพฤติกรรมของบุคคลนั้นในสถานการณ์ต่าง ๆ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2524) ดังนั้นการที่เราทราบทัศนคติของเด็กต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน อาจทำให้เราเข้าใจและทำนายความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของนักเรียนได้ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้นักเรียนมีลักษณะทางพุทธศาสนาได้มากและเหมาะสมยิ่งขึ้น

สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนานั้นยังมีการวิจัยกันน้อย งานวิจัยที่ชี้แนวโน้มของการมีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาต่อการพัฒนา ลักษณะทางศาสนาของบุคคล ได้แก่ งานวิจัยของ ฉกาจ ช้วยโต (2521) ที่ศึกษาผลของโครงการฝึกอบรมทางพุทธศาสนาในวิทยาลัยครูแห่งหนึ่งในภาคใต้ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษา อายุระหว่าง 16 - 23 ปี จำนวน 169 คน โดยมีการวัดลักษณะทางจิตบางประการของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด พบว่าไม่แตกต่างกันมากนักจากนั้นจับฉลากกำหนดให้ครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างไปฝึกปฏิบัติธรรม ระหว่างวันหยุด 2 วัน ซึ่งการฝึกอบรมนี้ ประกอบไปด้วย การฟังบรรยายธรรม มีการรักษาศีล การฝึกสมาธิและภาวนา การสนทนาธรรมกับพระ การให้ชมภาพนิ่งทางจริยธรรมและวัฒนธรรม และการให้พัฒนาวิด หลังจากนั้นสองสัปดาห์ จึงวัดจิตลักษณะที่เคยวัดอีกครั้งหนึ่งในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ผลพบว่าผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อโครงการและใกล้ชิดศาสนาน้อยจะได้รับผลดีจากการฝึกอบรมทางพุทธศาสนามากกว่า กล่าวคือ มีการพัฒนาทางด้านทัศนคติเชิงจริยธรรมและเหตุผล เชิงจริยธรรมมากกว่า ผู้ที่มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อโครงการและใกล้ชิดศาสนาน้อย ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาทัศนคติที่ดีของเด็กต่อการควบคุม อิทธิพลของสื่อมวลชนของครอบครัว (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคนอื่น ๆ. 2529) ซึ่งการควบคุมอิทธิพลของสื่อมวลชนนี้ ประกอบไปด้วย

การควบคุมด้านการเปิดรับสื่อที่มีประโยชน์ ด้านความเข้าใจเนื้อหาและด้านการยอมรับการชักจูง คือ ส่งเสริมและแสดงตนเป็นแบบอย่าง ผลการศึกษาปรากฏว่า ถ้าเด็กที่พ่อแม่ควบคุมการรับสื่อ (โทรทัศน์, สิ่งพิมพ์) มาก เด็กมีทัศนคติที่ดี (พอใจ) ต่อการควบคุมเกี่ยวกับสื่อมวลชนนั้น เด็กจะรับสื่อมวลชนอย่างเหมาะสมมากด้วย

ในส่วนนี้จึงชี้ให้เห็นว่า ถ้าบุคคลได้รับประสบการณ์ทางศาสนาที่มีแบบอย่างที่ดีมาก และมีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางศาสนามาก จะเป็นผู้ที่ได้รับผลดี คือ มีลักษณะทางศาสนาที่เหมาะสมมาก

ในการวิจัยนี้ ได้นำเอาทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาเป็นตัวแปรตัวหนึ่งในการศึกษา โดยเครื่องมือวัดที่ใช้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและคาดได้ว่านักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก และมีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก เป็นนักเรียนที่มีลักษณะทางพุทธ 2 ด้าน มากกว่า มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อยกว่า และมีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ อีก 7 กลุ่มที่นำมาเปรียบเทียบกัน

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อต้องการทราบว่า นักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนต่างกัน จะมีลักษณะทางพุทธศาสนา 2 ด้าน คือ ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มีจิตลักษณะ 3 ด้าน คือ การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนและทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว มีพฤติกรรม 1 ด้าน คือ พฤติกรรมก้าวร้าวต่างกันหรือไม่
2. เพื่อต้องการทราบว่า นักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนแตกต่างกัน จะมีลักษณะทางพุทธศาสนาแตกต่างกันหรือไม่ ในนักเรียนประเภทใดและมาจากครอบครัวประเภทใด

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ลักษณะทางพุทธศาสนา 2 ด้านคือ ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนากับจิตลักษณะ 3 ด้าน คือ การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ในนักเรียนที่มาจากรอบครัวและโรงเรียนประเภทต่าง ๆ

4. เพื่อหาตัวทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวจากลักษณะทางพุทธศาสนาของนักเรียน การถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียน จิตลักษณะบางประการของนักเรียนที่มีลักษณะทางชีวสังคม และภูมิหลังต่างกัน และอยู่ในโรงเรียนต่างประเภทกัน

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ทำให้ทราบว่า มีการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในรูปแบบใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางพุทธศาสนา จิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน
2. ทำให้ทราบถึงอิทธิพลร่วมของครอบครัวและโรงเรียนในการถ่ายทอดทางศาสนา ที่มีต่อจิตใจและพฤติกรรมของเด็ก
3. ทำให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางพุทธศาสนากับลักษณะทางจิตวิทยาในนักเรียนประเภทต่าง ๆ และนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนที่เน้นทางศาสนาต่างกัน
4. ทำให้ทราบว่า พฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน จะควบคุมด้วยการปลูกฝังทางศาสนาที่โรงเรียนหรือไม่ ผลนี้จะเกิดมากในนักเรียนประเภทใดด้วย

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

1. ตัวแปรด้านการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียน มี 3 ตัวแปร คือ
 - 1.1 ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก-น้อย
 - 1.2 การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน
 - 1.3 การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา
2. จิตลักษณะ 1 ตัวแปร คือ ทศณคตที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน
3. ตัวแปรทางชีวสังคมและภูมิหลังของนักเรียน ได้แก่ อายุ เพศ ชั้นเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระดับการศึกษาของบิดา ระดับการศึกษาของมารดา ระดับเศรษฐกิจและความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ตัวแปรในกลุ่มนี้ใช้ในการแบ่งประเภทของผู้ตอบ

ตัวแปรตาม

1. ลักษณะทางพุทธศาสนา มี 2 ตัวแปร คือ
 - 1.1 ความเชื่อทางพุทธศาสนา
 - 1.2 การปฏิบัติทางพุทธศาสนา
 - (บางครั้งใช้เป็นตัวแปรอิสระ)
2. จิตลักษณะ มี 3 ตัวแปร คือ
 - 2.1 การรับรู้คุณค่าของศาสนา
 - 2.2 ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน
 - 2.3 ทศณคตที่ดีต่อการก้าวร้าว
 - (บางครั้งใช้เป็นตัวแปรอิสระ)
3. พฤติกรรมก้าวร้าว

นิยามปฏิบัติการของตัวแปร

การถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียน หมายถึง การที่โรงเรียนจัดการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับพุทธศาสนาให้กับนักเรียน ซึ่งการอบรมสั่งสอนนี้อาจเป็นการอบรมสั่งสอนโดยตรง คือ การสั่งสอน การจัดกิจกรรม หรือการอบรมสั่งสอนโดยอ้อม คือ การกระทำเป็นแบบอย่าง การจัดทำสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การมีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่เหมาะสม ในการวิจัยนี้ประกอบไปด้วย 3 ตัวแปร คือ

1. โรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก-น้อย หมายถึง ลักษณะการจัดการอบรมสั่งสอนหรือจัดประสบการณ์ทางพุทธศาสนาของโรงเรียนให้กับนักเรียน โดยมีเกณฑ์ 4 ประการ ที่เป็นลักษณะของการจัดประสบการณ์ทางพุทธศาสนาให้กับนักเรียน คือ การหยุดเรียนในวันโกน วันพระ สถานที่ตั้งโรงเรียนอยู่ใกล้หรืออยู่ในเขตวัด จัดกิจกรรมพิเศษทางศาสนาและเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ในการเรียนการสอน โรงเรียนที่จัดประสบการณ์ทั้ง 4 ลักษณะดังกล่าว จัดเป็นโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก ส่วนโรงเรียนที่มีไม่ครบทั้ง 4 ลักษณะดังกล่าว จัดว่าเป็นโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย

2. การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน หมายถึง การที่นักเรียนรายงานว่า ตนเองรับรู้เรื่องราวหรือได้ร่วมกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียน มากน้อยเพียงใด ซึ่งประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในที่นี้ได้แก่ กิจกรรมทางศาสนาที่ทำในโรงเรียนเป็นประจำ ความใกล้-ไกลวัดของโรงเรียน กิจกรรมพิเศษทางศาสนาที่โรงเรียนจัดขึ้น ความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ในการเรียนการสอน เป็นต้น วัดโดยแบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มี 10 ข้อ แต่ละข้อประกอบด้วยประโยคประกอบมาตรฐานประเมิน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 10 - 60 คะแนน นักเรียนที่ได้คะแนนรวมสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่ม แสดงว่าเป็นผู้ที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ส่วนนักเรียนที่ได้คะแนนรวมต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่ม แสดงว่าเป็นผู้ที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

3. การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา หมายถึง ปริมาณการรับรู้ของนักเรียนว่าครูประจำชั้นของนักเรียนมีความเลื่อมใส ศรัทธาในพุทธศาสนา และแสดงออกด้านการปฏิบัติตาม

หลักพุทธศาสนาในเรื่อง ทาน ศีล และภาวนา มากน้อยเพียงใด วัดโดยแบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมี 10 ข้อ แต่ละข้อเป็นประโยคประกอบมาตรฐานประเมิน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 10 - 60 คะแนน ผู้ที่ตอบได้คะแนนรวมสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่ม แสดงว่าผู้ตอบรับรู้ว่า ครูประจำชั้นเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก ส่วนผู้ที่ตอบที่ได้คะแนนรวมต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่ม แสดงว่าผู้ตอบรับรู้ว่า ครูประจำชั้นเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย

ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน หมายถึง ความรู้ ความเชื่อและการประเมินผลดีและผลเสียตลอดจนแนวโน้มของการมุ่งกระทำพฤติกรรมหรือปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนา ซึ่งประสบการณ์ในที่นี้ ได้แก่ การทำกิจกรรมทางศาสนาในวันหยุด ความเกี่ยว-ข้องของโรงเรียนกับวัด การจัดกิจกรรมพิเศษทางศาสนา ความเกี่ยวข้องกับผู้สงฆ์ในการเรียนการสอน รวมทั้งการเห็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาของครูในโรงเรียน ทัศนคติต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนนี้ จัดโดยแบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยใช้หลักจิตวิทยาของการวัดทัศนคติ โดยวัดองค์ประกอบทั้ง 3 ดังกล่าว และให้ครอบคลุมเนื้อหาข้างต้น มีจำนวน 15 ข้อ แต่ละข้อเป็นประโยค ประกอบมาตรฐานประเมิน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 15 - 90 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนรวมสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่ม แสดงว่าเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ส่วนผู้ที่ตอบที่ได้คะแนนต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มแสดงว่าเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

ความเชื่อทางพุทธศาสนา หมายถึง การรู้และการยอมรับของบุคคลที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา อันประกอบไปด้วย ไตรสรณคม กรรมและวิบากกรรม อเนกชาติ นรก สวรรค์ และนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด วัดได้ด้วยแบบวัดที่สร้างขึ้นโดย ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคนอื่น ๆ (2533) มีจำนวน 10 ข้อ แต่ละข้อประกอบด้วยประโยคและมาตรวัด 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนจึงอยู่ระหว่าง 10 - 60 คะแนน ผู้ที่มีคะแนนรวมสูง แสดงว่า

เป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนามาก ส่วนผู้ที่มีคะแนนรวมต่ำ แสดงว่าเป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนาน้อย

การปฏิบัติทางพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำของบุคคลในชีวิตประจำวันตามหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก จากการปฏิบัติขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูง คือ การให้ทาน การรักษาศีล และการปฏิบัติภาวนา ซึ่งเป็นการงดเว้นการชั่ว ทำแต่ความดี และรักษาจิตใจให้ผ่องใส วัดได้จากการรายงานการปฏิบัติของผู้ตอบในชีวิตประจำวันในแบบวัดที่สร้างโดยดวงเดือน พันธุมนาวินและคนอื่น ๆ (2533) จำนวน 10 ข้อ แต่ละข้อเป็นประโยคประกอบมาตรวัด 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนจึงอยู่ระหว่าง 10 - 60 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนรวมสูงแสดงว่าเป็นผู้ที่มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามาก ส่วนผู้ที่มีคะแนนรวมต่ำแสดงว่าเป็นผู้ที่มีการปฏิบัติทางศาสนาน้อย

การรับรู้คุณค่าของศาสนา หมายถึง การมองเห็นประโยชน์ของศาสนาในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีตั้งแต่การมองเห็นประโยชน์ระดับต่ำถึงระดับสูง ระดับต่ำสุด คือ การนับถือศาสนาเพราะโดนบังคับหรือเพื่อหลบหลีกการโดนลงโทษทางกาย ระดับสอง คือ การนับถือเพื่อจะได้รับรางวัลที่เป็นเงินทอง ระดับสาม คือ การนับถือเพื่อเอาใจผู้อื่น ระดับสี่ คือ การนับถือไปตามหน้าที่ ระบียบทางสังคมหรือศาสนา ระดับห้า คือ การนับถือเพื่อแสดงว่าเป็นสิ่งที่ถูกที่ควร ภาควิชาในการกระทำที่ถูกต้องของตน ระดับหก คือ การยึดหลักอุดมคติสากล เช่น ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์กระทำทุกอย่างเพื่อมนุษยธรรม เป็นต้น วัดโดยแบบวัดที่สร้างโดย อุษา ศรีจินดารัตน์ ซึ่งมี 22 ข้อ แต่ละข้อประกอบด้วยประโยคและมาตรประเมิน 6 หน่วย จาก "ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง" ถึง "เห็นด้วยอย่างยิ่ง" ผู้ตอบที่ได้คะแนนสูงแสดงว่า มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาในระดับสูง ผู้ตอบที่ได้คะแนนต่ำ แสดงว่า มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาในระดับต่ำ

ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน หมายถึง ความสามารถคาดการณ์ไกลเห็นความสำคัญของสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และการบังคับตนเองให้อดได้รอได้ หรือเลือกที่จะไม่รับ

ประโยชน์เล็กน้อยในทันที แต่จะรอรับประโยชน์ที่สำคัญกว่าที่จะตามมาในภายหลัง วัดได้โดยแบบสอบถามที่สร้างโดยดวงเดือน พันธุมนาวิน และคนอื่น ๆ (2529) มีจำนวน 10 ข้อ แต่ละข้อประกอบด้วยประโยคและมาตราประเมิน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 10-60 คะแนน นักเรียนที่ได้คะแนนรวมต่ำแสดงว่า มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนเองต่ำ ส่วนนักเรียนที่มีคะแนนรวมสูงแสดงว่า มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนเองสูง

ทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว หมายถึง ความรู้ ความเชื่อ และการประเมินผลดี และผลเสียตลอดจนแนวโน้มของการมุ่งกระทำพฤติกรรมก้าวร้าว วัดโดยแบบสอบถามที่นำมาปรับใช้จากแบบวัดของ ผ่องพรรณ แว่ววิเศษ (2534) มีจำนวน 20 ข้อ แต่ละข้อ ประกอบด้วยประโยคและมาตราประเมิน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยคะแนนอยู่ระหว่าง 20-120 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนรวมสูง แสดงว่า มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อย ผู้ที่ได้คะแนนรวมต่ำ แสดงว่า มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมาก

พฤติกรรมก้าวร้าว หมายถึง การแสดงออกต่อบุคคลอื่น หรือสิ่งของด้วยการกระทำที่ไม่เหมาะสม ซึ่งจะแสดงออกทางกาย เช่น ขว้างปา ทุบตี ชกต่อย ท้าลาย เป็นต้น หรือแสดงออกทางวาจา เช่น การด่าด้วยถ้อยคำหยาบ ข่มขู่ ได้เถียง ตะโกน เป็นต้น วัดพฤติกรรมก้าวร้าวโดยใช้แบบวัดที่สร้างโดย ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคนอื่น ๆ (2533) มีจำนวน 15 ข้อ แต่ละข้อประกอบด้วยประโยคประกอบมาตรา 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยคะแนนอยู่ระหว่าง 15-90 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนรวมสูง แสดงว่า มีพฤติกรรมก้าวร้าวมาก ส่วนผู้ที่ได้คะแนนรวมต่ำแสดงว่า มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อย

ความใกล้ชิดพุทธศาสนาของบิดามารดา หมายถึง ปริมาณความศรัทธาในพุทธศาสนาของบิดามารดาของผู้ตอบ และแสดงออกด้านการทำบุญ ทำทาน รักษาศีล ไปวัดฟังธรรมและสนทนาธรรม

วัดโดยแบบสอบถามที่น่าเอาแบบสอบถามที่สร้างโดย ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุมนาวิน (2533) มาปรับใช้ มีจำนวน 10 ข้อ เป็นประโยคและมาตราประเมิน 6 หน่วย จาก "มากที่สุด" ถึง "น้อยที่สุด" พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 10 - 60 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนรวมสูงแสดงว่าผู้ตอบรับรู้ว่าการมีความใกล้ชิดศาสนา มาก ส่วนผู้ตอบที่ได้คะแนนรวมต่ำแสดงว่า ผู้ตอบรับรู้ว่าการมีความใกล้ชิดศาสนาน้อย

ระดับเศรษฐกิจ หมายถึง ปริมาณการมีกินมีใช้ในครอบครัวของผู้ตอบโดยพิจารณาจากสองด้านประกอบกัน ด้านแรกคือ ปริมาณรายได้รวมทั้งหมดที่ครอบครัวได้รับในหนึ่งเดือน ส่วนอีกด้านหนึ่ง คือ จำนวนสมาชิกในครอบครัว ซึ่งใช้จ่ายรายได้ดังกล่าว แต่ละด้านแบ่งออกเป็น 3 ระดับ เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกันจึงกลายเป็น 9 ระดับ ครอบครัวที่ระดับเศรษฐกิจสูงคือ มีรายได้ตั้งแต่ 10,001 บาทขึ้นไป และครอบครัวที่มีรายได้ 5,000 ถึง 10,000 บาท แต่มีสมาชิกน้อยกว่า 4 คน (ระดับ 6 - 9) ครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลาง คือ ครอบครัวที่มีรายได้ตั้งแต่ 5,000 บาท ถึง 10,000 บาท และมีสมาชิกตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป (ระดับ 4,5) ครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ คือ ครอบครัวที่มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท ไม่ว่าจะมีความสมาชิกเท่าไรก็ตาม (ระดับ 1 - 3) ดังแสดงในตาราง

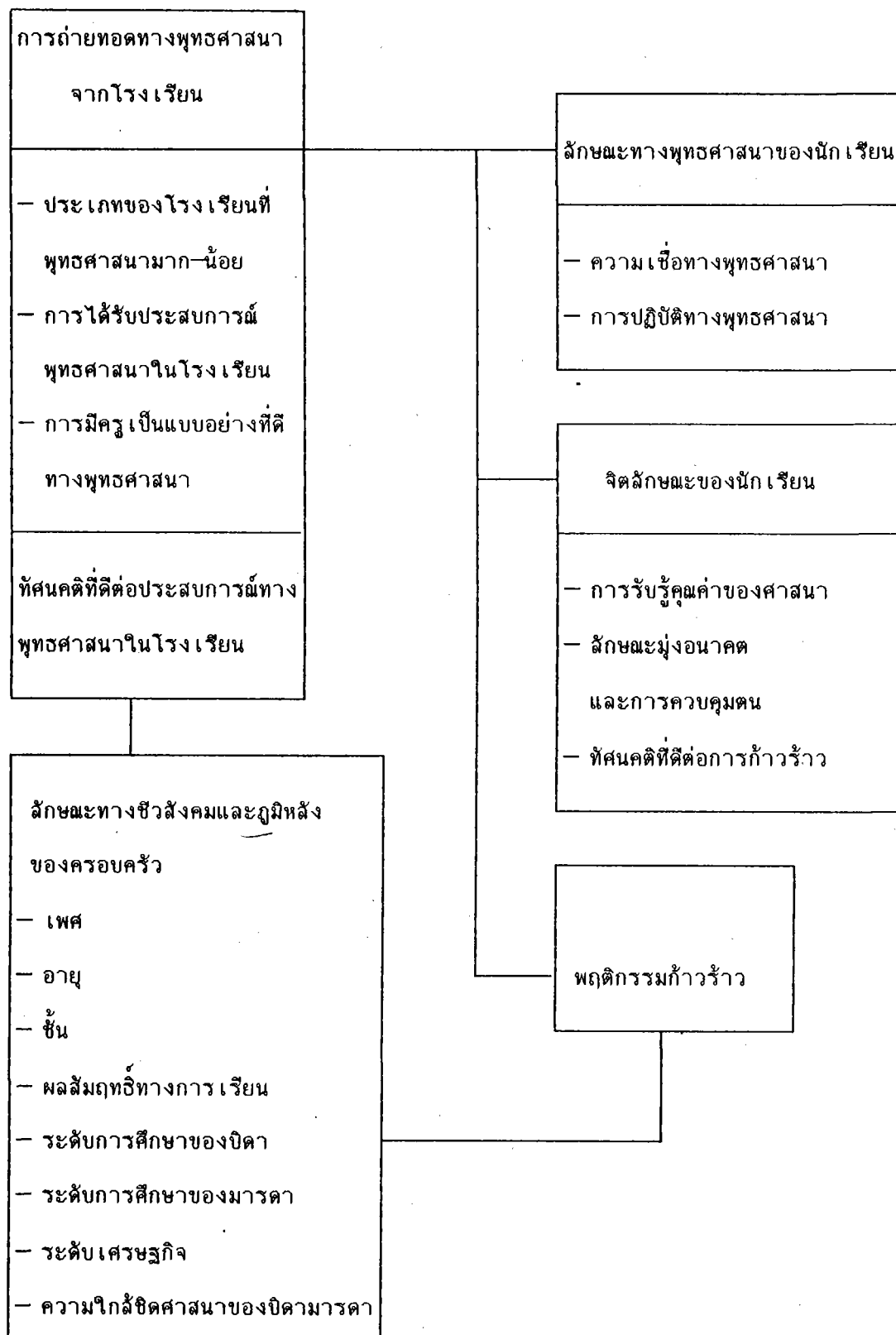
ตาราง 1 แสดงระดับเศรษฐกิจของครอบครัว

จำนวนสมาชิก (รายได้/เดือน)	มากกว่า 8 คน	4 - 8 คน	น้อยกว่า 4 คน
น้อยกว่า 5,000 คน	1	2	3
5,000 - 10,000 บาท	4	5	6
10,000 บาท ขึ้นไป	7	8	9

ระดับการศึกษาของบิดา หมายถึง ปริมาณการศึกษาที่บิดาของผู้ตอบได้รับ แบ่งเป็น 3 ระดับ ระดับต่ำ หมายถึง ผู้ที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ระดับกลาง หมายถึง ผู้ที่จบการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษา แต่ต่ำกว่าปริญญาตรี ระดับสูง หมายถึง ผู้ที่ได้รับการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป

ระดับการศึกษาของมารดา ใช้นิยามเดียวกับการศึกษาของบิดา

จากตัวแปรทั้งหมดที่กล่าวมานำมาสรุปให้เห็นถึงกลุ่มตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาและความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

สมมติฐานในการวิจัย

1. นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงกว่า มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อยกว่า และมีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่านักเรียนกลุ่มอื่นอีก 7 กลุ่ม ที่นำมาเปรียบเทียบกัน

2. นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อยกว่า และมีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่านักเรียนกลุ่มอื่นอีก 7 กลุ่ม ที่นำมาเปรียบเทียบกัน

3. นักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก บิดามารดามีความใกล้ชิดศาสนา มาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากกว่านักเรียนกลุ่มอื่นอีก 7 กลุ่ม ที่นำมาเปรียบเทียบกัน

4. ความเชื่อทางพุทธศาสนา และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนและทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว แต่มีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมก้าวร้าว

5. ชุดของตัวแปรการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับลักษณะทางพุทธศาสนาของนักเรียน รวม 3 ตัว คือ การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อทางพุทธศาสนาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา และชุดตัวแปรจิตลักษณะ 3 ตัว คือ การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนและทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนได้ดีกว่าใช้ตัวแปรชุดใดชุดหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว

บทที่ 2

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับจิตลักษณะ และพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้น เป็นการศึกษาภาคสนาม (Field Study) มีการสร้างและปรับปรุงแบบวัดต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เก็บข้อมูล โดยให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ตอบแบบวัดเหล่านี้ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติ ในส่วนนี้จะได้อธิบายถึงลักษณะของกลุ่ม ตัวอย่างและแบบวัดที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ซึ่งกำลัง ศึกษาอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่เน้นพุทธศาสนามากและน้อย ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2535

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้ ประกอบด้วยนักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2, 3, 4 และ 5 รวม 540 คน จากโรงเรียน 4 โรงเรียน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเน้นการจัด ประสบการณ์ทางพุทธศาสนาให้นักเรียนมาก 2 โรงเรียน และน้อย 2 โรงเรียน

วิธีเลือกตัวอย่าง

ในการวิจัยนี้ จะเก็บข้อมูลจากนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยการสำรวจรายชื่อโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดฉะเชิงเทรา แยกประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามากและน้อย ตามเกณฑ์ 4 ด้าน คือ ด้านการหยุดเรียนในวันโกนและวันพระ ด้านสถานที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ในบริเวณวัดหรือใกล้วัด ด้านกิจกรรมพิเศษทางพุทธศาสนา และด้านความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ในการเรียนการสอน โดยที่โรงเรียนที่มีลักษณะทั้ง 4 ด้าน จัดเป็นโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก ส่วนโรงเรียนที่มีไม่ครบทั้ง 4 ด้าน จัดเป็นโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย จากการศึกษาเอกสารการสังเกตและสัมภาษณ์หัวหน้าสถานศึกษาของผู้วิจัยปรากฏว่ามีโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา 2 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่และอยู่ในตัวเมือง 1 โรงเรียน และโรงเรียนขนาดกลางอยู่นอกเมือง 1 โรงเรียน จึงสุ่มเลือกโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อยที่เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่และอยู่ในเมือง 1 โรงเรียน และขนาดกลางอยู่นอกเมืองอีก 1 โรงเรียน ก็จะได้โรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา 4 โรงเรียน ในแต่ละโรงเรียนก็จะทำการสุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2, 3, 4 และ 5 ที่นับถือพุทธศาสนาเท่านั้น ชั้นละ 1 ห้องเรียน มีทั้งเด็กที่เรียนเก่งและไม่เก่งอยู่ปนกัน ก็จะได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 540 คน

เครื่องมือวัดตัวแปร

ในการวิจัยนี้มีการวัดตัวแปร 6 ประเภท คือ

1. การถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียน มี 3 ตัวแปร คือ

1.1 ประเภทของโรงเรียน วัดโดยการสังเกตและสัมภาษณ์หัวหน้าสถานศึกษา โดยใช้เกณฑ์การแบ่งประเภท 4 ด้าน ที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เบื้องต้น ซึ่งมีเกณฑ์ประเมินประเภทโรงเรียนดังนี้

- ก. การหยุดเรียนในวันโกนและวันพระ
- ข. สถานที่ตั้งโรงเรียนอยู่ใกล้-ไกลวัด
- ค. การจัดกิจกรรมพิเศษทางพุทธศาสนา
- ง. ความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ในการเรียนการสอน

1.2 การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ผู้วิจัยวัดโดยใช้แบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แบบวัดมีลักษณะเป็นประโยคประกอบมาตราประเมิน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" มีจำนวน 10 ข้อ

ตัวอย่าง แบบวัดการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

(0) ฉันได้ไปทัศนศึกษาตามสถานที่สำคัญทางศาสนากับทางโรงเรียน

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

เกณฑ์การให้คะแนน แต่ละข้อผู้ตอบจะตอบเพียง 1 คำตอบ ถ้าตอบ "จริงที่สุด" ในคำถามเชิงบวก จะได้ 6 คะแนน และลดลงมาตามลำดับจนถึง "ไม่จริงเลย" ได้ 1 คะแนน ในคำถามทางลบ จะให้คะแนนตรงข้าม ดังนั้น คำถามแต่ละข้อผู้ตอบจะได้คะแนนในช่วง 1 - 6 คะแนน พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 10 -60 คะแนน เมื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาได้ค่าความเชื่อมั่น .62

1.3 การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ผู้วิจัยวัดโดยใช้แบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แบบวัดนี้มีลักษณะเป็นประโยคประกอบมาตราประเมิน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" มีจำนวน 10 ข้อ

ตัวอย่าง แบบวัดการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

(0) ฉันเห็นครูทำในสิ่งที่ครูห้ามนักเรียนไม่ให้ทำ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

เกณฑ์การให้คะแนน คำตอบทั้งหกตัวเลือก ผู้ตอบเลือกตอบได้เพียงข้อละ 1 คำตอบ ถ้าตอบ "จริงที่สุด" ในคำถามเชิงบวกจะได้ 6 คะแนน และลงไปตามลำดับ จนถึง "ไม่จริงเลย" จะได้ 1 คะแนน ถ้าเป็นคำถามเชิงลบจะได้คะแนนตรงกันข้าม ดังนั้น คำถามแต่ละข้อผู้ตอบจะได้ คะแนน 1 - 6 คะแนน พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 10 - 60 คะแนน เมื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ได้ค่าความเชื่อมั่น .82

2. จิตลักษณะที่เป็นตัวแปรอิสระ 1 ตัว คือ ทศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

ทศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ผู้วิจัยวัดโดยแบบวัดที่สร้างขึ้น แบบวัดนี้มีลักษณะเป็นประโยคประกอบมาตราประเมน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" มีจำนวน 15 ข้อ

ตัวอย่าง

(0) ฉันเป็นว่าการร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ไม่เกิดประโยชน์กับตัวฉันเลย

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

เกณฑ์การให้คะแนน แต่ละข้อผู้ตอบเลือกตอบได้เพียง 1 คำตอบ ถ้าตอบ "จริงที่สุด" ในคำถามเชิงบวก จะได้ 6 คะแนน และลดลงตามลำดับจนถึง "ไม่จริงเลย" ได้ 1 คะแนน ส่วนคำถามในเชิงลบ ให้คะแนนตรงกันข้าม ดังนั้นพิสัยคะแนนอยู่ระหว่าง 15 - 90 คะแนน เมื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาได้ค่าความเชื่อมั่น .84

3. ลักษณะทางพุทธศาสนา มี 2 ตัวแปร คือ

3.1 ความเชื่อทางพุทธศาสนา ผู้วิจัยวัดโดยใช้แบบวัดที่สร้างขึ้นโดย ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2533 กำลังดำเนินการ) โดยได้หาความเที่ยงตรงแบบวิธีกลุ่ม (known group Technique) และหาค่าอำนาจจำแนกโดยนำแบบวัดไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็ก พระสงฆ์ และพระภิกษุ ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่น .84 แบบวัดมีลักษณะเป็นประโยคประกอบมาตราประเมน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" มีจำนวน 10 ข้อ

ตัวอย่าง แบบวัดความเชื่อทางศาสนา .

(0) ฉันเชื่อว่าการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทำให้ฉันมีความสุขอย่างแท้จริง

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

เกณฑ์การให้คะแนน คำตอบทั้งหกตัวเลือก ผู้ตอบเลือกตอบได้เพียงข้อละ 1 คำตอบ ถ้าตอบ "จริงที่สุด" ในคำถามเชิงบวกจะได้ 6 คะแนน และลดลงมาตามลำดับ จนถึง "ไม่จริงเลย" จะได้ 1 คะแนน ถ้าเป็นคำถามเชิงลบ จะได้คะแนนตรงกันข้าม ดังนั้น คำถามแต่ละข้อผู้ตอบจะได้คะแนน 1 - 6 คะแนน พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 10 - 60 คะแนน เมื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาได้ค่าความเชื่อมั่น .60

3.2 การปฏิบัติทางพุทธศาสนา ผู้วิจัยวัดโดยแบบวัดที่สร้างขึ้นโดย ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2533 กำลังดำเนินการ) โดยหาความเที่ยงตรงแบบวิธีรู้กลุ่ม (known group Technique) และหาค่าอำนาจจำแนกโดยนำแบบวัดไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็น เด็ก พระสงฆ์ และฆราวาส ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่น .74 แบบวัดนี้เป็นประโยคประกอบมาตรา ประเมิน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" มีจำนวน 10 ข้อ

ตัวอย่าง แบบวัดการปฏิบัติทางพุทธศาสนา

(0) คงต้องขอให้ร่ำรวยกว่านี้ก่อนฉันจึงจะทำบุญให้ทานแก่ผู้อื่น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

เกณฑ์การให้คะแนน คำตอบทั้ง 6 ตัวเลือก ผู้ตอบเลือกตอบเพียงคำตอบ ถ้าตอบ "จริงที่สุด" ในคำถามเชิงบวก จะได้ 6 คะแนน และลดลงมาตามลำดับจนถึง "ไม่จริงเลย" ได้ 1 คะแนน ถ้าเป็นคำถามเชิงลบจะได้คะแนนตรงกันข้าม ดังนั้น คำถามแต่ละข้อผู้ตอบจะได้คะแนนในช่วง 1 - 6 คะแนน พิสัยของคะแนน คือ 10 - 60 คะแนน เมื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ได้ค่าความเชื่อมั่น .69

4. จิตลักษณะที่เป็นตัวแปรตาม มี 3 ตัว คือ

4.1 การรับรู้คุณค่าของศาสนา ผู้วิจัยวัดโดยใช้แบบวัดของ อุษา ศรีจินดารัตน์ (2533) ซึ่งมีความเชื่อมั่น .61 ซึ่งเป็นแบบวัดการเห็นคุณค่าของศาสนาของผู้ตอบ โดยการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก ลักษณะของแบบวัดประกอบด้วยประโยคประกอบมาตรฐานประเมิน 6 หน่วย จาก "ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง" ถึง "เห็นด้วยอย่างยิ่ง" มีจำนวน 22 ข้อ

ตัวอย่าง แบบวัดการรับรู้คุณค่าของศาสนา

(0) การนับถือศาสนาช่วยสร้างความร่ำรวยด้วยเงินทอง

-----	-----	-----	-----	-----	-----
ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้าง	เห็นด้วย	เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		ไม่เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

เกณฑ์การให้คะแนน คำตอบทั้ง 6 ตัวเลือก ให้ผู้ตอบเลือกตอบได้เพียงข้อละ 1 คำตอบ ผู้ตอบแต่ละคนจะได้คะแนนของแต่ละข้อดังนี้ ในขั้นที่ 1 ถึง ขั้นที่ 3 เป็นประเด็นค่านิยมภายนอก นั้น ประโยคทางบวกจะได้คะแนน 6 ถึง 1 คะแนน ส่วนประโยคทางลบจะได้ 1 ถึง 6 คะแนน ส่วนในขั้นที่ 4 ถึง ขั้นที่ 6 เป็นประเด็นค่านิยมภายในนั้น ประโยคทางบวกจะได้คะแนน 1 ถึง 6 ส่วนประโยคทางลบจะได้คะแนน 6 ถึง 1 คะแนน เมื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาได้ค่าความเชื่อมั่น .81

4.2 ลักษณะมุ่งอนาคตและความมุ่งมั่น ผู้วิจัยวัดโดยใช้แบบวัดของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคนอื่น ๆ (2529) ซึ่งมีความเชื่อมั่น .65 แบบวัดนี้มีลักษณะเป็นประโยคประกอบมาตรฐานประเมิน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" มีจำนวน 10 ข้อ

ตัวอย่าง แบบวัดลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน

(0) ข้าพเจ้าชอบหุ้มนกหนังสือทุกเล่มเพื่อให้หนังสือไม่เก่าง่าย

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

เกณฑ์การให้คะแนน คำตอบทั้ง 6 ตัวเลือก ผู้ตอบเลือกตอบได้เพียงข้อละ 1 คำตอบ ถ้าตอบ "จริงที่สุด" ในคำถามเชิงบวกจะได้ 6 คะแนน และลดลงตามลำดับ จนถึง "ไม่จริงเลย" ได้ 1 คะแนน ถ้าเป็นคำถามเชิงลบจะได้คะแนนตรงกันข้าม ดังนั้นแต่ละคำถาม ผู้ตอบจะได้คะแนนในช่วง 1 ถึง 6 คะแนน พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 10 - 60 คะแนน เมื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาได้ค่าความเชื่อมั่น .52

4.3 ทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ผู้วิจัยวัดโดยใช้แบบวัดที่ปรับปรุงมาจาก พงษ์พรหม แววิเศษ (2534) แบบวัดนี้มีลักษณะเป็นประโยคประกอบมาตราประเมิน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" มีจำนวน 20 ข้อ

ตัวอย่าง แบบวัดทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว

(0) การทะเลาะวิวาทมีแต่โทษ หาประโยชน์ได้น้อย

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

เกณฑ์การให้คะแนน คำตอบทั้ง 6 ตัวเลือก ให้ผู้ตอบเลือกตอบได้เพียงข้อละ 1 คำตอบ ถ้าตอบ "เป็นจริงที่สุด" ในคำถามเชิงบวก จะได้ 6 คะแนน และลดลงตามลำดับ จนถึง "ไม่จริงเลย" จะได้ 1 คะแนน ถ้าเป็นคำถามเชิงลบจะได้คะแนนตรงกันข้าม ดังนั้น แต่ละข้อคำถามผู้ตอบจะได้คะแนนในช่วง 1 - 6 คะแนน พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 20 - 120 คะแนน เมื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ได้ค่าความเชื่อมั่น .79

5. พฤติกรรมมี 1 ตัวแปร คือ

พฤติกรรมก้าวร้าว ผู้วิจัยวัดโดยแบบวัดของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคนอื่น ๆ (2533) แบบวัดนี้มีลักษณะเป็นประโยคประกอบมาตราประเมิน 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" มีจำนวน 15 ข้อ

ตัวอย่าง แบบวัดพฤติกรรมก้าวร้าว

(0) ฉันมักมีเรื่องทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น

 จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

เกณฑ์การให้คะแนน คำตอบทั้ง 6 ตัวเลือก ผู้ตอบเลือกได้เพียงข้อละ 1 คำตอบ

ถ้าตอบ "จริงที่สุด" ในคำถามเชิงบวกจะได้ 6 คะแนน และลงมาตามลำดับจนถึง "ไม่จริงเลย" ได้ 1 คะแนน ถ้าเป็นคำถามเชิงลบจะได้คะแนนตรงข้าม ดังนั้นคำถามแต่ละข้อผู้ตอบจะได้คะแนนในช่วง 1 - 6 พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 15 - 90 คะแนน เมื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ได้ค่าความเชื่อมั่น .79

6. ตัวแปรทางด้านชีวสังคม วัดโดยแบบสอบถามภูมิหลัง เป็นแบบสอบถามรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้ตอบ ได้แก่ เพศ อายุ ชั้น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายได้ต่อเดือนของครอบครัว ระดับการศึกษาของบิดามารดา แบบสอบถามในส่วนนี้ให้ตอบในช่องว่าง หรือเลือกคำตอบที่มีอยู่นอกจากนี้ ตัวแปรในด้านภูมิหลังของครอบครัวที่สำคัญอีกตัวหนึ่งก็คือ

ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา วัดโดยนำแบบวัดของ ฉกาล ช่วยโต และ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2533) มาปรับใช้ โดยเพิ่มมาตราประเมินจากเดิม 3 หน่วย คือ มาก ปานกลาง น้อย ปรับเป็น 6 หน่วย จาก "มากที่สุด" ถึง "น้อยที่สุด" มีจำนวน 10 ข้อ

ตัวอย่าง แบบวัดความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา

บิดามารดาของนักเรียนปฏิบัติในสิ่งต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

(0) การทำบุญตักบาตร

 มากที่สุด มาก ค่อนข้างมาก ค่อนข้างน้อย น้อย น้อยที่สุด

เกณฑ์การประเมิน คำตอบทั้ง 6 ตัวเลือก ให้ผู้ตอบเลือกตอบได้เพียงข้อละ 1 คำตอบ ถ้าตอบ "มากที่สุด" ได้ 6 คะแนน และลดลงมาตามลำดับ จนถึง "น้อยที่สุด" ได้ 1 คะแนน ดังนั้น แต่ละข้อคำถามผู้ตอบจะได้คะแนนในช่วง 1 - 6 คะแนน พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 10 - 60 คะแนน เมื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาได้ค่าความเชื่อมั่น .84

การหาคุณภาพของเครื่องมือวัด

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบวัดขึ้น 3 ชุด คือ แบบวัดการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน แบบวัดการมีศรัทธาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และแบบวัดทัศนคติต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน แบบวัดที่สร้างขึ้นมีการตรวจสอบความเที่ยงตรงชนิดที่เรียกว่า ความเที่ยงตรงเชิงพินิจ (Content Validity) ผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านพฤกษศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างเครื่องมือวัด แล้วนำไปทดลองใช้กับผู้ตอบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา เพื่อหาค่าอำนาจจำแนก โดยคำนวณค่า t ของแต่ละข้อความ เลือกข้อที่มีค่าอำนาจจำแนกสูงสุดเรียงลงมา โดยข้อความที่เลือกมานั้นจะต้องมีค่า t ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และพิจารณาให้มีเนื้อหาครบถ้วน

ส่วนการหาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัดที่สร้างขึ้นและแบบวัดที่นำมาปรับใช้ หาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient)

วิธีดำเนินการเก็บข้อมูล

หลังจากผู้วิจัยสุ่มตัวอย่างเรียบร้อยแล้ว จากนั้นก็ได้ติดต่อขอความร่วมมือกับทางโรงเรียนอย่างเป็นทางการ ไปทำการเก็บข้อมูลจากนักเรียน ผู้วิจัยจะนำแบบสอบถามไปให้ตอบในห้องเรียน และควบคุมการตอบด้วยตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์นี้ทำโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป
ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง (Three-way Analysis of Variance) เพื่อทดสอบสมมติฐานที่ 1,2 และ 3 และถ้าพบผลที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 จะนำค่าเฉลี่ยไปเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ (Pairwise Comparison) ด้วยวิธีบอนเฟอโรนี (Bonferroni) หรือเชฟเฟ (Schffe')
2. การหาสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Product-Moment Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อ 4
3. การวิเคราะห์แบบทดสอบพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 5

บทที่ 3

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับจิต-
ลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนระดับมัธยมศึกษา" นี้ ต้องการศึกษาวงเวียนที่มีการ
จัดประสบการณ์ทางพุทธศาสนาให้นักเรียนในปริมาณที่แตกต่างกันจะเกิดผลต่อจิตใจและพฤติกรรม
ของนักเรียนต่างกันอย่างไร โดยแบ่งตัวแปรที่ศึกษาออกเป็น 5 ประเภท คือ 1) ตัวแปรทางด้าน
การถ่ายทอดทางพุทธศาสนาจากโรงเรียน ซึ่งมีทั้งหมด 3 ตัวแปร คือ ประเภทของโรงเรียนที่
เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบ
อย่างที่ดีทางพุทธศาสนา 2) ลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของนักเรียนมี 8 ตัวแปร คือ เพศ
อายุ ชั้นเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระดับการศึกษาของบิดา ระดับการศึกษาของมารดา
ระดับเศรษฐกิจ ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา 3) ลักษณะทางพุทธศาสนาของนักเรียน
มี 2 ตัวแปร คือ ความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา 4) จิตลักษณะของนักเรียน
มี 4 ตัวแปร คือ ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การรับรู้คุณค่าของศาสนา
ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว 5) พฤติกรรมก้าวร้าว

ในบทนี้จะเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเริ่มจากการพิจารณาลักษณะทั่วไปของกลุ่ม
ตัวอย่าง และการวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยจะมีการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง
ในกลุ่มรวมและกลุ่มที่แยกย่อย แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงผลการวิเคราะห์ข้อมูล จะเสนอข้อมูลเบื้องต้น
ของกลุ่มตัวอย่างนี้ก่อน เพื่อให้เข้าใจถึงการแบ่งประเภทของผู้ตอบออกเป็นกลุ่มย่อยในการวิเคราะห์
ข้อมูล และยังเป็นประโยชน์ในการตีความผลการวิจัย และกำหนดขอบเขตการนำผลการวิจัยนี้ไป
ใช้ต่อไปด้วย

ลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับจิตลักษณะและ
พฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ได้ศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

จากโรงเรียนพุทธโสธร จำนวน 144 คน โรงเรียนพุทธรังสิพิบูล จำนวน 131 คน โรงเรียนพนมสารคาม "พนมอดุลวิทยา" จำนวน 170 คน โรงเรียนบางปะกง "บวรวิทยายน" จำนวน 95 คน รวมเป็น 540 คน เป็นชาย 273 คน (50.56%) เป็นหญิง 267 คน (49.44%) แบ่งเป็นนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก จำนวน 275 คน (50.9%) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อย จำนวน 265 คน (49.1%) โดยเป็นนักเรียนที่เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 165 คน (30.6%) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 153 คน (28.3%) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 132 คน (24.4%) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 90 คน (16.7%) เมื่อพิจารณาตามระดับอายุพบว่านักเรียนมีอายุระหว่าง 12 - 13 ปี จำนวน 103 คน (19.1%) นักเรียนที่มีอายุระหว่าง 14 - 15 ปี จำนวน 275 คน (50.9%) นักเรียนที่มีอายุระหว่าง 16 - 17 ปี จำนวน 154 คน (28.5%) นักเรียนที่มีอายุระหว่าง 18 - 19 ปี จำนวน 8 คน (1.5%)

เมื่อแยกนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม ตามอายุ โดยใช้ค่าเฉลี่ย (ค่าเฉลี่ย 14.78 S.D.= 1.40) อายุน้อย จำนวน 263 คน (48.7%) นักเรียนอายุมาก 277 คน (51.3%) เมื่อพิจารณาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ปรากฏว่า นักเรียนมีผลการเรียนอยู่ในช่วง 0.90 - 3.94 (ค่าเฉลี่ย 2.31 S.D.=.60) เมื่อพิจารณาระดับการศึกษาของบิดาของนักเรียน ปรากฏว่า นักเรียนที่บิดาจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีจำนวน 417 คน (77.22%) นักเรียนที่บิดาจบการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษาแต่ต่ำกว่าปริญญาตรี มีจำนวน 100 คน (18.52%) นักเรียนที่บิดาจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีจำนวน 23 คน (4.26%) จึงแยกนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม ตามระดับการศึกษาของบิดา โดยที่นักเรียนที่บิดาจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา จัดเป็นนักเรียนที่บิดามีการศึกษาค่อนข้างต่ำ มีจำนวน 417 คน (77.22%) และนักเรียนที่บิดาจบการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษา จัดเป็นนักเรียนที่บิดามีการศึกษาค่อนข้างสูง มีจำนวน 123 คน (22.78%)

ส่วนการศึกษาของมารดาของนักเรียน พบว่า นักเรียนที่มารดาจบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวน 472 คน (87.41%) นักเรียนที่มารดาจบการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษา แต่ต่ำกว่าปริญญาตรี มีจำนวน 51 คน (9.44%) นักเรียนที่มารดาจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไปมี

จำนวน 17 คน (3.15%) เมื่อแยกการศึกษาของมารดาของนักเรียนเป็น 2 กลุ่ม เช่นเดียวกับการศึกษาของบิดา ก็พบว่า นักเรียนที่มารดามีการศึกษาค่อนข้างต่ำ มีจำนวน 472 คน (87.41%) และนักเรียนที่มารดามีการศึกษาค่อนข้างสูง มีจำนวน 68 คน (12.59%)

เมื่อพิจารณาระดับเศรษฐกิจในครอบครัวของนักเรียน ปรากฏว่า นักเรียนที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีจำนวน 212 คน (39.26%) นักเรียนที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลางมีจำนวน 231 คน (42.78%) นักเรียนที่มีระดับเศรษฐกิจสูง มีจำนวน 97 คน (17.96%) เมื่อแบ่งระดับเศรษฐกิจของนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ นักเรียนที่มีระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ มีจำนวน 212 คน (39.3%) และนักเรียนที่มีระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง มีจำนวน 328 คน (60.7%)

เมื่อแยกพิจารณานักเรียนตามประเภทของโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามากและน้อย โดยใช้เกณฑ์ความแตกต่าง 20% ในการพิจารณา พบว่า (ดูตาราง 32 ภาคผนวก ค) ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย มีนักเรียนชาย 165 คน (60.44%) ซึ่งเป็นเปอร์เซ็นต์ที่สูงกว่าโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก ซึ่งมีนักเรียนชาย จำนวน 108 คน (39.56%) และยังพบว่าในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย มีนักเรียนที่มารดามีการศึกษากว่าปานกลาง (สูงกว่าประถมศึกษา แต่ต่ำกว่าปริญญาตรี) และมีการศึกษาสูง (ปริญญาตรีขึ้นไป) เป็นเปอร์เซ็นต์สูงกว่า (60.78% และ 64.71% ตามลำดับ) โรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก (39.22% และ 35.29% ตามลำดับ)

แต่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามากและน้อย มีนักเรียนเพศหญิง มีนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 2,3,4 และ 5 มีนักเรียนที่บิดามีการศึกษาค่ำ ปานกลาง และสูง มีนักเรียนที่มารดาการศึกษาค่ำ และมีนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจต่ำ ปานกลาง สูง ในเปอร์เซ็นต์ที่ใกล้เคียงกัน

สรุป โรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาและน้อยมีความเท่าเทียมกันในด้านนักเรียนหญิง นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 2,3,4 และ 5 นักเรียนที่บิดามีการศึกษาค่ำ ปานกลาง และสูง นักเรียนที่มารดาการศึกษาค่ำ และนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจต่ำ ปานกลาง และสูง และโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย มีเปอร์เซ็นต์ของนักเรียนชาย นักเรียนที่มารดามีการศึกษากว่าปานกลางและสูง มากกว่าโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยนี้ จะแบ่งตามวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง (Three-way analysis of variance) ซึ่งต้องการทดสอบความแปรปรวนของค่าตัวแปรตามระดับของตัวแปรอิสระสามตัว ส่วนที่สองเป็นการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) คือการรวมตัวแปรอิสระหลายตัวไว้ในโมเดลการถดถอยเพื่อทำนายตัวแปรตามตัวเดียว ซึ่งทำให้ทราบถึงอิทธิพลของตัวแปรอิสระที่มีต่อตัวแปรตาม และส่วนที่สามเป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสำคัญที่ศึกษาดังนั้นการรายงานผลการวิเคราะห์ที่จะเสนอต่อไปนี้จะเสนอตามลำดับ

การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางสำหรับการวิจัยนี้ มีการวิเคราะห์ทั้งหมด 3 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่ง ใช้ตัวแปรอิสระคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย ปริมาณการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตาม 6 ตัว คือ ความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว และพฤติกรรมก้าวร้าว รูปแบบที่สองใช้ตัวแปรอิสระคือ ทศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนา การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน แต่การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตาม 4 ตัว คือ ความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา ทศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว และพฤติกรรมก้าวร้าว ในรูปแบบที่สามใช้ตัวแปรอิสระ คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตาม 2 ตัว คือ ความเชื่อทางพุทธศาสนา และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ซึ่งการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้จะทำในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อยอีก 16 กลุ่ม ในรูปแบบที่หนึ่ง กลุ่มรวม และกลุ่มย่อย 18 กลุ่ม ในรูปแบบที่สอง กลุ่มรวมและกลุ่มย่อยอีก 14 กลุ่ม ในรูปแบบที่สาม การเสนอผลการวิเคราะห์จะเสนอเรียงลำดับตามรูปแบบการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้ คือ

1. การวิเคราะห์ความแปรปรวนของลักษณะทางพุทธศาสนา จิตลักษณะ และพฤติกรรม

ก้าวร้าวของนักเรียน ตามระดับประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัว คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตาม คือ ลักษณะทางพุทธศาสนา 2 ด้าน ก็คือความเชื่อทางพุทธศาสนา และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา จิตลักษณะของนักเรียน 3 ด้าน คือ การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวและพฤติกรรม 1 ด้าน คือ พฤติกรรมก้าวร้าว การเสนอผลจะเสนอผลตามตัวแปรตาม ดังต่อไปนี้

1.1 ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา กับความเชื่อทางพุทธศาสนา

ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย หมายถึง ลักษณะการจัดการอบรมสั่งสอนและจัดประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนให้กับนักเรียน โดยมีเกณฑ์ 4 ประการ คือ การหยุดเรียนในวันโกน วันพระ สถานที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ใกล้วัด จัดกิจกรรมพิเศษทางศาสนา และเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ในการเรียนการสอน โรงเรียนที่จัดประสบการณ์ทั้ง 4 ลักษณะดังกล่าวจัดเป็นโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก ในที่นี้มี 2 โรงเรียน ส่วนโรงเรียนที่ไม่มีครบทั้ง 4 ลักษณะดังกล่าว จัดเป็นโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย ในที่นี้มี 2 โรงเรียน

การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน หมายถึง การที่นักเรียนรายงานว่าตนเองรับรู้เรื่องราว และได้ร่วมกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา ในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนมากน้อยเพียงใด ซึ่งประสบการณ์ในที่นี้ ได้แก่ กิจกรรมทางศาสนาที่ทำเป็นประจำ ความใกล้ชิดวัดขณะมาโรงเรียน กิจกรรมพิเศษทางศาสนาที่โรงเรียนจัดขึ้น และความสัมพันธ์กับพระสงฆ์ในการเรียนการสอน เป็นต้น ซึ่งมี 2 ระดับ กำหนดโดยใช้ค่าเฉลี่ยของกลุ่มรวมเป็นเกณฑ์ โดยมีค่าเฉลี่ยคือ 40.86 และค่าเอสดีเท่ากับ 6.48 ผู้ที่มีคะแนนรวมสูงกว่าคะแนนเฉลี่ย จัดอยู่ในกลุ่มที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ส่วนผู้ที่มีคะแนนรวมต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ย จัดอยู่ในกลุ่มที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา หมายถึง ปริมาณการรับรู้ของนักเรียนว่า ครูประจำชั้นของนักเรียนมีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา และแสดงออกด้านการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาในเรื่อง ทาน ศีล และภาวนา มากน้อยเพียงใด ซึ่งมี 2 ระดับ กำหนดโดยใช้ค่าเฉลี่ยของกลุ่มรวมเป็นเกณฑ์ โดยมีค่าเฉลี่ยคือ 42.13 ค่าเอสดีเท่ากับ 7.14 ผู้ที่มีคะแนนรวมสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยจัดอยู่ในกลุ่มที่รับรู้ว่ามีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ส่วนผู้ที่มีคะแนนรวมต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยจัดอยู่ในกลุ่มที่รับรู้ว่ามีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานาน้อย

ส่วนความเชื่อทางพุทธศาสนา หมายถึง การรับรู้และการยอมรับของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา อันประกอบไปด้วย ไตรสรณคม กรรมและวิบากกรรม เอนกชาติ นรก สวรรค์ และนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด ผู้ตอบแต่ละคนมีคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาได้ตั้งแต่ 10 - 60 คะแนน พหุสัที่พบในกลุ่มตัวอย่าง คือ 19 - 60 คะแนน พบคะแนนเฉลี่ยในกลุ่มตัวอย่าง คือ 42.22 คะแนน และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน คือ 5.89 คะแนน

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เมื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัว คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามากน้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตามคือ ความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งการวิเคราะห์ผลปรากฏว่า ในกลุ่มรวม คะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา แปรปรวนไปตาม การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา แยกกันอย่างเด่นชัด (ดูตาราง 2) แต่ไม่ได้แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระทีละสองตัวหรือทั้งสามตัวแต่ประการใด เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนแตกต่างกัน พบว่านักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 43.52 ค่าเอสดีเท่ากับ 5.40) นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 40.82 ค่าเอสดีเท่ากับ 6.08)

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาในกลุ่มนักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาต่างกันพบว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก มีคะแนน

ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน

แหล่งความแปรปรวน	ดีเอฟ	एमएस	เอฟ
ประเภทของโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย (ก)	1	27.13	<1
การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (ข)	1	562.48	14.79***
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา (ค)	1	710.30	22.47***
ก X ข	1	1.80	<1
ก X ค	1	68.53	2.17
ข X ค	1	.08	<1
ก X ข X ค	1	.47	<1
ส่วนที่เหลือ	532	31.611	
กลุ่มรวม	539	34.718	

*** มีนัยสำคัญที่ .001

รวมทำนายได้ 9.7%

ความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 43.81 ค่าเอสดีเท่ากับ 5.21) นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานา น้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 403.79 ค่าเอสดีเท่ากับ 6.11)

เพื่อที่จะได้พิจารณาผลในส่วนนี้ ในกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลัง 8 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ เป็นนักเรียน 16 ประเภท แล้ววิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา ตามตัวแปรอิสระ คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา พบว่า (ดูตาราง 3) กลุ่มที่คะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกันคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ได้แก่ กลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง เมื่อพิจารณาตามระดับตัวแปรอิสระทั้งสอง โดยทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยในกลุ่มผู้ตอบ 4 กลุ่ม ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (พจนจิต อินทสุวรรณ.2528:162; อ้างอิงมาจาก Scheffe.n.d.)พบว่า (ดูตาราง 33 ภาคผนวก ค) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อยและมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย มีความเชื่อทางพุทธศานาน้อยที่สุด คือ น้อยกว่า นักเรียนอีก 3 กลุ่ม ที่นำมาเปรียบเทียบกัน ส่วนในกลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ไม่พบผลเช่นนี้

ส่วนกลุ่มที่พบว่า คะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน มี 15 กลุ่ม จาก 16 กลุ่ม ที่ไม่พบคือ กลุ่มนักเรียนอายุน้อย โดยพบผลเช่นเดียวกับกลุ่มรวม คือ นักเรียนที่ถ้าได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

กลุ่มที่พบว่า คะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มี 14 กลุ่ม จาก 16 กลุ่ม ที่สำคัญคือ กลุ่มนักเรียนที่การศึกษาของบิดาและการศึกษาของมารดาต่ำทั้งคู่ ถ้ามีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก จะมีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานาน้อย ผลเช่นนี้ไม่พบในกลุ่มนักเรียนที่บิดาและมารดามีการศึกษาสูง

ต่อมายังพบว่า คะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา แปรปรวนไปตามประเภทของโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย ในกลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก เมื่อพิจารณา

ตาราง 3 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนน ความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน			แหล่งความแปรปรวน				
	คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค	กXขXค
กลุ่มรวม	540	<1	17.79***	22.47***	<1	2.17	<1	<1
เพศชาย	273	<1	12.19***	11.87***	1.93	2.02	<1	<1
เพศหญิง	267	1.35	6.01*	11.06***	<1	<1	<1	1.57
อายุน้อย	263	<1	3.38	14.51***	<1	1.85	<1	2.5
อายุมาก	277	<1	15.04***	9.09**	<1	<1	<1	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	3.68	10.51***	12.95***	1.49	2.18	<1	2.04
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	<1	4.48*	9.16**	<1	9.14**	<1	<1
บิดาการศึกษาต่ำ	417	<1	11.90***	21.71***	<1	1.90	<1	<1
บิดาการศึกษาสูง	123	<1	5.42*	1.85	<1	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาต่ำ	472	<1	12.22***	21.75***	<1	1.48	<1	<1
มารดาการศึกษาสูง	68	<1	5.84*	1.60	<1	1.27	<1	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	3.06	4.30*	11.59***	<1	<1	<1	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	<1	13.49***	10.98***	<1	2.36	<1	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย	259	<1	5.46**	11.06***	<1	<1	<1	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก	281	3.88*	6.84**	9.79**	<1	2.36	<1	<1
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	<1	6.17*	15.82***	<1	2.88	<1	<1
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	<1	10.91***	7.59**	<1	<1	<1	3.15

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$ ก = ประเภทโรงเรียน ข = การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ค = การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

ค่าเฉลี่ยในกลุ่มนักเรียนที่เน้นพุทธศาสนาต่างกัน พบว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย มีความเชื่อทางพุทธศานามากกว่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 43.75 ค่าเอสดีเท่ากับ 6.25) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก (ค่าเฉลี่ย 42.01 ค่าเอสดีเท่ากับ 5.98) ซึ่งเป็นผลที่กลับกันที่ได้คาดหมายไว้

จากการวิเคราะห์ผลในส่วนนี้ทั้งหมดจึงสรุปได้ว่า 1) นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนา มากกว่านักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ซึ่งพบทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยเกือบทุกกลุ่มที่สำคัญคือ ในกลุ่มนักเรียนที่อายุน้อย 2) นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานามาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพุทธศานามากกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานาน้อย ซึ่งพบผลทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยเกือบทุกกลุ่ม โดยเฉพาะในนักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ และกลุ่มที่มารดามีการศึกษาต่ำ 3) พบผลกลับกันที่คาดหมายไว้ในกลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศานามาก กล่าวคือ นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย มีความเชื่อทางพุทธศานามากกว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก 4) ในกลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงนั้น นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานาน้อย เป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพุทธศานาน้อยที่สุด เมื่อเทียบกับอีก 3 กลุ่ม ที่นำมาเปรียบเทียบกัน

1.2 ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา กับการปฏิบัติทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำของบุคคลในชีวิตประจำวันตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก จากการปฏิบัติขั้นต่ำไปสู่การปฏิบัติขั้นสูง คือการให้ทาน รักษาศีล ตลอดจนการเจริญภาวนา ซึ่งเป็นการงดเว้นจากการทำความชั่วแต่ทำความดี และรักษาจิตใจให้ผ่องใส ผู้ตอบแต่ละคนมีคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาได้ตั้งแต่ 10 - 60 คะแนน พิสัยที่พบในกลุ่มตัวอย่างคือ 21 - 59 คะแนน พบคะแนนเฉลี่ยในกลุ่มตัวอย่างคือ 43.83 คะแนน และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน คือ 6.23 คะแนน

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์

ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตาม คือ การปฏิบัติทางพุทธศาสนา ซึ่งผลการวิเคราะห์ในกลุ่มรวมพบว่า (ดูตาราง 4) คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกันคือ การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการปฏิบัติทางพุทธศาสนา โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสองตัว ด้วยวิธีของเซฟเฟ พบว่า (ดูตาราง 34 ภาคผนวก ค) นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากที่สุด และพบว่านักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ทั้งน้อยและมาก ถ้ามีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาน้อย

ในกลุ่มรวมนี้ยังปรากฏว่า คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย อย่างเชื่อมั่นได้ โดยที่นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาน้อยมีคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 14.75 ค่าเอสดีเท่ากับ 5.83) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 42.93 ค่าเอสดีเท่ากับ 6.48) ซึ่งเป็นผลที่กลับกันที่คาดหมายไว้ นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนอย่างเชื่อมั่นได้ โดยพบว่า นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า (ค่าเฉลี่ย 44.84 ค่าเอสดี 6.22) นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาน้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 42.76 ค่าเอสดีเท่ากับ 6.07) และยังพบผลต่อไปว่า คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาอย่างเด่นชัด โดยพบว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก มีคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 45.84 ค่าเอสดีเท่ากับ 5.57) นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาน้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 42.00 ค่าเอสดีเท่ากับ 6.24)

เพื่อจะได้พิจารณาผลวิจัยส่วนนี้ ในกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคม และภูมิภาค 16 ประเภท จึงได้ทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ตาม

ตาราง 4 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน

แหล่งความแปรปรวน	ดีเอฟ	एमएस	เอฟ
ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย (ก)	1	198.91	5.77*
การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (ข)	1	224.61	6.52*
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา (ค)	1	1290.77	37.47***
ก X ข	1	56.76	1.65
ก X ค	1	57.82	1.68
ข X ค	1	132.60	3.85*
ก X ข X ค	1	44.96	1.31
ส่วนที่เหลือ	532	34.45	
กลุ่มรวม	539	38.81	

*** มีนัยสำคัญที่ .001

* มีนัยสำคัญที่ .05

รวมทำนายได้ 11.3%

ตัวแปรอิสระสามตัวดังกล่าว พบว่า (ดูตาราง 5) คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัวพร้อมกันคือ การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยพบผลในกลุ่มย่อยอีก 4 กลุ่ม คือ นักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ นักเรียนที่มารดามีการศึกษาต่ำ นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยในกลุ่มผู้ตอบ 4 กลุ่ม ตามระดับตัวแปรอิสระทั้งสอง โดยวิธีการของเซฟเฟ พบว่า ในกลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ ผู้ที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนทั้งมากและน้อย ถ้ามีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีน้อย (ดูตาราง 35 ภาคผนวก ค) ซึ่งผลเช่นนี้ก็พบในนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อยด้วย (ดูตาราง 36 ภาคผนวก ค) และยังพบว่าในกลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำนี้ ที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากกว่า นักเรียนที่มีลักษณะทั้งสองด้านน้อยทั้งคู่

ส่วนในกลุ่มนักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ พบว่า (ดูตาราง 37 ภาคผนวก ค) นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากที่สุด ซึ่งผลเช่นนี้ก็พบในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมปลายด้วย (ดูตาราง 38 ภาคผนวก ค) และพบว่าในนักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำนี้ ที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย

นอกจากนี้ คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อย และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ซึ่งพบผลในกลุ่มย่อย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำและนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย โดยที่ในกลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำพบว่า (ดูตาราง 39 ภาคผนวก ค) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก ถ้าได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากกว่า นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์

ตาราง 5 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนน การปฏิบัติทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน	แหล่งความแปรปรวน						
		คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค กXขXค
กลุ่มรวม	540	5.77*	6.52*	37.47***	1.65	1.68	3.85*	1.31
เพศชาย	273	<1	3.26	16.65***	1.16	<1	1.04	<1
เพศหญิง	267	2.07	3.09	13.14***	<1	6.14*	3.33	3.17
อายุน้อย	263	2.91	1.10	25.04***	<1	<1	1.92	<1
อายุมาก	277	2.97*	6.45*	12.70***	1.35	5.33*	3.00	1.07
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	4.65*	2.78	21.96***	<1	<1	3.34	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	1.80	2.77	12.17***	1.53	6.60*	<1	<1
บิดาการศึกษาต่ำ	417	3.49	5.68*	30.00***	3.92*	1.78	5.10*	2.32
บิดาการศึกษาสูง	123	2.46	<1	6.86**	<1	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาต่ำ	472	3.61	6.82**	36.06***	1.92	<1	4.49*	1.09
มารดาการศึกษาสูง	68	2.70	<1	1.95	<1	1.24	<1	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	5.17*	2.76	16.58***	2.63	1.00	1.61	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	1.55	3.61	20.57***	<1	<1	2.25	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย	259	<1	1.58	13.06***	6.63*	2.04	4.20*	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก	281	10.08*	2.85	19.27***	<1	<1	<1	<1
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	2.00	1.44	31.04***	2.61	<1	1.18	<1
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	4.47*	4.32*	7.68**	<1	1.16	5.20*	1.64

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$ ก = ประเภทโรงเรียน ข = การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ค = การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ส่วนในกลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย (ดูตาราง 40 ภาคผนวก ค) ไม่พบความแตกต่างกันในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยวิธีของเชฟเฟ

ในส่วนของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัว คือ ประเภทโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ปรากฏผลว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อย แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาน้อย ซึ่งพบผลนี้ในกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม คือ นักเรียนเพศหญิง นักเรียนอายุมาก และนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง (ดูตาราง 41, 42 และ 43 ภาคผนวก ค)

ต่อมาพบว่า คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย ในกลุ่มย่อย 5 กลุ่ม คือ นักเรียนอายุมาก นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย โดยพบผลเช่นเดียวกับในกลุ่มรวม คือ นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อย มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก ซึ่งเป็นผลที่กลับกันกับที่คาดหมายไว้

นอกจากนี้ คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา แปรปรวนไปตามการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในกลุ่มย่อยอีก 4 กลุ่ม คือ นักเรียนอายุมาก นักเรียนที่บิดามีการศึกษาดำ นักเรียนที่มารดามีการศึกษาดำ และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย โดยพบผลเช่นเดียวกับในกลุ่มรวม คือ นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนามาก มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ยังพบผลต่อมาอีกว่าคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาอย่างเชื่อมั่นได้ ในกลุ่มย่อย 15 กลุ่ม จาก 16 กลุ่ม ที่สำคัญคือ กลุ่มนักเรียนที่มารดามีการศึกษาดำ ที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาน้อย ซึ่งผลเช่นนี้ไม่พบในกลุ่มนักเรียนที่มารดามีการศึกษาดำสูง

จากการวิเคราะห์ในส่วนนี้จึงสรุปได้ว่า 1) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อย มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก ซึ่งปรากฏผลทั้งใน

กลุ่มรวมและกลุ่มย่อย ที่สำคัญคือ นักเรียนอายุมาก นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนา และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย ซึ่งเป็นผลที่กลับกับที่คาดหมายไว้ 2) นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากกว่านักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย. พบผลเช่นนี้ทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนอายุมาก นักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ นักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย 3) นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย พบผลเช่นนี้ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยเกือบทุกกลุ่มที่สำคัญคือ นักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ 4) นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก เป็นผู้ที่มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากที่สุด ซึ่งพบผลทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ นักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่บิดามารดา มีความใกล้ชิดศาสนา น้อย และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย 5) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย ถ้ามีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากกว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มากหรือน้อย แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนเพศหญิง นักเรียนอายุมาก และนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

1.3 ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา กับการรับรู้คุณค่าของศาสนา

การรับรู้คุณค่าของศาสนา หมายถึง การมองเห็นประโยชน์ของศาสนาในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีตั้งแต่การมองเห็นประโยชน์ระดับต่ำถึงระดับสูง ระดับต่ำสุด คือ การนับถือศาสนาเพราะโดนบังคับ นับถือศาสนาเพื่อหลบหลีกการโดนลงโทษทางกาย ระดับสอง คือ การนับถือเพื่อจะได้รับรางวัลที่เป็นวัตถุ สิ่งของ เงินทอง ระดับสามคือ การนับถือเพื่อเอาใจผู้อื่น ระดับสี่ คือ การนับถือไปตามหน้าที่ระบียบทางสังคมหรือศาสนา ระดับห้า คือ การนับถือเพื่อแสดงว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่ควรภาคภูมิใจในการกระทำที่ถูกต้องของตน ระดับหก คือ การยึดหลักอุดมคติสากล เช่น ช่วยเหลือ

เพื่อนมนุษย์ กระทำทุกอย่างเพื่อมนุษยธรรม เป็นต้น ผู้ตอบแต่ละคนมีคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนาได้ตั้งแต่ 22 - 132 คะแนน พหุสัณยที่พบในกลุ่มตัวอย่างคือ 69 - 132 พบคะแนนเฉลี่ยในกลุ่มตัวอย่างคือ 100.73 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน คือ 11.22 คะแนน

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางเพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัวพร้อมกันคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตาม คือ การรับรู้คุณค่าของศาสนา ซึ่งผลวิเคราะห์ในกลุ่มรวมพบว่า (ดูตาราง 6) คะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการรับรู้คุณค่าของศาสนา โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสองตัวพร้อมกัน ด้วยวิธีการของเซฟเฟ พบว่า (ดูตาราง 44 ภาคผนวก ค) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย แต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงที่สุด ส่วนนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก แต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาต่ำที่สุด

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนา แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการรับรู้คุณค่าของศาสนา โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสองตัวพร้อมกัน ด้วยวิธีการของเซฟเฟ พบว่า (ดูตาราง 45 ภาคผนวก ค) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อยหรือมาก ถ้ามีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนา มากกว่านักเรียนในโรงเรียนประเภทเดียวกัน แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย

ในกลุ่มรวมนี้ยังปรากฏว่าคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนาแปรปรวนไปตามประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาแยกกันอย่างเด่นชัด เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยปรากฏว่า นักเรียนในโรงเรียน

ตาราง 6 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน

แหล่งความแปรปรวน	ดีเอฟ	एमएस	เอฟ
ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อย (ก)	1	1937.66	18.78***
การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (ข)	1	1884.65	18.27***
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา (ค)	1	4481.65	43.45***
ก X ข	1	929.25	9.01**
ก X ค	1	432.42	4.19*
ข X ค	1	31.49	<1
ก X ข X ค	1	48.65	<1
ส่วนที่เหลือ	532	103.15	
กลุ่มรวม	539	125.92	

*** มีนัยสำคัญที่ .001

** มีนัยสำคัญที่ .01

* มีนัยสำคัญที่ .05

รวมทำนายได้ 17.2%

ที่เน้นพุทธศาสนาน้อย มีคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 103.20 ค่าเอสดีเท่ากับ 10.83) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 98.35 ค่าเอสดีเท่ากับ 10.10) ส่วนนักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก พบว่ามีคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 103.23 ค่าเอสดีเท่ากับ 10.73) นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 98.05 ค่าเอสดีเท่ากับ 11.14) ส่วนนักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก มีคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 104.81 ค่าเอสดีเท่ากับ 10.16) นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาน้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 97.02 ค่าเอสดีเท่ากับ 10.06)

เพื่อที่จะได้พิจารณาผลการวิจัยส่วนนี้ในกลุ่มนักเรียนที่แยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคม และภูมิหลังของนักเรียน 16 ประเภท จึงได้ทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนา ตามตัวแปรอิสระสามตัวดังกล่าว พบว่า (ดูตาราง 7) พบว่า คะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัว พร้อมกันคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อยและการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ปรากฏผลที่สำคัญว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อยแต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาต่ำที่สุด เมื่อเทียบกับกลุ่มเปรียบเทียบกับอีก 3 กลุ่ม ผลเช่นนี้พบในกลุ่มย่อยอีก 8 กลุ่ม คือ นักเรียนเพศชาย นักเรียนอายุมาก นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง นักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ นักเรียนที่มารดามีการศึกษาต่ำ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนา-น้อยและนักเรียนชั้นมัธยมต้น

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อย และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มย่อยอีก 3 กลุ่ม คือ นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง นักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ และนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ ซึ่งผลที่พบเช่นเดียวกับในกลุ่มรวมที่รายงานไปแล้วทุกประการ ยกเว้นในกลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ที่ไม่พบความแตกต่างของการรับรู้คุณค่าของศาสนา ในนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-มากและน้อย ที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา (ดูตาราง 46, 47 และ 48 ภาคผนวก ค)

ตาราง 7 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนน การรับรู้คุณค่าของศาสนา โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน	แหล่งความแปรปรวน						
		คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค กXขXค-
กลุ่มรวม	540	18.78***	18.27***	43.45***	9.01**	4.19*	<1	<1
เพศชาย	273	3.99*	9.15**	27.66***	7.04**	1.42	<1	<1
เพศหญิง	267	10.62***	9.64**	10.10**	1.21	3.85	1.72	<1
อายุน้อย	263	<1	3.38	14.51***	<1	1.85	<1	<1
อายุมาก	277	16.43***	18.17***	13.79***	6.79**	1.92	<1	1.74
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	12.03***	5.28*	28.53***	<1	<1	<1	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	4.22*	10.34***	19.85***	9.82**	4.02*	<1	<1
บิดาการศึกษาต่ำ	417	13.25***	11.83***	27.09***	8.40**	4.53*	<1	<1
บิดาการศึกษาสูง	123	5.36*	7.35**	17.16***	<1	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาต่ำ	472	14.61***	14.90***	34.67***	7.95**	3.80	<1	<1
มารดาการศึกษาสูง	68	3.14	3.75	8.85**	<1	<1	2.44	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	10.06**	9.65**	19.17***	10.85***	4.35*	<1	3.17
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	9.25**	9.01**	23.97***	1.75	1.14	<1	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย	259	3.92*	4.47*	28.58***	10.26**	3.26	<1	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก	281	15.16***	13.31***	14.01***	2.35	<1	2.33	<1
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	6.36*	3.18	37.91***	10.76***	3.45	<1	<1
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	14.67**	13.90***	8.23**	2.40	<1	<1	1.29

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$ ก = ประเภทโรงเรียน ข = การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ค = การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

นอกจากนั้น ยังปรากฏผลว่า คะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนาแปรปรวนไปตามประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย อย่างเชื่อมั่นได้ ในกลุ่มย่อย 14 กลุ่ม จาก 16 กลุ่ม ที่สำคัญคือ กลุ่มนักเรียนอายุมาก และนักเรียนที่มารดามีการศึกษาดำ โดยพบผลที่กลับกับที่คาดหมายไว้คือนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก ซึ่งผลเช่นนี้ไม่พบในนักเรียนอายุน้อย และนักเรียนที่มารดา มีการศึกษาสูง

ต่อมายังพบผลว่า คะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนาแปรปรวนไปตามการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน อย่างเชื่อมั่นได้ในกลุ่มย่อย 13 กลุ่ม จาก 16 กลุ่ม ที่สำคัญคือนักเรียนอายุมาก นักเรียนที่มารดา มีการศึกษาดำ และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย ที่พบว่า นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมากมีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ซึ่งผลเช่นนี้ไม่พบในนักเรียนอายุน้อย นักเรียนที่มารดา มีการศึกษาสูงและนักเรียนชั้นมัธยมต้น

ส่วนคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนาที่แปรปรวนไปตามการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ผลที่พบในกลุ่มย่อยทุกกลุ่ม เหมือนกับกลุ่มรวมที่ได้รายงานไปแล้วคือ นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย

ในส่วนนี้จึงสรุปได้ว่า 1) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย แต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงที่สุดคือสูงกว่านักเรียนกลุ่มอื่นอีก 3 กลุ่ม ที่นำมาเปรียบเทียบกัน ผลเช่นนี้พบทั่วไปในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย โดยเฉพาะในนักเรียนชาย นักเรียนอายุมาก นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง นักเรียนที่บิดา มีการศึกษาดำ นักเรียนที่มารดา มีการศึกษาดำ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนา น้อย และนักเรียนชั้นมัธยมต้น 2) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงที่สุด พบผลนี้ในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย คือ กลุ่มนักเรียนที่บิดา มีการศึกษาดำ และกลุ่มนักเรียนที่มีระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ 3) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธ-

ศาสนา มาก พบผลเช่นนี้ทั้งในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย ที่สำคัญคือ นักเรียนอายุมาก และนักเรียนที่มารดามีการศึกษาคำ 4) นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่านักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ซึ่งพบผลทั้งในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนอายุมาก นักเรียนที่มารดามีการศึกษาคำ และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย 5) นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย ซึ่งพบผลในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อยทุกกลุ่ม

1.4 ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา กับลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน

ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน หมายถึง ความสามารถคาดการณ์ไกล เห็นความสำคัญของสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และบังคับตนเองให้อดได้รอได้ หรือเลือกที่จะรับประโยชน์เล็กน้อยในทันที แต่จะรอรับประโยชน์ที่สำคัญกว่าที่จะตามมาภายหลัง ผู้ตอบแต่ละคนมีคะแนนลักษณะมุ่งอนาคต และการควบคุมตน ได้ตั้งแต่ 10 - 60 คะแนน พิสัยที่พบในกลุ่มตัวอย่างคือ 26 - 57 คะแนน คะแนนเฉลี่ยในกลุ่มตัวอย่างคือ 41.69 คะแนน และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน คือ 5.70 คะแนน

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนสามทาง เพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัวคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตาม คือ ลักษณะมุ่งอนาคต และการควบคุมตน ซึ่งผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า ในกลุ่มรวม ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ไม่ได้แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระสองตัวหรือสามตัวพร้อมกันแต่ประการใด แต่พบว่าลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนแปรปรวนไปตาม การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา อย่างเชื่อมั่นได้ (ดูตาราง 8)

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ในกลุ่มนักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาต่างกัน พบว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีมาก มีลักษณะมุ่ง

ตาราง 8 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนน ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน

แหล่งความแปรปรวน	ดีเอฟ	เอ็มเอส	เอฟ
ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก-น้อย (ก)	1	38.48	1.26
การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (ข)	1	106.33	3.49
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา (ค)	1	751.09	24.65***
ก X ข	1	102.31	3.36
ก X ค	1	1.68	<1
ข X ค	1	4.18	<1
ก X ข X ค	1	.04	<1
ส่วนที่เหลือ	532	30.47	
กลุ่มรวม	539	32.51	

***มีนัยสำคัญที่ .001

รวมทำนายได้ 6.9%

อนาคตและการควบคุมตนสูงกว่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 43.18 ค่าเอสดี เท่ากับ 5.32) นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาน้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 40.35 ค่าเอสดี เท่ากับ 5.71)

เพื่อที่จะได้พิจารณาผลการวิจัยในส่วนนี้ ในกลุ่มนักเรียนที่แยกย่อยตามลักษณะชีวสังคม และภูมิหลังเป็นนักเรียน 16 ประเภท แล้ววิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนลักษณะมุ่งอนาคต และการควบคุมตน ตามตัวแปรอิสระทั้งสามตัว พบว่า (ดูตาราง 9) คะแนนลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนแปรปรวนไปตามการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาอย่างเชื่อมั่นได้ ในกลุ่มย่อย 15 กลุ่ม จาก 16 กลุ่ม ที่สำคัญคือ นักเรียนที่มารดามีการศึกษาต่ำ ที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาน้อย ซึ่งผลเช่นนี้ไม่พบในนักเรียนที่มารดามีการศึกษาสูง นอกจากนี้ยังพบว่าในกลุ่มนักเรียนอายุมาก กับกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมปลาย คะแนนลักษณะมุ่งอนาคตแปรปรวนไปตามการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนอย่างเชื่อมั่นได้ กล่าวคือ นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีลักษณะมุ่งอนาคต และการควบคุมตนสูงกว่า (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 42.29 ค่าเอสดี เท่ากับ 5.82 และค่าเฉลี่ยเท่ากับ 42.29 ค่าเอสดีเท่ากับ 5.72 สำหรับนักเรียนอายุมากและนักเรียนชั้นมัธยมปลาย ตามลำดับ) นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 40.27 ค่าเอสดีเท่ากับ 5.58 และค่าเฉลี่ยเท่ากับ 40.14 ค่าเอสดี เท่ากับ 5.51 สำหรับนักเรียนอายุมากและนักเรียนชั้นมัธยมปลาย ตามลำดับ)

นอกจากนี้ยังปรากฏผลว่า คะแนนลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนแปรปรวนไปตามตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยพบในกลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสองตัว ด้วยวิธีการของเชฟเฟ ผลปรากฏว่า (ดูตาราง 49 ภาคผนวก ค) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาแต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนต่ำที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นอีก 3 กลุ่ม

ในส่วนนี้จึงสรุปได้ว่า 1) นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงกว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาน้อย ซึ่งพบผล

ตาราง 9 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนน ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุม
ตน โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน	แหล่งความแปรปรวน						
		คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค
กลุ่มรวม	540	1.26	3.49	24.65***	3.36	<1	<1	<1
เพศชาย	273	<1	3.11	9.26**	<1	<1	<1	<1
เพศหญิง	267	<1	<1	13.07***	2.96	<1	<1	<1
อายุน้อย	263	1.60	<1	12.36***	<1	<1	<1	3.22
อายุมาก	277	<1	4.41*	12.56***	3.11	<1	<1	2.26
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	1.35	<1	16.33***	1.81	<1	<1	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	<1	1.43	6.57*	<1	<1	<1	<1
บิดาการศึกษาต่ำ	417	<1	2.81	14.87***	5.73*	<1	<1	<1
บิดาการศึกษาสูง	123	1.10	<1	8.95**	<1	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาต่ำ	472	<1	1.76	21.42***	3.40	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาสูง	68	2.61	3.19	2.99	<1	<1	<1	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	1.85	2.13	8.69**	<1	<1	<1	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	<1	1.39	15.25***	2.79	<1	<1	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศานาน้อย	259	<1	<1	7.69**	1.82	<1	<1	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศานามาก	281	<1	2.28	7.59**	3.17	<1	<1	<1
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	2.31	<1	15.88***	2.51	<1	<1	2.62
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	<1	4.83*	9.82**	<1	<1	<1	3.28

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$ ก = ประเภทโรงเรียน ข = การได้รับประสบการณ์
ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ค = การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนที่มารดามีการศึกษาดำ 2) นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ซึ่งพบผลเช่นนี้เฉพาะในกลุ่มย่อย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียนอายุมากและนักเรียนชั้นมัธยมปลาย 3) ในกลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาดำ นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก และได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนต่ำที่สุด ซึ่งเป็นผลที่กลับกันที่คาดหมายเอาไว้

1.5 ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนากับทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว

✓ ทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว หมายถึง ความรู้ ความเชื่อ และการประเมินผลดีและผลเสีย ตลอดจนแนวโน้มของการมุ่งกระทำพฤติกรรมก้าวร้าว ผู้ที่ได้คะแนนรวมสูงแสดงว่ามีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวน้อย ผู้ที่ได้คะแนนรวมต่ำแสดงว่าทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมาก ผู้ตอบแต่ละคนมีคะแนนได้ตั้งแต่ 15 - 90 คะแนน พิสัยที่พบในกลุ่มตัวอย่างคือ 39 -115 คะแนน พบคะแนนเฉลี่ยในกลุ่มตัวอย่าง คือ 86.16 คะแนน และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน คือ 11.15 คะแนน

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เมื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัวคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตามคือ ทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว ซึ่งผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า (ดูตาราง 10) คะแนนทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน เมื่อจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสองตัว เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว ด้านวิธีการของเซฟเฟ่ ปรากฏว่า (ดูตาราง 50 ภาคผนวก ค) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาบ่อย และได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อยหรือมาก มีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาบ่อย แต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ซึ่งเป็นผลที่กลับกันที่คาดหมายไว้

ตาราง 10 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนน ทักษะที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน

แหล่งความแปรปรวน	ดีเอฟ	एमएस	เอฟ
ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก-น้อย (ก)	1	1397.44	10.92***
การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (ข)	1	142.51	1.11
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา (ค)	1	1552.92	12.14***
ก X ข	1	500.81	3.91*
ก X ค	1	652.15	5.10*
ข X ค	1	2.68	<1
ก X ข X ค	1	3.48	<1
ส่วนที่เหลือ	532	127.95	
กลุ่มรวม	539	135.75	

***มีนัยสำคัญที่ .001

* มีนัยสำคัญที่ 0.5

รวมทำนายได้ 5.7%

ต่อมาพบว่า คะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน ด้วยวิธีการของเซฟเฟ่ ปรากฏว่า (ดูตาราง 51 ภาคผนวก ค) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อยที่สุด

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวแปรปรวนไปตามประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย อย่างเชื่อมั่นได้ เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาต่างกัน พบว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อยมีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อยกว่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 89.16 ค่าเอสดีเท่ากับ 11.51) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 85.23 ค่าเอสดีเท่ากับ 11.18) ซึ่งเป็นผลกลับกันที่คาดไว้

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวแปรปรวนไปตามการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา อย่างเชื่อมั่นได้ เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาต่างกันพบว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อยกว่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 89.51 ค่าเอสดีเท่ากับ 10.37) นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 85.03 ค่าเอสดี เท่ากับ 12.34)

เพื่อที่จะได้พิจารณาผลการวิจัยในกลุ่มนักเรียนที่แยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลัง ซึ่งมี 16 ประเภท จึงได้ทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว ตามตัวแปรอิสระทั้งสามตัวพบว่า (ดูตาราง 11) คะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกันคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยพบในกลุ่มย่อยอีก 5 กลุ่ม คือ นักเรียนเพศชาย นักเรียนอายุมาก นักเรียนที่บิดามีการศึกษาคำ นักเรียนที่บิดามารดา

ตาราง 11 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบส่วทางของคะแนน ทักษะที่ดีต่อการก้าวร้าว

โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน	แหล่งความแปรปรวน						
		คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค กXขXค
กลุ่มรวม	540	10.92***	1.11	12.14***	3.91*	5.10*	<1	<1
เพศชาย	273	1.29		1.46	3.52	4.01*	<1	<1 <1
เพศหญิง	267	5.85*		<1	4.67*	<1	9.44**	<1 <1
อายุน้อย	263	4.74*		<1	15.22***	<1	<1	<1 <1
อายุมาก	277	7.56**		1.65	1.23	7.27*	7.78**	<1 <1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	4.39*		<1	12.38***	1.01	<1	<1 <1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	5.83*		<1	3.26	3.40	7.09**	1.10 <1
บิดาการศึกษาต่ำ	417	7.59**		1.97	9.71**	5.27*	2.29	<1 <1
บิดาการศึกษาสูง	123	3.36		<1	1.74	<1	4.61*	<1 <1
มารดาการศึกษาต่ำ	472	8.10**		<1	11.70***	2.82	2.72	<1 <1
มารดาการศึกษาสูง	68	2.13		<1	<1	<1	3.74	<1 <1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	1.97		<1	3.54	3.16	3.62	<1 <1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	9.59**		1.86	9.06**	1.45	2.17	<1 <1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย	259	1.01		<1	8.71**	3.98*	<1	<1 <1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก	281	12.43***		2.58	4.18*	1.05	3.76	<1 <1
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	3.60		<1	16.21***	1.05	1.11	<1 <1
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	9.61**		1.10	<1	6.77**	5.37*	<1 <1

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$ ก = ประเภทโรงเรียน ข = การได้รับประสบการณ์

ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ค = การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

ใกล้ชิดศาสนาน้อย และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสองตัวพร้อมกัน ด้วยวิธีการของเซฟเฟ่ ปรากฏว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก แต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมากกว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อย และได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมากหรือน้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งพบผลนี้ในกลุ่มนักเรียนที่อายุมากและนักเรียนชั้นมัธยมปลาย (ดูตาราง 52, 53 ภาคผนวก ค) แต่ในกลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ ยังปรากฏผลว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก และได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมากที่สุด (ดูตาราง 54 ภาคผนวก ค) ส่วนในนักเรียนเพศชายและนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ด้วยวิธีการของเซฟเฟ่

✓ นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกันคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มย่อยอีก 5 กลุ่ม คือ นักเรียนหญิง นักเรียนอายุนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง นักเรียนที่บิดามีการศึกษาสูง และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่มตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสองตัวพร้อมกัน ด้วยวิธีการของเซฟเฟ่ ก็ปรากฏผลเช่นเดียวกันที่พบในกลุ่มรวมคือ นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อยที่สุด คือนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อย แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก ซึ่งพบผลนี้ในนักเรียนเพศหญิงนักเรียนอายุมาก และนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง (ดูตาราง 55, 56, 57 ภาคผนวก ค) ส่วนในนักเรียนที่บิดามีการศึกษาสูง และนักเรียนชั้นมัธยมปลายไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวด้วยวิธีการของเซฟเฟ่

ต่อมายังพบว่า คะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวแปรปรวนไปตามประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย อย่างเชื่อมั่นได้ ในกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนเพศหญิง นักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ นักเรียนที่มารดามีการศึกษาต่ำ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง นักเรียนที่

ใกล้ชิดศานาน้อย และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสองตัวพร้อมกัน ด้วยวิธีการของเซฟเฟ่ ปรากฏว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก แต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมากกว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย และได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมากหรือน้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งพบผลนี้ในกลุ่มนักเรียนที่อายุมากและนักเรียนชั้นมัธยมปลาย (ดูตาราง 21, 22 ภาคผนวก ค) แต่ในกลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ ยังปรากฏผลว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก และได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมากที่สุด (ดูตาราง 23 ภาคผนวก ค) ส่วนในนักเรียนเพศชายและนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศานาน้อย ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ด้วยวิธีการของเซฟเฟ่

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกันคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อย และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มย่อยอีก 5 กลุ่ม คือ นักเรียนหญิง นักเรียนอายุมาก นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง นักเรียนที่บิดามีการศึกษาสูง และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสองตัวพร้อมกัน ด้วยวิธีการของเซฟเฟ่ ก็ปรากฏผลเช่นเดียวกันที่พบในกลุ่มรวมคือ นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อยที่สุด คือนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก ซึ่งพบผลนี้ในนักเรียนเพศหญิง นักเรียนอายุมาก และนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง (ดูตาราง 24, 25, 26 ภาคผนวก ค) ส่วนในนักเรียนที่บิดามีการศึกษาสูง และนักเรียนชั้นมัธยมปลายไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวด้วยวิธีการของเซฟเฟ่

ต่อมายังพบว่า คะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวแปรปรวนไปตามประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อย อย่างเชื่อมั่นได้ ในกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนเพศหญิง นักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ นักเรียนที่มารดามีการศึกษาต่ำ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง นักเรียนที่

บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย ซึ่งพบผลเช่นเดียวกับในกลุ่มรวมที่รายงานไปแล้ว คือ นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อยกว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก ซึ่งเป็นผลกลับกับที่คาดไว้

ส่วนในกลุ่มย่อยที่พบว่า คะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวแปรปรวนไปตามการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ที่สำคัญคือ นักเรียนเพศหญิง นักเรียนอายุน้อย นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ นักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง และนักเรียนชั้นมัธยมต้น โดยพบผลเช่นเดียวกับในกลุ่มรวม คือ นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานามาก จะมีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อยกว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานาน้อย

จากการวิเคราะห์ผลในส่วนนี้ทั้งหมดสรุปได้ว่า 1) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามากแต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมากกว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย และได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมากหรือน้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง พบผลเช่นนี้ในกลุ่มรวม นักเรียนอายุมากและนักเรียนชั้นมัธยมปลาย ส่วนในนักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ ที่เรียนในโรงเรียนเน้นพุทธศานามาก และได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมากที่สุด 2) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อยแต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานามาก เป็นผู้ที่ทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยที่สุด พบผลเช่นนี้ในกลุ่มรวม กลุ่มนักเรียนเพศหญิง นักเรียนอายุมาก และนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง 3) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย มีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก ซึ่งเป็นผลกลับกับที่คาดหมายไว้ โดยพบทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนเพศหญิง นักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย 4) นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานามาก มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อยกว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานาน้อย ซึ่งพบผลนี้ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนเพศหญิง นักเรียนอายุน้อย นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทาง

การเรียนต่ำ นักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง และนักเรียนชั้นมัธยมต้น

1.6 ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา กับพฤติกรรมก้าวร้าว

พฤติกรรมก้าวร้าว หมายถึง การแสดงออกต่อบุคคลอื่น หรือสิ่งของด้วยการกระทำที่ไม่เหมาะสม ซึ่งจะแสดงออกทางกาย เช่น ขว้างปา ทบตี ชกต่อย ทำลาย เป็นต้น หรือแสดงออกทางวาจา เช่น การด่าด้วยถ้อยคำหยาบ ข่มขู่ โต้เถียง ตะโกน เป็นต้น ผู้ตอบแต่ละคนมีคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวได้ตั้งแต่ 15 - 90 คะแนน พิลัยที่พบในกลุ่มตัวอย่างคือ 17 - 81 คะแนน คะแนนเฉลี่ยในกลุ่มตัวอย่างคือ 44.27 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 9.93 คะแนน

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัว คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตามคือพฤติกรรมก้าวร้าว ซึ่งผลการวิเคราะห์ในกลุ่มรวมพบว่า (ดูตาราง 12) คะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวไม่ได้แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวหรือสามตัวพร้อมกันแต่อย่างใด แต่พบว่าคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวแปรปรวนไปตามการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาอย่างเชื่อมั่นได้ เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว ในนักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาต่างกันพบว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่า (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 42.61 ค่าเอสดี เท่ากับ 9.56) นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 45.77 ค่าเอสดี เท่ากับ 10.03) เพื่อที่จะได้พิจารณาผลการวิจัยในกลุ่มนักเรียนที่แยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลัง ซึ่งมี 16 ประเภท ได้ทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวตามตัวแปรอิสระทั้งสามตัว ปรากฏว่า (ดูตารางที่ 13) ในกลุ่มย่อย พบว่า คะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวแปรปรวนไปตามการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา อย่างเชื่อมั่นได้ โดยปรากฏผลเช่นเดียวกับในกลุ่มรวมที่ได้รายงานไปแล้ว จำนวน 10 กลุ่ม จาก 16 กลุ่ม ที่สำคัญคือ นักเรียนเพศหญิง นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางเรียนต่ำ นักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ นักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนา น้อย และนักเรียนชั้นมัธยมต้น

ตาราง 12 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนน พฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อพิจารณาตาม
ประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบ
อย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน

แหล่งความแปรปรวน	ดีเอฟ	एमएस	เอฟ
ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย (ก)	1	9.87	<1
การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (ข)	1	69.58	<1
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา (ค)	1	1026.91	10.61***
ก X ข	1	157.81	1.63
ก X ค	1	81.22	<1
ข X ค	1	.03	<1
ก X ข X ค	1	8.77	<1
ส่วนที่เหลือ	532	96.78	
กลุ่มรวม	539	98.53	

***มีนัยสำคัญที่ .001

รวมทำนายได้ 2.7%

ตาราง 13 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนน พฤติกรรมก้าวร้าว โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน	แหล่งความแปรปรวน						
		คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค กXขXค
กลุ่มรวม	540	<1	<1	10.31***	1.63	<1	<1	<1
เพศชาย	273	<1	2.61	1.13	1.24	<1	<1	1.43
เพศหญิง	267	<1	<1	11.46***	<1	<1	<1	1.46
อายุน้อย	263	<1	1.02	5.66*	<1	<1	<1	<1
อายุมาก	277	<1	<1	5.30*	4.09*	2.24	<1	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	<1	<1	8.63**	<1	<1	<1	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	<1	1.60	3.53	2.17	1.82	<1	<1
บิดาการศึกษาต่ำ	417	<1	1.07	9.29**	2.77	<1	<1	<1
บิดาการศึกษาสูง	123	2.71	<1	1.24	<1	4.76*	<1	<1
มารดาการศึกษาต่ำ	472	<1	1.17	13.44***	2.37	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาสูง	68	<1	<1	<1	<1	<1	<1	2.10
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	<1	<1	5.13*	5.93*	4.74*	<1	1.60
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	<1	<1	5.73*	<1	<1	<1	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย	259	<1	<1	6.04**	<1	<1	<1	1.14
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก	281	<1	<1	2.36	2.84	1.65	<1	<1
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	<1	<1	8.28**	1.05	<1	<1	<1
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	<1	<1	3.00	1.40	1.02	<1	<1

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$ ก = ประเภทโรงเรียน ข = การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ค = การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

นอกจากนี้ยังพบว่า คະแนนพฤติกรรมก้าวร้าวแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกันคือ ประเภทของโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อยและการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยพบในกลุ่มนักเรียนอายุมาก และนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน โดยวิธีของเซฟเฟ่ ปรากฏว่า ไม่พบความแตกต่างในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว เป็นรายคู่ โดยวิธีการของเซฟเฟ่ดังกล่าว ทั้งในกลุ่มนักเรียนอายุมาก และนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ (ดูตาราง 58,59 ภาคผนวก ค)

นอกจากนี้ยังพบว่า คະแนนพฤติกรรมก้าวร้าวแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อย และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยพบในกลุ่มย่อย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียนที่บิดาการศึกษาสูงและนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกันด้วยวิธีการของเซฟเฟ่ พบว่าในนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำนั้น ในกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อย ถ้ามีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา-น้อย มีพฤติกรรมก้าวร้าวมากกว่านักเรียน ที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา-มาก (ดูตาราง 60 ภาคผนวก ค) ส่วนในนักเรียนที่บิดาการศึกษาสูง ปรากฏว่า ไม่พบความแตกต่างในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวเป็นรายคู่ดังกล่าว

จากการวิเคราะห์ผลในส่วนนี้จึงสรุปได้ว่า 1) นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา-มาก มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา-น้อย ซึ่งพบผลนี้ทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนเพศหญิง นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ นักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนา-น้อย และนักเรียนชั้นมัธยมต้น 2) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อยและมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา-น้อย มีพฤติกรรมก้าวร้าวมากกว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อย แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา-มาก ซึ่งพบผลเช่นนี้ในนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ

จากการวิเคราะห์ลักษณะทางพุทธ ทางจิต และพฤติกรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาใน 4 โรงเรียน ตามระดับของลักษณะทางพุทธของโรงเรียน ของครู และการรับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาจากโรงเรียนของนักเรียน พบผลสำคัญดังต่อไปนี้ 1) นักเรียนที่รายงานว่า ครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก เป็นนักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากกว่า มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า มีลักษณะมุ่งอนาคตและควบคุมตนสูงกว่า และมีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่า มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่า นักเรียนที่รายงานว่าครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย ผลนี้พบชัดเจนในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย คือ กลุ่มนักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ กลุ่มนักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ หรือนักเรียนที่ทั้งบิดาและมารดาไม่มีการศึกษาต่ำ นอกจากนั้น การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก เกี่ยวข้องกับการมีความก้าวร้าว น้อยของนักเรียนทั้งทางจิต และทางพฤติกรรม ผลนี้ปรากฏชัดเจนในนักเรียนหญิง และนักเรียนชั้นมัธยมต้น ส่วนในหมู่นักเรียนที่เรียนดี ถ้ามีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ก็จะมีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย 2) ส่วนนักเรียนที่รายงานว่าได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาจากทางโรงเรียนมาก มีความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา และการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่านักเรียนที่มีประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ผลนี้พบชัดเจนในกลุ่มรวม และกลุ่มนักเรียนอายุมาก นักเรียนมัธยมปลาย ส่วนนักเรียนที่มารดาไม่มีการศึกษาต่ำ ก็จะพบว่า ในหมู่นักเรียนที่มีประสบการณ์ทางพุทธศาสนาจากทางโรงเรียนมาก นักเรียนจะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา และการรับรู้คุณค่าของศาสนา มากกว่านักเรียนที่มีประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย 3) ส่วนโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก และมีประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและควบคุมตนสูงกว่า นักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนประเภทเดียวกัน แต่มีประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ผลนี้พบเฉพาะในนักเรียนที่บิดาไม่มีการศึกษาต่ำ และในนักเรียนที่บิดา มารดา มีความใกล้ชิดพุทธศาสนา น้อย

แต่ถ้าจะพิจารณาเปรียบเทียบนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มากและน้อยแล้วจะพบผลที่กลับกับความคาดหมายคือ นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อยกลับมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา และมีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า แต่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว น้อยกว่า นักเรียนใน

โรงเรียนที่เน้นพุทธมาก ผลนี้พบในกลุ่มรวม และมีผลชัดเจนใน 3 กลุ่ม ต่อไปนี้ คือ (1) นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก ถ้าอยู่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามากจะมีความเชื่อทางพุทธศาสนา และการปฏิบัติทางพุทธศาสนาน้อย แต่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมากกว่านักเรียนที่มีบิดามารดาประเภทเดียวกัน แต่อยู่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย (2) นักเรียนที่บิดามารดา มีการศึกษาต่ำหรือมาจากครอบครัวฐานะค่อนข้างต่ำ ถ้าอยู่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามากจะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา และการรับรู้คุณค่าของศาสนามีน้อยกว่า แต่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมากกว่า นักเรียนที่บิดามารดาหรือฐานะเท่ากัน แต่อยู่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย (3) นักเรียนที่มีอายุมาก หรืออยู่ชั้นมัธยมปลาย ถ้าอยู่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามากจะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา และการรับรู้คุณค่าของศาสนามีน้อยกว่า แต่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมากกว่านักเรียนประเภทเดียวกันที่อยู่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย

2. การวิเคราะห์ความแปรปรวนของลักษณะทางพุทธศาสนา ที่ทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวและพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนตามระดับทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัวพร้อมกัน คือ ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตามคือความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา ทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวและพฤติกรรมก้าวร้าว ส่วนนี้เป็นการใช้ตัวแปรอิสระใหม่ 1 ตัว เก่า 2 ตัว จึงจะพิจารณาผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ไม่ซ้ำกับที่พบแต่เดิม คือ จะพิจารณาผลที่เกี่ยวข้องกับตัวแปร ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนเท่านั้น การเสนอผลจะเสนอผลตามตัวแปรตามดังต่อไปนี้

2.1 ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนากับความเชื่อทางพุทธศาสนา

ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน หมายถึง ความรู้ ความเชื่อและการประเมินผลดีและผลเสีย ตลอดจนแนวโน้มของการมุ่งกระทำพฤติกรรมหรือปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนา ซึ่งได้รับจากประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ซึ่งมี 2 ระดับ กำหนดโดยใช้ค่าเฉลี่ยของกลุ่มรวมเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม โดยมีค่าเฉลี่ย 62.63 ค่าเอสดี เท่ากับ 9.59 ผู้ที่มีคะแนนรวมสูงกว่าคะแนนเฉลี่ย จัดอยู่ในกลุ่มที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนามาก ผู้ที่มีคะแนนรวมต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ย จัดอยู่ในกลุ่มที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนา น้อย

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัว คือ ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตาม คือ ความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งผลการวิเคราะห์ปรากฏว่าในกลุ่มรวม (ดูตารางที่ 14) คะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน เมื่อพิจารณานักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนต่างกันพบว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่า (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 43.81 ค่าเอสดีเท่ากับ 5.37) นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 40.61 ค่าเอสดี เท่ากับ 5.96)

เพื่อที่จะได้พิจารณาผลการวิจัยส่วนนี้ในกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลัง 9 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ เป็นนักเรียน 18 ประเภท แล้ววิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาตามตัวแปรอิสระ คือ ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา พบว่า (ดูตาราง 15) คะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา แปรปรวนไปตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน อย่างเชื่อมั่นได้ พบในกลุ่มย่อย 16 กลุ่ม จาก 18 กลุ่ม ที่ไม่พบผลดังกล่าวคือ ที่การศึกษาของบิดา และมารดาสูงทั้งคู่ โดยพบผลเช่นเดียวกับในกลุ่มรวมที่รายงานไปแล้ว คือ นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

ตาราง 14 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนน ความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณา
ตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนา
ในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน

แหล่งความแปรปรวน	ดีเอฟ	एमएस	F
ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (ก) 1	1	476.69	12.42***
การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (ข) 1	1	310.16	10.03**
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา (ค) 1	1	424.46	13.73***
ก X ข	1	1.06	<1
ก X ค	1	2.31	<1
ข X ค	1	.06	<1
ก X ข X ค	1	.13	<1
ส่วนที่เหลือ	532	30.92	
กลุ่มรวม	539	34.72	

***มีนัยสำคัญที่ .001

** มีนัยสำคัญที่ .01

รวมทำนายได้ 12.1%

ตาราง 15 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนน ความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน	แหล่งความแปรปรวน						
		คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค
กลุ่มรวม	540	15.42***	10.03***	13.73***	<1	<1	<1	<1
เพศชาย	273	12.08***	6.04*	7.84**	1.18	<1	<1	1.25
เพศหญิง	267	4.42*	3.62	7.24**	<1	<1	<1	3.24
อายุน้อย	263	8.12**	1.67	9.24**	1.47	<1	<1	4.48*
อายุมาก	277	6.54*	9.24**	5.62*	1.11	<1	<1	1.39
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	4.26*	7.89**	11.17***	<1	<1	<1	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	14.02***	1.31	2.58	<1	<1	<1	<1
บิดาการศึกษาต่ำ	417	16.04***	6.50*	14.08***	<1	<1	<1	<1
บิดาการศึกษาสูง	123	<1	3.20	<1	<1	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาต่ำ	472	13.44***	6.56*	13.73***	<1	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาสูง	68	1.59	3.65	<1	<1	<1	1.03	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	5.79*	1.77	10.79**	<1	<1	<1	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	9.87**	8.41**	4.50*	<1	<1	<1	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย	259	4.76*	6.84**	7.29**	<1	<1	<1	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก	281	9.85**	3.39	5.27*	<1	<1	<1	<1
โรงเรียนเน้นพุทธศานาน้อย	265	7.00**	5.31*	11.55***	<1	<1	<1	<1
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนามาก	275	7.61**	4.28*	2.52	<1	<1	<1	<1

ตาราง 15 (ต่อ)

กลุ่ม	จำนวน	แหล่งความแปรปรวน						
		คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	7.81**	3.21	10.73***	<1	<1	<1	2.12
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	7.11**	6.47*	3.74	<1	<1	1.04	2.54

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$ ก = ทศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

ข=การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ค=การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทั้งสามตัวพร้อมกัน โดยพบในกลุ่มนักเรียนอายุน้อย เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาในกลุ่มนักเรียนอายุน้อย ซึ่งจำแนกเป็น 8 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระสามตัว ด้วยวิธีการของเซฟเฟ พบว่า (ดูตาราง 61 ภาคผนวก ค) นักเรียนที่มีทศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนา มากกว่า นักเรียนที่มีทศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย

จากการวิเคราะห์ในส่วนนี้สรุปได้ว่า ในกลุ่มรวม นักเรียนที่มีทศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมากจะมีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีทศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ผลเช่นนี้ไม่พบในกลุ่มย่อย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียนที่บิดาและมารดาการศึกษาสูงทั้งคู่ ส่วนนักเรียนที่มีทศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทาง

พุทธศาสนาในโรงเรียนมาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ผลนี้พบเฉพาะในกลุ่มนักเรียนอายุน้อย

2.2 ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา กับการปฏิบัติทางพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัว คือ ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตาม คือ การปฏิบัติทางพุทธศาสนา ซึ่งผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า (ดูตาราง 16) ในกลุ่มรวม คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทั้งสามตัวพร้อมกัน เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ซึ่งจำแนกเป็น 8 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระสามตัวด้วยวิธีการของเซฟเฟ พบว่า (ดูตาราง 62 ภาคผนวก ค) ในหมู่เด็กนักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก เป็นผู้ที่มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ในกลุ่มนักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย แต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ถ้ามีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ส่วนในกลุ่มนักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ในกลุ่มนักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

ตาราง 16 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนน การปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตาม
ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนา
ในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน

แหล่งความแปรปรวน	ดีเอฟ	एमएस	เอฟ
ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (ก) 1	1	2294.44	75.86***
การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (ข) 1	1	4.55	<1
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา (ค) 1	1	563.32	18.62***
ก X ข	1	10.90	<1
ก X ค	1	92.33	3.05
ข X ค	1	127.34	4.21*
ก X ข X ค	1	147.93	4.89*
ส่วนที่เหลือ	532	30.25	
กลุ่มรวม	539	38.81	

***มีนัยสำคัญที่ .001

* มีนัยสำคัญที่ .05

รวมทำนายได้ 21.3%

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนอย่างเชื่อมั่นได้ เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของนักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนต่างกันพบว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 46.50 ค่าเอสดี เท่ากับ 5.10) นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 41.15 ค่าเอสดี เท่ากับ 6.11)

เพื่อที่จะได้พิจารณาผลการวิจัยในส่วนนี้ในกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของนักเรียน เป็นนักเรียน 18 ประเภท แล้ววิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ตามตัวแปรอิสระทั้งสามตัวพบว่า (ดูตาราง 17) คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทั้งสามตัวพร้อมกัน โดยพบผลในกลุ่มย่อย 6 กลุ่ม คือ นักเรียนอายุน้อย นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง นักเรียนที่มารดาการศึกษาค่ำ นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาмаก นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก และนักเรียนชั้นมัธยมต้น เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ซึ่งจำแนกเป็น 8 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระสามตัว ด้วยวิธีการของเชฟเฟ พบว่า ในกลุ่มที่มารดามีการศึกษาค่ำ (ดูตาราง 63 ภาคผนวก ค) ปรากฏผลเช่นเดียวกับในกลุ่มรวมที่ได้รายงานไปแล้วทุกประการ ส่วนในกลุ่มนักเรียนอายุน้อย และนักเรียนชั้นมัธยมต้น (ดูตาราง 64, 65 ภาคผนวก ค) พบผลว่าในหมู่นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย แต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ถ้ามีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก จะมีการปฏิบัติมากกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีน้อย และยังพบผลอีกว่า ในหมู่นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาเ็น้อย ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนามาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ซึ่งผลในประการหลังนี้ก็พบในกลุ่มนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงด้วย (ดูตาราง 66 ภาคผนวก ค) และในกลุ่มที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงยัง

ตาราง 17 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนน การปฏิบัติทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน				แหล่งความแปรปรวน			
	คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค	กXขXค
กลุ่มรวม	540	75.86***	<1	18.62***	<1	3.05	4.21*	4.89*
เพศชาย	273	34.33***	<1	10.93***	1.18	2.93	<1	2.95
เพศหญิง	267	27.79***	<1	4.38*	<1	<1	4.17*	1.99
อายุน้อย	263	38.43***	<1	13.83***	<1	4.17*	2.59	5.33*
อายุมาก	277	37.74***	<1	5.30*	<1	<1	1.54	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	39.19***	<1	13.35***	1.16	3.48	5.74*	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	43.15***	<1	3.47	4.85*	<1	<1	4.87*
บิดาการศึกษาต่ำ	417	56.46***	<1	17.31***	<1	1.34	4.05*	3.25
บิดาการศึกษาสูง	123	20.11***	<1	<1	1.46	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาต่ำ	472	67.90***	<1	19.88***	<1	2.77	5.06*	5.13*
มารดาการศึกษาสูง	68	8.89***	<1	<1	<1	<1	<1	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	13.17***	<1	15.04***	1.35	2.20	1.35	3.58
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	71.59***	<1	4.91*	<1	1.34	3.22	1.32
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย	259	47.97***	<1	6.42*	1.34	2.86	1.21	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก	281	25.92***	<1	10.54***	<1	<1	2.66	8.97*
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนาน้อย	265	52.44***	<1	13.92***	1.68	<1	6.06*	<1
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนามาก	275	24.91***	<1	5.01*	<1	5.00*	1.21	6.38*

ตาราง 17 (ต่อ)

กลุ่ม	จำนวน	แหล่งความแปรปรวน						
		คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค กXขXค
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	34.37***	<1	18.92***	<1	2.17	1.31	6.36*
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	43.33***	<1	2.09	<1	<1	5.26*	<1

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$ ก = ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

ข=การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ค=การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

ปรากฏผลว่า ในหมู่นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก เป็นผู้ที่มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

ส่วนในกลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามากและกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก (ดูตาราง 67, 68 ภาคผนวก ค) พบเฉพาะผลที่ว่านักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนที่มีลักษณะทั้งสามด้านดังกล่าวน้อย

ต่อมายังปรากฏว่าคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกันคือ ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยพบผลนี้ในกลุ่มนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาในกลุ่มนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์

ทางการเรียนสูง ซึ่งจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระสองตัว ด้วยวิธีการของเชฟเฟ พบว่า (ดูตาราง 69 ภาคผนวก ค) ในหมู่นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน น้อยหรือมาก ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมากจะเป็นผู้ที่มีการปฏิบัติ ทางพุทธศาสนามากกว่า ผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกันคือ ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมี ครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยปรากฏผลในกลุ่มนักเรียนอายุน้อย และนักเรียนใน โรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ซึ่งจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระสองตัว ด้วยวิธีการของเชฟเฟ พบว่า นักเรียน ที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธ- ศาสนาน้อย เป็นผู้ที่มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากที่สุด ผลเช่นนี้พบทั้งในกลุ่มนักเรียนอายุน้อยและ นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก (ดูตาราง 70, 71 ภาคผนวก ค) และในกลุ่มนักเรียน อายุน้อย ยังพบว่าในหมู่นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อ ประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า ผู้ที่มีทัศนคติที่ ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

นอกจากนี้ยังพบว่า ในกลุ่มย่อยทุกกลุ่ม คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตาม ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนอย่างเชื่อมั่นได้ โดยปรากฏผลเช่นเดียวกับ ในกลุ่มรวมที่รายงานไปแล้ว คือ นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน มาก มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาใน โรงเรียนน้อย

จากการวิเคราะห์ผลในส่วนนี้สรุปได้ว่า 1) ในหมู่นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธ- ศาสนาในโรงเรียนมาก แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาน้อย ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อ ประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ผลนี้พบในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย คือ นักเรียนที่

มารดาการศึกษาต่ำ นักเรียนอายุน้อย นักเรียนชั้นมัธยมต้น และนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง สำหรับนักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย แต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ถ้ามีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนประเภทเดียวกันที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย ผลนี้พบในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย คือ นักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ นักเรียนอายุน้อย และนักเรียนชั้นมัธยมต้น ส่วนในหมู่นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อยและมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ผลเช่นนี้พบในกลุ่มรวม 2) นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย พบผลเช่นนี้ ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยทุกกลุ่ม 3) ในนักเรียนอายุน้อยและนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก พบว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนา น้อย และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา น้อยที่สุด 4) ในนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก หรือน้อย ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนประเภทเดียวกันที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

2.3 ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในโรงเรียน กับทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัว คือ ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตาม คือ ทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ซึ่งผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า ในกลุ่มรวมคะแนนทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว แปรปรวนไปตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนอย่างเชื่อมั่นได้ (ดูตาราง 18) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ในนักเรียน

ที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาต่างกันพบว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อยกว่า (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 90.35 ค่าเอสดี เท่ากับ 10.63) นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 83.94 ค่าเอสดี เท่ากับ 11.77)

เพื่อที่จะได้พิจารณาผลการวิจัยส่วนนี้ในกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของนักเรียน ซึ่งเป็นนักเรียน 18 ประเภท แล้ววิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว ตามตัวแปรอิสระทั้งสามตัวพบว่า (ดูตาราง 19) คะแนนทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวแปรปรวนไปตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ในกลุ่มย่อย 17 กลุ่ม จาก 18 กลุ่ม ที่ไม่พบผลดังกล่าว คือ กลุ่มนักเรียนที่บิดาการศึกษาสูง ผลที่พบก็เช่นเดียวกับในกลุ่มรวมที่รายงานไปแล้ว คือ นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อยกว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 90.81 ค่าเอสดี เท่ากับ 10.70 และค่าเฉลี่ย เท่ากับ 83.77 ค่าเอสดี เท่ากับ 11.68 ตามลำดับ)

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทั้งสามตัวพร้อมกัน ในกลุ่มย่อย 2 กลุ่ม คือ นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนา มาก และกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมต้น เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว ซึ่งจำแนกเป็น 8 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระสามตัวด้วยวิธีการของเชฟเฟ พบว่าในกลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนา มาก (ดูตารางที่ 72 ภาคผนวก ค) ในหมู่นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมากและได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว น้อยกว่านักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย และได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

ส่วนในนักเรียนชั้นมัธยมต้น (ดูตาราง 73 ภาคผนวก ค) พบผลที่สำคัญคือในหมู่นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย

ตาราง 19 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนน ทักษะที่ดีต่อการก้าวร้าว

โดยพิจารณาตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน	แหล่งความแปรปรวน						
		คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค
กลุ่มรวม	540	28.60***	<1	6.46*	<1	<1	<1	1.51
เพศชาย	273	8.80**	<1	2.32	2.79	<1	1.68	3.84
เพศหญิง	267	10.64***	<1	1.82	<1	<1	<1	<1
อายุน้อย	263	22.54***	1.80	8.25**	<1	<1	<1	2.78
อายุมาก	277	6.27*	<1	1.08	1.03	1.30	<1	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	12.54***	<1	8.72**	<1	<1	<1	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	16.66***	1.31	<1	2.88	1.85	6.87**	1.75
บิดาการศึกษาต่ำ	417	27.41***	<1	5.37*	<1	<1	<1	<1
บิดาการศึกษาสูง	123	2.89	1.36	<1	<1	<1	<1	1.96
มารดาการศึกษาต่ำ	472	19.98***	<1	7.56***	1.82	<1	<1	1.16
มารดาการศึกษาสูง	68	10.10**	<1	<1	<1	1.59	<1	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	8.44**	<1	2.43	3.50	<1	<1	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	20.68***	<1	4.07*	<1	<1	<1	3.54
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย	259	11.49***	1.28	6.81**	<1	<1	<1	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก	281	19.42***	<1	1.19	<1	2.72	<1	4.54*
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนาน้อย	265	16.37***	2.89	9.04**	<1	2.17	<1	<1
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนามาก	275	8.61**	1.53	<1	1.65	1.64	<1	1.74

ตาราง 19 (ต่อ)

กลุ่ม	จำนวน				แหล่งความแปรปรวน			
	คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค	กXขXค
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	21.67***	1.62	9.47**	<1	<1	<1	5.16*
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	7.38**	<1	<1	<1	1.32	1.32	<1

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$ ก = ทักษะที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน
 ข=การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ค=การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

ถ้ามีทักษะที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีทักษะที่ดีต่อการก้าวร้าว
 น้อยกว่า นักเรียนประเภทเดียวกันที่มีทักษะที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย
 จากการวิเคราะห์ผลในส่วนนี้สรุปได้ว่า 1) ในกลุ่มรวม นักเรียนที่มีทักษะที่ดีต่อประส-
 การณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก เป็นผู้ที่มีทักษะที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อยกว่านักเรียนที่มี
 ทักษะที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ซึ่งผลนี้พบในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยเกือบ
 ทุกกลุ่ม ที่ไม่พบผลเช่นนี้คือ นักเรียนที่บิดาการศึกษาสูง 2) ในหมู่นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทาง
 พุทธศาสนาในโรงเรียนมาก แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาน้อยกว่า ถ้ามีทักษะที่ดีต่อ
 ประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีทักษะที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อยกว่านักเรียนประเภท
 เดียวกันที่มีทักษะที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ผลนี้พบเฉพาะในนักเรียนชั้น
 มัธยมศึกษา

2.4 ทักษะที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์
 ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา กับพฤติกรรมก้าวร้าว

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร
 อิสระสามตัว คือ ทักษะที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์
 ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตาม คือ
 พฤติกรรมก้าวร้าว ซึ่งผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า ในกลุ่มรวม คะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวแปรปรวน

ไปตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนอย่างเชื่อมั่นได้ (ดูตาราง 20) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนต่างกัน พบว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่า (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 42.08 ค่าเอสดี เท่ากับ 9.99) นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 46.47 ค่าเอสดี เท่ากับ 9.38)

เพื่อที่จะได้พิจารณาผลการวิจัยส่วนนี้ในกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคม และภูมิหลังของนักเรียน ซึ่งเป็นนักเรียน 18 ประเภท แล้ววิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว ตามตัวแปรอิสระทั้งสามตัว พบว่า (ดูตาราง 21) คะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวแปรปรวนไปตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนา ในกลุ่มย่อย 15 กลุ่ม จาก 18 กลุ่ม ที่สำคัญคือ นักเรียนเพศชาย นักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ และนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง โดยพบผลเช่นเดียวกับในกลุ่มรวมที่รายงานไปแล้ว

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน คือ ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยพบในกลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว โดยแยกเป็น 4 ประเภท ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสอง ด้วยวิธีการของเซฟเฟ พบผลที่สำคัญว่า (ดูตาราง 74 ภาคผนวก ค) ในหมู่ นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่า นักเรียนประเภทเดียวกันที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัวพร้อมกัน โดยพบในกลุ่มย่อย คือ นักเรียนชาย นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก และนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว โดยจำแนกเป็น 8 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสามตัว โดยวิธีการของเซฟเฟ ปรากฏว่า ไม่พบความแตกต่างรายคู่ ในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวดังกล่าว ทั้งสามกลุ่มย่อยนี้ (ดูตาราง 75, 76, 77 ภาคผนวก ค)

ตาราง 20 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนน พฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อพิจารณาทัศนคติที่ดีต่อ
 ประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน
 และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน

แหล่งความแปรปรวน	ดีเอฟ	एमएस	เอฟ
ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (ก) 1	1	1599.90	17.08**
การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (ข) 1	1	2.03	<1
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา (ค) 1	1	401.33	4.29*
ก X ข	1	2.85	<1
ก X ค	1	.14	<1
ข X ค	1	10.36	<1
ก X ข X ค	1	274.42	2.91
ส่วนที่เหลือ	532	93.65	
กลุ่มรวม	539	98.53	

** มีนัยสำคัญที่ .01

* มีนัยสำคัญที่ .05

รวมทำนายได้ 5.7%

ตาราง 21 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนน พฤติกรรมก้าวร้าว โดยพิจารณาตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน				แหล่งความแปรปรวน			
	คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค	กXขXค
กลุ่มรวม	540	17.08**	<1	4.26*	<1	<1	<1	2.91
เพศชาย	273	3.71	1.18	<1	<1	<1	1.47	6.64*
เพศหญิง	267	12.90***	1.59	4.95*	<1	1.77	<1	<1
อายุน้อย	263	8.33**	<1	2.70**	<1	<1	<1	1.78
อายุมาก	277	8.49**	<1	1.42	<1	<1	<1	1.23
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	6.52*	1.06	4.56*	2.01	1.39	<1	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	8.12**	<1	1.27	5.17*	1.91	4.84*	<1
บิดาการศึกษาต่ำ	417	16.41***	<1	3.78	<1	<1	<1	1.73
บิดาการศึกษาสูง	123	1.56	<1	<1	1.23	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาต่ำ	472	13.13***	<1	7.10**	<1	<1	<1	1.75
มารดาการศึกษาสูง	68	8.05**	1.90	3.12	<1	<1	<1	2.12
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	<1	<1	3.94*	<1	<1	<1	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	23.12***	<1	<1	<1	<1	<1	2.15
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย	259	7.22***	<1	3.37**	<1	1.61	<1	<1
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก	281	8.17**	<1	<1	<1	1.71	<1	9.23**
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนาน้อย	265	11.18***	1.25	3.64	<1	<1	<1	<1
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนามาก	275	5.98*	<1	1.24	2.78	<1	<1	5.21*

ตาราง 21 (ต่อ)

กลุ่ม	จำนวน				แหล่งความแปรปรวน			
	คน	ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค	กXขXค
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	8.24**	<1	9.69*	<1	<1	<1	1.24
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	8.52**	<1	<1	<1	1.32	<1	1.14

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$ ก = ทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน
 ข = การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ค = การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์ผลในส่วนนี้จึงสรุปได้ว่า 1) นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย โดยพบผลทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนชาย นักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ และนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง 2) ในหมู่นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมากด้วย จะมีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่า นักเรียนประเภทเดียวกันที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ซึ่งผลนี้พบเฉพาะในนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

สรุปการวิเคราะห์ในหัวข้อที่ 2 พบผลที่สำคัญเด่นชัดคือ

1) นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อยกว่า และมีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย พบผลในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ กลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ

2) ในหมู่นักเรียนที่อายุน้อยหรือนักเรียนชั้นมัธยมต้น ผู้ที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนา

ในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก จะเป็นผู้ที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากกว่าผู้ที่ไม่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

3) ในหมู่เด็กเรียนที่เรียนดี และมีประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา และ มีพฤติกรรมก้าวร้าว น้อยกว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

3. การวิเคราะห์ความแปรปรวนของลักษณะทางพุทธศาสนาของนักเรียนตามประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระอิสระตัวพร้อมกันคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตาม คือ ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ในส่วนนี้เป็นการใช้ตัวแปรอิสระใหม่ 1 ตัว เก่า 2 ตัว จึงพิจารณาผลวิเคราะห์ข้อมูลที่ไม่ซ้ำกับที่พบแต่เดิม คือจะพิจารณาผลที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดาเท่านั้น การเสนอผลจะเสนอผลตามตัวแปรตาม ดังต่อไปนี้

3.1 ประเภทของโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา กับความเชื่อทางพุทธศาสนา

ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา หมายถึง ปริมาณความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาของบิดามารดาของผู้ตอบ ซึ่งแสดงออกโดยการทำบุญ ทำทาน รักษาศีล ไปวัดฟังธรรม และสนทนาธรรม กรณีที่เป็นตัวแปรอิสระ ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา แบ่งเป็น 2 ระดับ กำหนดโดยใช้คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มรวม เป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม โดยมีคะแนนเฉลี่ยคือ 36.84 ค่าเอสดีเท่ากับ 7.52 ผู้ที่มีคะแนนรวมสูงกว่าคะแนนเฉลี่ย จัดอยู่ในกลุ่มที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก ผู้ที่มีคะแนนรวมต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ย จัดอยู่ในกลุ่มที่บิดามารดาอยู่ใกล้ชิดศาสนา น้อย

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัว คือ ประเภทที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยมีตัวแปรตามคือ ความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งผลการวิเคราะห์ในกลุ่มรวม พบว่า (ดูตาราง 22) คะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทั้งสองตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสองตัวด้วยวิธีการของเซฟเฟ พบว่า (ดูตาราง 78 ภาคผนวก ค) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย แต่บิดามารดา มีความใกล้ชิดศาสนามาก เป็นนักเรียนที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนามากที่สุด เมื่อเทียบกับอีก 3 กลุ่ม ที่นำมาเปรียบเทียบกัน ซึ่งเป็นผลกลับกับที่คาดไว้

เพื่อที่จะได้พิจารณาผลการวิจัยนี้ในกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคม และภูมิหลัง 7 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ เป็นนักเรียน 14 ประเภท แล้ววิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา ตามตัวแปรอิสระคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา พบว่า (ดูตาราง 23) คะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกันคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มย่อย 7 กลุ่ม จาก 14 กลุ่ม คือ นักเรียนหญิง นักเรียนอายุน้อย นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ นักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ และนักเรียนชั้นมัธยมต้น เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสองตัว ด้วยวิธีการของเซฟเฟ พบว่า กลุ่มที่พบผลเช่นเดียวกับในกลุ่มรวมที่ได้รายงานไปแล้วคือ กลุ่มนักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ และนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ (ดูตาราง 79,80 ภาคผนวก ค) ส่วนในกลุ่มนักเรียนที่อายุน้อย และนักเรียนชั้นมัธยมต้น พบผลที่สำคัญว่า (ดูตาราง 81,82 ภาคผนวก ค) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย ถ้าบิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก จะมีความเชื่อทางพุทธศาสนา

ตาราง 22 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตาม
ประเภทโรงเรียน ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดาและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา
ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน

แหล่งความแปรปรวน	ดีเอฟ	เอ็มเอส	เอฟ
ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย (ก)	1	7.11	<1
ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา (ข)	1	69.02	2.15
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา (ค)	1	955.88	29.74***
ก X ข	1	124.153	3.86*
ก X ค	1	56.81	1.76
ข X ค	1	.37	<1
ก X ข X ค	1	57.93	1.80
ส่วนที่เหลือ	532	32.14	
กลุ่มรวม	539	34.72	

*** มีนัยสำคัญที่ .001

* มีนัยสำคัญที่ .05

รวมทำนายได้ 7.0%

ตาราง 23 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน คน	แหล่งความแปรปรวน						
		ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค	กXขXค
กลุ่มรวม	540	<1	2.15	29.74***	3.86*	1.77	<1	1.80
เพศชาย	273	<1	6.21*	12.12***	1.56	2.32	<1	<1
เพศหญิง	267	<1	<1	18.49***	5.02*	<1	<1	<1
อายุน้อย	263	<1	<1	17.20***	3.96*	<1	<1	<1
อายุมาก	277	<1	1.78	12.87***	<1	<1	<1	3.94*
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	<1	<1	15.46***	4.58*	<1	<1	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	1.12	2.12	12.84***	1.12	8.35**	<1	2.88
บิดาการศึกษาต่ำ	417	<1	<1	30.25***	5.87**	1.18	<1	<1
บิดาการศึกษาสูง	123	<1	3.80	2.00	<1	<1	<1	3.52
มารดาการศึกษาต่ำ	472	<1	<1	27.77***	5.96*	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาสูง	68	<1	2.36	2.64	<1	<1	<1	5.76*
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	2.35	<1	16.57***	4.97*	<1	1.25	1.21
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	<1	2.47	13.85***	<1	2.50	<1	<1
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	<1	1.43	18.30***	5.12*	1.47	<1	<1
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	<1	<1	10.92	<1	<1	<1	3.73

*** $P < .001$, ** $P < .01$, * $P < .05$ ก=ประเภทโรงเรียน ข=ความใกล้ชิดศาสนาของ

บิดามารดา ค=การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

มากกว่า นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย ซึ่งผลเช่นนี้ก็พบในนักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำด้วย (ดูตาราง 83 ภาคผนวก ค) และในกลุ่มนักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ ยังพบผลกลับกับที่คาดหมายไว้ คือ ในหมู่นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก ถ้าเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาจะมีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนประเภทเดียวกัน แต่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาไม่มากนัก ผลเช่นนี้ก็พบในนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำด้วย (ดูตาราง 84 ภาคผนวก ค) ส่วนนักเรียนหญิงไม่พบความแตกต่างในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย โดยวิธีการของเชฟเฟ

นอกจากนี้ยังพบว่าคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทั้งสามตัวพร้อมกัน โดยพบในกลุ่มย่อย 2 กลุ่ม คือ นักเรียนอายุมาก และนักเรียนที่บิดามารดาการศึกษาสูง เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาโดยจำแนกเป็น 8 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสามตัว ด้วยวิธีการของเชฟเฟ ปรากฏว่า ในกลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาการศึกษาสูง ไม่พบความแตกต่างในการเปรียบเทียบรายคู่ (ดูตาราง 85 ภาคผนวก ค)

ส่วนนักเรียนที่มีอายุมาก พบว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาไม่มากนัก แต่บิดามารดาที่มีความใกล้ชิดศาสนาสูง และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาไม่มากนัก แต่บิดามารดาที่มีความใกล้ชิดศาสนาไม่มากนัก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาไม่มากนัก (ดูตาราง 86 ภาคผนวก ค)

นอกจากนั้นในกลุ่มนักเรียนชาย พบว่า คะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดาอย่างเชื่อมั่นได้ เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนาพบว่า นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาสูง มีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่า (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 43.16 ค่าเอสดี เท่ากับ 6.67) นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาไม่มากนัก (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 40.69 ค่าเอสดี เท่ากับ 5.41)

จากการวิเคราะห์ผลในส่วนทั้งหมดสรุปได้ว่า 1) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาไม่มากนัก ถ้าบิดามารดาที่มีความใกล้ชิดศาสนาสูง จะมีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนประเภทเดียวกันที่บิดามารดาที่มีความใกล้ชิดศาสนาไม่มากนัก ซึ่งผลนี้พบในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย ที่สำคัญ

คือ นักเรียนที่บิดาและมารดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ นักเรียนที่อายุน้อย และนักเรียนชั้นมัธยมต้น 2) นักเรียนที่บิดามารดาที่มีความใกล้ชิดศาสนามาก แต่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย เป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพุทธศานามากกว่า นักเรียนประเภทเดียวกัน แต่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก ซึ่งเป็นผลกลับกับที่คาดไว้ พบผลเช่นนี้ในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนที่บิดาและมารดาการศึกษาต่ำทั้งคู่ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำและนักเรียนที่พลัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ 3) นักเรียนที่บิดามารดาที่มีความใกล้ชิดศาสนามาก จะมีความเชื่อทางพุทธศานามากกว่านักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศานาน้อย พบผลนี้เฉพาะในกลุ่มนักเรียนชายเท่านั้น

3.2 ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก-น้อย ความใกล้ชิดศาสนาของบิดา

มารดาและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานา กับการปฏิบัติทางพุทธศานา

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เพื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัวคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก-น้อย ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานา โดยมีตัวแปรตาม คือ การปฏิบัติทางพุทธศานา ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่าในกลุ่มรวม (ดูตาราง 24) คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศานาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก-น้อย และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศานา โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสอง ด้วยวิธีการของเซฟเฟ ผลปรากฏว่า (ดูตาราง 87 ภาคผนวก ค) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย และบิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก มีการปฏิบัติทางพุทธศานามากที่สุด ซึ่งเป็นผลที่กลับกับที่คาดหมายไว้

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศานายังแปรปรวนไปตามความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดาอย่างเชื่อมั่นได้ เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศานาในนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาต่างกัน พบว่า นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก มีการปฏิบัติทางพุทธศานามากกว่า (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 44.88 ค่าเอสดี เท่ากับ 6.36) นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศานาน้อย (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 42.70 ค่าเอสดี เท่ากับ 5.90)

ตาราง 24 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตาม
ประเภทโรงเรียน ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดาและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา
ในกลุ่มรวม จำนวน 540 คน

แหล่งความแปรปรวน	ดีเอฟ	एमएस	F
ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย	1	154.97	4.50*
ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา (ข)	1	202.27	5.87*
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา (ค)	1	1330.10	38.58***
ก X ข	1	160.68	4.66*
ก X ค	1	7.35	<1
ข X ค	1	8.74	<1
ก X ข X ค	1	.85	<1
ส่วนที่เหลือ	532	34.48	
กลุ่มรวม	539	38.81	

*** มีนัยสำคัญที่ .001

* มีนัยสำคัญที่ .05

รวมทำนายได้ 11.2%

เพื่อที่จะได้พิจารณาผลการวิจัยนี้ในกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลัง ซึ่งแยกเป็นนักเรียน 14 ประเภท แล้วทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาตามตัวแปรอิสระคือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา พบว่า (ดูตาราง 15) คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม คือ นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ นักเรียนที่บิดาการศึกษาสูง และนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา โดยจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม ตามระดับของตัวแปรอิสระทั้งสองตัว ด้วยวิธีการของเชฟเฟ พบว่า นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ และนักเรียนที่บิดาการศึกษาสูง ปรากฏผลเช่นเดียวกันในกลุ่มรวมที่รายงานไปแล้วทุกประการ (ดูตาราง 88, 89 ภาคผนวก ค) แต่ในนักเรียนที่มีระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ พบผลที่กลับกับที่คาดไว้คือพบว่า นักเรียนที่บิดามารดาให้ศาสนาพุทธมาก ถ้าเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย จะมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่เรียนในโรงเรียนเน้นพุทธศาสนา มาก (ดูตาราง 90 ภาคผนวก ค)

นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแปรปรวนไปตามความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา อย่างเชื่อมั่นได้ พบในกลุ่มย่อย 5 กลุ่ม คือ นักเรียนชาย นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง นักเรียนที่บิดา และมารดาการศึกษาสูงทั้งคู่ และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย โดยพบผลเช่นเดียวกับในกลุ่มรวมที่รายงานไปแล้วคือ นักเรียนที่บิดามารดาที่มีความใกล้ชิดศาสนามาก เป็นผู้ที่มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนที่บิดามารดาที่มีความใกล้ชิดศาสนา น้อย

จากการวิเคราะห์ผลในส่วนนี้ทั้งหมดสรุปได้ว่า 1) นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย แต่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก เป็นผู้ที่มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนประเภทเดียวกันแต่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนา น้อย พบผลนี้ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำและนักเรียนที่บิดาการศึกษาสูง 2) ในนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก แต่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า

ตาราง 25 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาตามประเภทโรงเรียน ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน คน	แหล่งความแปรปรวน						
		ก	ข	ค	กXข	กXค	ขXค	กXขXค
กลุ่มรวม	540	4.50*	5.87*	38.58***	4.66*	<1	<1	<1
เพศชาย	273	<1	4.72*	15.40***	2.10	<1	<1	<1
เพศหญิง	267	1.40	1.94	14.68***	3.80	3.47	<1	<1
อายุน้อย	263	2.01	3.34	28.29***	3.36	1.06	<1	<1
อายุมาก	277	2.97	2.31	14.70***	1.65	3.04	<1	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	4.48*	<1	21.19***	4.81*	1.42	<1	<1
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	<1	6.43*	14.15***	1.24	4.74*	<1	<1
บิดาการศึกษาต่ำ	417	2.52	2.16	32.74***	1.92	<1	10.5	<1
บิดาการศึกษาสูง	123	2.62	5.55*	5.90*	4.22*	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาต่ำ	472	2.58	2.80	38.94***	3.84	<1	<1	<1
มารดาการศึกษาสูง	68	2.87	5.96*	1.00	1.99	<1	<1	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	4.27*	<1	20.67***	5.32*	<1	<1	<1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	<1	2.47	13.85***	<1	2.50	<1	<1
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	1.52	1.44	30.62***	2.67	<1	1.54	<1
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	3.89*	5.61*	7.96**	3.82	<1	<1	<1

*** $P < .001$, ** $P < .01$, * $P < .05$ ก=ประเภทโรงเรียน ข=ความใกล้ชิดศาสนาของ

บิดามารดา ค=การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

นักเรียนประเภทเดียวกัน แต่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก ซึ่งเป็นผลกลับกันที่คาดไว้ ผลเช่นนี้พบทั้งในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ นักเรียนที่บิดามารดาเฝ้าดูศาสนาสูง และนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ 3) นักเรียนที่บิดามารดาเฝ้าดูศาสนาสูงมากเป็นผู้ที่มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนที่บิดามารดาเฝ้าดูศาสนาต่ำ ซึ่งพบผลเช่นนี้ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ นักเรียนชาย นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง นักเรียนที่บิดาและมารดาการศึกษาสูงทั้งคู่ และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย

สรุปการวิเคราะห์ในหัวข้อที่ 3 พบผลที่สำคัญเด่นชัดคือ 1) พบผลกลับกันที่คาดหมายไว้ คือ ในหมู่นักเรียนที่บิดามารดาเฝ้าดูศาสนาสูง ถ้าเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาต่ำ จะเป็นผู้ที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาเมื่อนักเรียนประเภทเดียวกันแต่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาสูง พบผลในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่สำคัญคือ กลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ และกลุ่มนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ 2) ในนักเรียนชาย ผู้ที่บิดามารดาเฝ้าดูศาสนาสูง จะมีความเชื่อและการปฏิบัติมากกว่าผู้ที่บิดามารดาเฝ้าดูศาสนาต่ำ

สรุปการวิเคราะห์ความแปรปรวนทั้ง 3 รูปแบบ โดยใช้ตัวแปรอิสระในการวิเคราะห์ทั้งหมดรวม 5 ตัว ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาสูง-ต่ำ การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและความเฝ้าดูศาสนาของบิดามารดา ซึ่งจะเสนอผลตามตัวแปรตามดังนี้

1) ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา

1.1 นักเรียนในโรงเรียนเน้นพุทธศาสนาต่ำมีความเชื่อและการปฏิบัติมากกว่านักเรียนในโรงเรียนเน้นพุทธศาสนาสูง ซึ่งเป็นผลกลับกันที่คาดหมายไว้ พบในกลุ่มรวมและกลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาเฝ้าดูศาสนาสูง

1.2 นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาสูงกว่า นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนต่ำ พบผลในกลุ่มรวมและกลุ่มนักเรียนอายุมาก

1.3 นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย พบผลในกลุ่มรวมและกลุ่มนักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย

1.4 นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อยพบผลนี้ในกลุ่มรวม

1.5 นักเรียนที่ติดตามศาสดาใกล้ชิดศาสนามาก มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนที่ติดตามศาสดาใกล้ชิดศาสนา น้อย พบผลนี้ในกลุ่มรวมและกลุ่มนักเรียนชาย และในกลุ่มรวมนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย แต่ติดตามศาสดามีความใกล้ชิดศาสนามาก มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นอีก 4 กลุ่ม

สรุปได้ว่า นักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามาก ปรากฏในนักเรียน 4 ประเภท คือ นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย

2) การรับรู้คุณค่าของศาสนาและลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน

2.1 นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก พบผลในกลุ่มรวม

2.2 นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงกว่า นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย พบผลชัดเจนในนักเรียนอายุมาก หรือนักเรียนมัธยมปลาย และในหมู่นักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ จากโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามากแต่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย มีการรับรู้คุณค่าของศาสนา และลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนต่ำที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นอีก 3 กลุ่ม

2.3 นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนา สูงกว่า มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงกว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย พบผลนี้ในกลุ่มรวม

สรุปได้ว่า นักเรียนที่มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูง และมีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูง คือ นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก และนักเรียนที่มีประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก โดยเฉพาะในนักเรียนที่อายุมากหรือนักเรียนชั้นมัธยมปลาย และนักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ จากโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก นอกจากนั้นยังพบว่า มีการรับรู้คุณค่าของศาสนา และลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูง ในนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย โดยรวมด้วย

3) ทศคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวและพฤติกรรมก้าวร้าว

3.1 นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก มีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว และพฤติกรรมก้าวร่วมน้อยกว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา น้อย พบผลชัดเจนในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่สำคัญ คือ นักเรียนหญิง นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ นักเรียนที่บิดาและมารดาการศึกษาต่ำ และนักเรียนชั้นมัธยมต้น

3.2 นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก มีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว และพฤติกรรมก้าวร่วมน้อยกว่านักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย พบผลในกลุ่มรวม และกลุ่มนักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ

3.3 นักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย มีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร่วมน้อยกว่า นักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก ซึ่งเป็นผลกลับกับที่คาดไว้ พบผลนี้ในกลุ่มรวม

โดยสรุป นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว และมีพฤติกรรมก้าวร่วมน้อย คือ นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ทั้งในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อยที่เด่นชัดคือ กลุ่มนักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ลักษณะทาง
พุทธศาสนาของนักเรียน และจิตลักษณะของนักเรียนกับพฤติกรรมก้าวร้าว

การเสนอผลการวิเคราะห์ของข้อมูลในส่วนนี้ เพื่อพิจารณาว่า ตัวแปรอิสระชุดใดชุดหนึ่ง จะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนในปริมาณใด และต้องการพิจารณาว่าตัวแปร อิสระชุดหนึ่ง ๆ ตัวแปรใดจะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนเด่นชัดกว่าตัวอื่น ๆ ในขั้นแรกจะพิจารณาว่า ตัวแปรชุดที่หนึ่ง คือ การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อทางพุทธศาสนา และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา รวม 3 ตัวแปร จะสามารถทำนาย พฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนได้เพียงใด ต่อมาจะได้พิจารณาว่า ตัวแปรชุดที่สอง คือ จิตลักษณะ ของนักเรียน 3 ด้าน ได้แก่ การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และ ทักษะที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวจะสามารถทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนได้มากเพียงใด และจะพิจารณาว่าตัวทำนายทั้งสองชุดรวมกัน 6 ตัวแปร จะสามารถก้าวร้าวของนักเรียนได้มาก เพียงใด โดยทำการวิเคราะห์คะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวแบบถดถอยพหุคูณ และในตอนสุดท้ายจะ ได้พิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ระหว่างตัวแปรสำคัญที่ศึกษา ได้แก่ ลักษณะทางพุทธศาสนา 2 ด้าน ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและลักษณะทางพุทธศาสนากับ
พฤติกรรมก้าวร้าว

ในส่วนนี้ต้องการจะศึกษาจากข้อมูลว่า การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อทางพุทธศาสนาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา จะสามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าว ได้มากเพียงใด โดยมีการวิเคราะห์ตัวแปรตาม คือพฤติกรรมก้าวร้าวแบบถดถอยพหุคูณทั้งในกลุ่ม รวมและกลุ่มย่อยอีก 18 กลุ่ม โดยมีผลการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

พฤติกรรมก้าวร้าวเมื่อใช้การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อ ทางพุทธศาสนาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นตัวแปรที่มีค่าต่อเนื่องทั้งสิ้น รวม 3 ตัว ร่วม กันสามารถทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงที่สุดในกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อย

โดยทำนายได้ 29% ในขณะที่กลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาสูงตัวทำนายทั้ง 3 ตัวร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้เพียง 10% ในรายละเอียด คือ กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานา น้อย มีตัวทำนายที่สำคัญเด่นชัด 2 ตัว คือ การปฏิบัติทางพุทธศานา และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศานาในโรงเรียน ตามลำดับ โดยตัวทำนายทั้งสองมีความสัมพันธ์ทางลบกับตัวถูกทำนาย (ค่าอาร์ .52 และ .13 ตามลำดับ) ส่วนในกลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ มีตัวทำนายที่สำคัญ คือ การปฏิบัติทางพุทธศานาและความเชื่อทางพุทธศานา ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบกับตัวถูกทำนาย (ค่าอาร์ .30 และ .07 ตามลำดับ)

เมื่อพิจารณาในกลุ่มย่อย โดยใช้เกณฑ์แตกต่างของเปอร์เซนต์ทำนายที่ 5% (Cohen. 1977:413-414) ปรากฏว่าในกลุ่มย่อยที่นักเรียนอยู่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก-น้อย ต่างกัน พบว่า (ดูตาราง 26) การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศานาในโรงเรียน ความเชื่อ และการปฏิบัติทางพุทธศานาร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงในกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย โดยทำนายได้ 29% ในขณะที่กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก ตัวทำนายทั้งสามตัวร่วมกันทำนายได้เพียง 12% โดยที่กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานามาก มีตัวทำนายที่สำคัญเด่นชัดคือ การปฏิบัติทางพุทธศานา และความเชื่อทางพุทธศานา ตามลำดับ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบ กับพฤติกรรมก้าวร้าว (ค่าอาร์ .34 และ .15 ตามลำดับ)

ส่วนในกลุ่มที่บิดามีการศึกษาต่างกัน พบว่า การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศานาในโรงเรียน ความเชื่อ และการปฏิบัติทางพุทธศานา ร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงในกลุ่ม นักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ โดยทำนายได้ 22% ในขณะที่กลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาสูง ตัวทำนายทั้งสามตัวร่วมกัน ทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้ 10% โดยที่ในกลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาต่ำ มีตัวทำนายที่เด่นชัด คือ การปฏิบัติทางพุทธศานา และความเชื่อทางพุทธศานา ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมก้าวร้าว (ค่าอาร์ .46 และ .17 ตามลำดับ)

ตาราง 26 ปริมาณการทำงาน และลำดับความสำคัญของตัวทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน
โดยมีการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา
เป็นตัวทำนายในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย 18 กลุ่ม

กลุ่ม	จำนวน คน	พฤติกรรมก้าวร้าว		
		ปริมาณการทำงานรวม (%)	ตัวทำนาย	ค่าอาร์
รวม	540	18	3,2	-.43, -.14
เพศชาย	273	17	3,2	-.41, -.16
เพศหญิง	267	22	3,2	-.46, -.12
อายุน้อย	263	18	3,2	-.41, -.09
อายุมาก	277	21	3,2	-.45, -.20
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	20	3,2	-.44, -.14
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	17	3,2	-.41, -.16
บิดาการศึกษาต่ำ	417	22	3,2	-.46, -.17
บิดาการศึกษาสูง	123	10	3,2	-.30, -.07
มารดาการศึกษาต่ำ	472	19	3,2	-.44, -.16
มารดาการศึกษาสูง	68	17	3,2	-.36, -.04
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	13	3,2	-.36, -.12
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	23	3,2	-.47, -.16
บิดามารดาใกล้ชิดศasanาน้อย	259	18	3,2	-.42, -.14
บิดามารดาใกล้ชิดศasanามาก	281	17	3,2	-.41, -.12

ตาราง 26 (ต่อ)

กลุ่ม	จำนวน คน	พฤติกรรมก้าวร้าว		
		ปริมาณการทำนายรวม (%)	ตัวทำนาย	ค่าอาร์
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนาน้อย	265	29	3,1	-.52, -.13
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนามาก	275	12	3,2	-.34, -.15
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	20	3,2	-.44, -.10
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	16	3,2	-.40, -.19

- 1 การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน 2 ความเชื่อทางพุทธศาสนา
3 การปฏิบัติทางพุทธศาสนา

ในกลุ่มที่มีเศรษฐกิจต่างกันพบว่า การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงในกลุ่มที่มีระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง โดยทำนายได้ 23% ในขณะที่กลุ่มที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ ทำนายได้ 13% โดยในกลุ่มที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง มีตัวทำนายสำคัญที่เด่นชัด คือ การปฏิบัติทางพุทธศาสนาและความเชื่อทางพุทธศาสนา ตามลำดับ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมก้าวร้าว (ค่าอาร์ .47 และ .16 ตามลำดับ)

นอกจากนี้ในกลุ่มนักเรียนที่มีเพศต่างกัน พบว่า การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนา ในโรงเรียน ความเชื่อ และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงในกลุ่มนักเรียนหญิง โดยทำนายได้ 22% ในขณะที่กลุ่มนักเรียนชายทำนายได้ 17% โดยที่ในกลุ่ม

นักเรียนหญิงมีตัวทำนายที่สำคัญเด่นชัด คือ การปฏิบัติทางพุทธศาสนาและความเชื่อทางพุทธศาสนา ตามลำดับ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมก้าวร้าว (ค่าอาร์ .46 และ .12 ตามลำดับ)

สรุปการวิเคราะห์ผลในส่วนนี้ได้ว่า ในกลุ่มรวมนั้น นักเรียนที่มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากเท่าใด มีความเชื่อทางพุทธศาสนา มากเท่าใด ก็จะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว น้อยเท่านั้น ส่วนในกลุ่มย่อย นอกจากจะพบผลเช่นเดียวกับกลุ่มรวมแล้ว ยังพบว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้น พุทธศาสนาน้อย ถ้ามีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากเท่าใด ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาใน โรงเรียนมากเท่าใด ก็จะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว น้อยเท่านั้น ส่วนในกลุ่มนักเรียนหญิง นักเรียน ที่บิดามีการศึกษาดำ และนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง ถ้ามีการปฏิบัติและความเชื่อทาง พุทธศาสนา มากเท่าใด ก็จะมีพฤติกรรมก้าวร้าว น้อยเท่านั้น และพบว่าพฤติกรรมก้าวร้าวมีความ สัมพันธ์ทางลบกับความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา

จิตลักษณะที่สำคัญของนักเรียนกับพฤติกรรมก้าวร้าว

ในส่วนนี้ต้องการจะศึกษาจากข้อมูลว่า จิตลักษณะของนักเรียน 3 ตัว คือ การรับรู้คุณค่า ของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว จะสามารถร่วมกัน ทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้มากเพียงใด โดยมีการวิเคราะห์ด้วยแปรตามแบบถดถอยพหุคูณทั้งในกลุ่ม รวมและกลุ่มย่อยอีก 18 กลุ่ม โดยมีผลการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

เมื่อใช้จิตลักษณะของนักเรียน 3 ตัว ร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าว ผลปรากฏว่า (ดูตาราง 27) ในกลุ่มรวมนั้น ตัวทำนายทั้ง 3 ตัว ร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้ 38% โดยมีตัวทำนายที่สำคัญเด่นชัด คือ ทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว และลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุม ตน ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบ กับพฤติกรรมก้าวร้าว (ค่าอาร์ .57 และ .40 ตามลำดับ)

ส่วนในกลุ่มตัวอย่างที่แยกย่อย พบว่า จิตลักษณะของนักเรียน 3 ตัว ร่วมกันทำนาย พฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงสุดในกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อย โดยทำนายได้ 48% ในขณะที่จิตลักษณะของนักเรียน 3 ตัว ร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้ต่ำ ในกลุ่มนักเรียนใน โรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มากและนักเรียนที่มารดาการศึกษาลึกซึ้ง โดยทำนายได้ 29% และ 30% ตามลำดับ ดังรายละเอียดคือ กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อย มีตัวทำนายที่สำคัญ

ตาราง 27 ปริมาณการทำนายและลำดับความสำคัญของตัวทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน
โดยมีจิตลักษณะ 3 ตัว เป็นตัวทำนายในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย 18 กลุ่ม

กลุ่ม	จำนวน คน	พฤติกรรมก้าวร้าว		
		ปริมาณการทำนายรวม (%)	ตัวทำนาย	ค่าอาร์
รวม	540	38	3,2	-.57, -.40
เพศชาย	273	37	3,2	-.57, -.33
เพศหญิง	267	40	3,2	-.58, -.45
อายุน้อย	263	41	3,2	-.59, -.45
อายุมาก	277	35	3,2	-.56, -.34
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	39	3,2	-.58, -.40
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	39	3,2	-.58, -.39
บิดาการศึกษาต่ำ	417	41	3,2	-.58, -.46
บิดาการศึกษาสูง	123	31	3,2	-.53, -.18
มารดาการศึกษาต่ำ	472	40	3,2	-.58, -.43
มารดาการศึกษาสูง	68	30	3,2	-.46, -.06
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	40	3,2	-.59, -.39
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	37	3,2	-.55, -.38
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย	259	39	3,2	-.59, -.36
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก	281	36	3,2	-.55, -.39

ตาราง 27 (ต่อ)

กลุ่ม	จำนวน คน	พฤติกรรมก้าวร้าว		
		ปริมาณการทำนายรวม (%)	ตัวทำนาย	ค่าอาร์
โรงเรียนเน้นพุทธศานาน้อย	265	48	3,2	-.66, -.43
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนามาก	275	29	3,2	-.48, -.35
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	37	3,2	-.56, -.42
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	39	3,2	-.58, -.37

- 1 การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน 2 ความเชื่อทางพุทธศาสนา
3 การปฏิบัติทางพุทธศาสนา

เด่นชัด คือ ทิศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว และลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบ (ค่าอาร์ .66 และ .43 ตามลำดับ) กับตัวถูกทำนาย กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก และนักเรียนที่มารดาการศึกษาสูง มีตัวทำนายที่สำคัญคือ ทิศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว และลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบ กับตัวถูกทำนาย (ค่าอาร์ .48 และ .35 สำหรับนักเรียนที่ในโรงเรียนเน้นพุทธศาสนามาก ค่าอาร์ .46 และ .06 สำหรับนักเรียนมารดาการศึกษาสูง)

เมื่อพิจารณาในกลุ่มนักเรียนที่บิดาหรือมารดาการศึกษาต่างกัน พบว่า จิตลักษณะทั้ง 3 ตัว ร่วมทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงในกลุ่มที่นักเรียนบิดาและมารดามีการศึกษาต่ำทั้งคู่ โดยทำนายได้ 41% และ 40% ตามลำดับ โดยมีตัวทำนายที่สำคัญเด่นชัด คือ ทิศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว

และลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบ กับพฤติกรรมก้าวร้าว (ค่าอาร์ .58 และ .46 สำหรับกลุ่มปีติการศึกษาต่ำ และค่าอาร์ .58 และ .43 สำหรับกลุ่ม มารดาการศึกษาต่ำ ตามลำดับ)

ส่วนในกลุ่มย่อยที่อายุมากน้อยต่างกัน พบว่าจิตลักษณะทั้ง 3 ตัว ร่วมกันทำนายพฤติกรรม ก้าวร้าวได้สูงในกลุ่มนักเรียนที่อายุน้อย โดยทำนายได้ 41% และมีตัวทำนายที่สำคัญเด่นชัด คือ ทักษะที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว และลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบ กับพฤติกรรมก้าวร้าว (ค่าอาร์ .59 และ .45 ตามลำดับ)

สรุปการวิเคราะห์ในส่วนนี้ได้ว่า ในกลุ่มรวมนักเรียนที่มีทักษะที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว น้อยเท่าใด มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงเท่าใด จะเป็นผู้มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยเท่านั้น ผลเช่นนี้จะพบในกลุ่มย่อยที่สำคัญ คือ นักเรียนที่ปีติและมารดาการศึกษาต่ำทั้งคู่ และนักเรียนอายุ น้อย และยังพบว่า พฤติกรรมก้าวร้าว และมีความสัมพันธ์ทางลบกับทักษะที่ดีต่อการก้าวร้าว และ ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน

การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และลักษณะทางพุทธศาสนาร่วมกับ จิตลักษณะของนักเรียนกับพฤติกรรมก้าวร้าว

ในส่วนนี้ต้องการศึกษาจากข้อมูลว่า การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ลักษณะทางพุทธศาสนา 2 ตัว และจิตลักษณะของนักเรียน 3 ตัว จะสามารถร่วมกันทำนาย พฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนได้มากเพียงใด โดยมีการวิเคราะห์ตัวแปรตามแบบถดถอยพหุคูณ ทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยอีก 18 กลุ่ม ผลการวิเคราะห์มีดังต่อไปนี้

พฤติกรรมก้าวร้าวเมื่อใช้การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อ ทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการ ควบคุมตน และทักษะที่ดีต่อการก้าวร้าวรวม 6 ตัว ร่วมกันทำนาย ผลปรากฏว่า (ดูตาราง 28) ในกลุ่มรวม ตัวทำนายทั้ง 6 ตัว ร่วมกัน สามารถทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้ 40% โดยมีตัว ทำนายที่สำคัญที่เด่นชัด คือ ทักษะที่ดีต่อการก้าวร้าว ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และ

ตาราง 28 ปริมาณการทํานาย และลำดับความสำคัญของตัวทํานายพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน
โดยมีการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา
จัดลักษณะ 3 ตัว เป็นตัวทํานายในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน คน	พฤติกรรมก้าวร้าว		
		ปริมาณการทํานายรวม (%)	ตัวทํานาย	ค่าอาร์
รวม	540	40	6,5,4	-.57, -.40, -.22
เพศชาย	273	38	6,5,3	-.57, -.33, -.41
เพศหญิง	267	44	6,5,3	-.58, -.45, -.46
อายุน้อย	263	43	6,5,3	-.59, -.45, -.12
อายุมาก	277	39	6,5,2	-.56, -.34, -.45
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	41	6,5,3	-.58, -.40, -.22
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	41	6,5,4	-.58, -.39, -.41
บิดาการศึกษาต่ำ	417	43	6,5,4	-.58, -.46, -.46
บิดาการศึกษาสูง	123	34	6,4,3	-.53, -.13, -.30
มารดาการศึกษาต่ำ	472	41	6,5,3	-.58, -.43, -.44
มารดาการศึกษาสูง	68	35	6,4,3	-.46, -.01, -.36
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	41	6,3,5	-.59, -.39, -.36
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	40	6,5,3	-.55, -.38, -.47
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย	259	42	6,5,4	-.59, -.36, -.18
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก	281	37	6,5,3	-.55, -.39, -.41

ตาราง 28 (ต่อ)

กลุ่ม	จำนวน คน	พฤติกรรมก้าวร้าว		
		ปริมาณการทำนายรวม (%)	ตัวทำนาย	ค่าอาร์
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนาน้อย	265	50	6,5,4	-.66, -.43, -.20
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนามาก	275	30	6,5,4	-.48, -.35, -.23
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	39	6,5,4	-.56, -.42, -.22
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	40	6,5,3	-.58, -.37, -.40

1 การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน	2 ความเชื่อทางพุทธศาสนา
3 การปฏิบัติทางพุทธศาสนา	4 การรับรู้คุณค่าของศาสนา
5 ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน	6 ทศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว

การรับรู้คุณค่าของศาสนา ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบ (ค่าอาร์ .57, .40 และ .22 ตามลำดับ) กับตัวถูกทำนาย

ส่วนในกลุ่มตัวอย่างที่แยกย่อยตามลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลัง มี 18 กลุ่ม พบว่าตัวทำนายทั้ง 6 ตัว ร่วมกันสามารถทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงในกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อย โดยทำนายได้ 50% ในขณะที่กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก ตัวทำนายทั้ง 6 ตัว ร่วมกันสามารถทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้เพียง 30% ดังรายละเอียด คือ กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อยและมาก มีตัวทำนายที่สำคัญเด่นชัด 3 ตัว เหมือนในกลุ่มรวม คือ ทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนและการรับรู้คุณค่า

ของศาสนา ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบ (ค่าอาร์ .66 กับ .48, ค่าอาร์ .43 กับ .35 และ ค่าอาร์ .20 กับ .23 ตามลำดับ) กับตัวถูกทำนาย คือ พฤติกรรมก้าวร้าว

เมื่อพิจารณาในกลุ่มย่อยที่บิดา หรือมารดามีการศึกษาต่างกันปรากฏว่าตัวทำนายทั้ง 6 ตัว ร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงในกลุ่มนักเรียนที่บิดาและมารดาการศึกษาต่ำทั้งคู่ โดยทำนายได้ 43% และ 41% ตามลำดับ มีตัวทำนายที่สำคัญเด่นชัด 3 ตัวเหมือนกัน คือ ทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ตามลำดับ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมก้าวร้าว (ค่าอาร์ .58, .46 และ .46 สำหรับกลุ่มบิดา การศึกษาต่ำ และค่าอาร์ .58, .43, .44 สำหรับกลุ่มมารดาการศึกษาต่ำ ตามลำดับ

✓ ส่วนในกลุ่มนักเรียนที่มีเพศต่างกัน ปรากฏว่าตัวทำนายทั้ง 6 ตัว ร่วมกับทำนาย พฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงในนักเรียนหญิง โดยทำนายได้ 44% มีตัวทำนายที่เด่นชัด คือ ทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ตามลำดับ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมก้าวร้าว (ค่าอาร์ .58, .45 และ .46 ตามลำดับ)✓

นอกจากนี้ในกลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาแตกต่างกัน พบว่า ตัวทำนายทั้ง 6 ตัว ร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้สูง ในกลุ่มที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย โดยทำนายได้ 42% มีตัวทำนายที่เด่นชัด คือ ทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ลักษณะมุ่งอนาคต การควบคุมตน และการรับรู้คุณค่าทางศาสนา ตามลำดับ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบพฤติกรรมก้าวร้าว (ค่าอาร์ .59, .36, และ .18 ตามลำดับ)

✓ ส่วนตัวทำนายที่เข้าทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวที่สำคัญที่สุดคือ ทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว โดยเข้าทำนายในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยทุกกลุ่ม ตัวทำนายในลำดับรองลงไปคือ ตัวทำนายในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยย่อย คือ ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน การปฏิบัติทางพุทธศาสนา และการรับรู้คุณค่าของศาสนา

✓สรุปการวิเคราะห์ในส่วนนี้ได้ว่า ในกลุ่มรวม นักเรียนที่มีทศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อยเท่าใด มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงเท่าใด มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงเท่าใด จะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมก้าวร่วมน้อยเท่านั้น/ส่วนในกลุ่มย่อยนอกจากจะปรากฏผล เช่นเดียวกับกลุ่มรวม

ยังพบว่า นักเรียนที่มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากเท่าใด จะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยเท่า นั้น และพบว่าในกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานา น้อย ตัวทำนายทั้ง 6 ตัว ร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้ถึง 50%

สรุปการวิเคราะห์การทำนายพฤติกรรมก้าวร้าว โดยใช้ตัวทำนายแต่ละชุด รวม 3 ชุด ชุดแรก คือ การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และลักษณะทางพุทธศาสนา รวม 3 ตัว ชุดที่สอง คือ จิตลักษณะของนักเรียนรวม 3 ตัว ชุดที่สาม คือ การได้ประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ลักษณะทางพุทธศาสนาและจิตลักษณะ รวม 6 ตัว สรุปได้ว่า

1) จิตลักษณะ ทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้มากกว่า ลักษณะทางพุทธศาสนา โดยพบว่าทัศนคติที่ต่อต้านการก้าวร้าว ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ทำนายพฤติกรรมก้าวร้าว ได้มากกว่าการใช้การปฏิบัติทางพุทธศาสนาทำนาย

2) ในกลุ่มย่อยคู่ที่ตัวทำนายแต่ละชุด ทั้ง 3 ชุด ทำนายได้แตกต่างกันมาก คือ กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนเน้นพุทธศาสนา น้อย ทำนายได้มากกว่านักเรียนในโรงเรียนเน้นพุทธศาสนา มาก ส่วนนักเรียนที่บิดา และมารดา มีการศึกษาต่ำทั้งคู่ ทำนายได้มากกว่านักเรียนที่บิดามารดา การศึกษาสูงทั้งคู่ และกลุ่มนักเรียนหญิง ทำนายได้มากกว่านักเรียนชาย

การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ลักษณะทางพุทธศาสนา และจิตลักษณะของนักเรียนกับพฤติกรรมก้าวร้าว

ในส่วนนี้ต้องการจะศึกษาจากข้อมูลว่า การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อทางพุทธศาสนาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา รวม 3 ตัว และจิตลักษณะของนักเรียน 3 ตัว จะสามารถทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนได้มากเพียงใด โดยมีการวิเคราะห์ตัวแปรตามแบบถดถอยพหุคูณทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยอีก 18 กลุ่ม ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

พฤติกรรมก้าวร่ววนั้นจากการวิเคราะห์ตัวแปรตามแบบถดถอยพหุคูณทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย พบว่า (ดูตาราง 29) จิตลักษณะของนักเรียน 3 ตัว ทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้มากกว่า การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาของนักเรียน ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา

ตาราง 29 ปริมาณการทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน โดยมีการถ่ายทอดทางพุทธศาสนา

ลักษณะทางพุทธศาสนา และจิตลักษณะ รวม 6 ตัว เป็นตัวทำนายในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน คน	ปริมาณการทำนายรวม			เปอร์เซ็นต์ ทำนาย แตกต่าง
		การถ่ายทอดทาง ศาสนาและลักษณะ ทางศาสนา รวม 3 ตัว	จิตลักษณะ 6 ตัว 3	รวม 6 ตัว	
รวม	540	18	38	40	2
เพศชาย	273	17	37	38	1
เพศหญิง	267	22	40	44	4
อายุน้อย	263	18	41	43	2
อายุมาก	277	21	35	39	4
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	276	20	39	41	2
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	233	17	39	41	2
บิดาการศึกษาต่ำ	417	22	41	43	2
บิดาการศึกษาสูง	123	10	31	34	3
มารดาการศึกษาต่ำ	472	19	40	41	1
มารดาการศึกษาสูง	68	17	30	35	5
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	212	13	40	41	1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	328	23	37	40	3
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย	259	18	39	42	3
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก	281	17	36	37	1

ตาราง 29 (ต่อ)

กลุ่ม	จำนวน คน	ปริมาณการทำงานรวม			เปอร์เซ็นต์ ทำงาน แตกต่าง
		การถ่ายทอดทาง ศาสนาและลักษณะ ทางศาสนา รวม 3 ตัว	จิตลักษณะ 5 ตัว 3	รวม 6 ตัว	
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนาน้อย	265	19	48	50	2
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนามาก	275	12	29	30	1
นักเรียนชั้น ม.ต้น	318	20	37	39	2
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	222	16	39	40	1

รวม 3 ตัว ในทุกกลุ่ม ทั้งกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย โดยทำงานได้มากกว่า โดยเฉลี่ย 20% กลุ่มที่มากกว่าอย่างเด่นชัด คือ กลุ่มนักเรียนเพศหญิง และนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ (28% และ 27% ตามลำดับ) ส่วนกลุ่มที่ปริมาณการทำงานแตกต่างกันต่ำที่สุด คือ นักเรียนที่มาจากการศึกษาสูง นักเรียนอายุมาก และนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง (13%, 14% และ 14% ตามลำดับ) และเมื่อใช้ตัวทำนาย 6 ตัว จากการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนารวม 3 ตัว และจิตลักษณะของนักเรียน 3 ตัว ร่วมกัน ทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้มากกว่าการใช้ตัวทำนายฝ่ายใดเดียว โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนที่มารดาการศึกษาสูงเท่านั้น

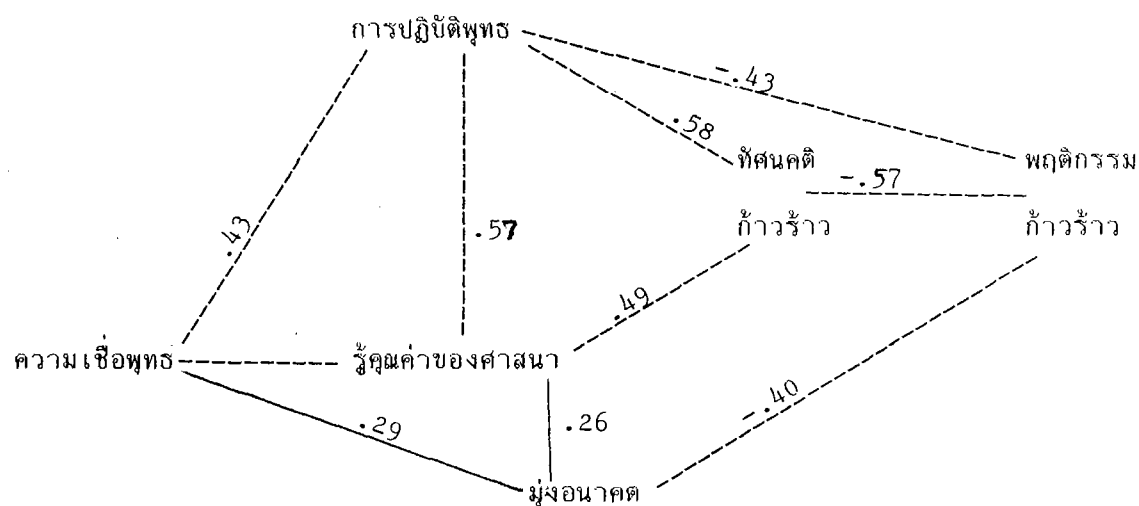
สรุปการวิเคราะห์ผลในส่วนนี้ได้ว่า 1) การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ลักษณะทางพุทธศาสนา และจิตลักษณะของนักเรียน รวม 6 ตัว ทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้ 40% ในขณะที่การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและลักษณะทางพุทธศาสนา รวม 3 ตัว ทำนายได้เพียง 18% โดยตัวทำนายที่สำคัญ คือ การปฏิบัติทางพุทธศาสนาและความเชื่อทางพุทธศาสนาและจิตลักษณะของนักเรียน รวม 3 ตัวทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้ 38% โดยมีตัวทำนาย คือ ทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวและลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ชุดจิตลักษณะ รวม 3 ตัว ทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้มากกว่า ชุดของลักษณะทางพุทธศาสนาและการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน แต่การนำลักษณะทางพุทธศาสนาและการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมารวมทำนายกับจิตลักษณะเป็น 6 ตัว สามารถเพิ่มเปอร์เซ็นต์การทำนายในกลุ่มรวมได้เพียง 2% เท่านั้น 2) กลุ่มย่อยที่เปอร์เซ็นต์การทำนายของตัวทำนายรวม 6 ตัว มากกว่า การใช้จิตลักษณะ รวม 3 ตัว ทำนายมีตัวเดียวที่เพิ่มขึ้น 5% ซึ่งยอมรับได้ คือกลุ่มมารดาการศึกษาสูง นอกนั้นเพิ่มเพียง 1 ถึง 4% เท่านั้น 3) ไม่มีกลุ่มชุดใดที่ตัวทำนายรวม 6 ตัว ทำให้เพิ่มเปอร์เซ็นต์การทำนายมากต่างเกิน 5%

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสำคัญที่ศึกษา

ในส่วนนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาว่าลักษณะทางพุทธศาสนา 2 ตัว คือ ความเชื่อ และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา จิตลักษณะ 3 ตัว คือ การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนและทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว จะมีความสัมพันธ์กันหรือไม่เพียงใด จะเสนอดังต่อไปนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางพุทธศาสนา จิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนจากการวิเคราะห์ผลปรากฏในกลุ่มรวมว่า (ดูตาราง 26, 27, 28 และ 30) การปฏิบัติทางพุทธศาสนากับทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมีความสัมพันธ์ทางบวกสูงที่สุด (.58) การปฏิบัติทางพุทธศาสนากับการรับรู้คุณค่าของศาสนาและทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวกับพฤติกรรมก้าวร้าว มีความสัมพันธ์กันในปริมาณที่รองลงมา (.57 และ -.57 ตามลำดับ) ส่วนการรับรู้คุณค่าของศาสนาและ

ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน มีความสัมพันธ์ทางบวกในปริมาณที่น้อย แต่ยังคงอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ (.26) และพบว่าตัวแปรทุกคู่มีความสัมพันธ์กันในระดับที่ยอมรับได้ อาจแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรได้ดังภาพ 2

ภาพประกอบ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางพุทธศาสนา จิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าว

เมื่อพิจารณาในกลุ่มแยกย่อย ตามลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของนักเรียนซึ่งมี 18 กลุ่ม จะพบว่า (ดูตาราง 30) กลุ่มนักเรียนที่พบว่าเป็นกลุ่มที่ความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ศึกษาสูงสุด มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก และนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อย ปรากฏว่าการปฏิบัติทางพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว สูงที่สุดคือ มีค่าอาร์ .66 แสดงว่าในกลุ่มนักเรียนทั้ง 2 ประเภท ถ้ามีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากเท่าใดก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อยเท่านั้น

ตาราง 30 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ 2 ตัว จัดลักษณะ 3 ตัว

และพฤติกรรมก้าวร้าว ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย 18 กลุ่ม

กลุ่ม	ความเชื่อ				การปฏิบัติ			คุณค่า		มุ่งอนาคต
	ปฏิบัติ	คุณค่า	มุ่งอนาคต	ทัศนคติก้าวร้าว	คุณค่า	มุ่งอนาคต	ทัศนคติก้าวร้าว	มุ่งอนาคต	ทัศนคติก้าวร้าว	ทัศนคติก้าวร้าว
รวม	.43***	.41***	.29***	.28***	.57***	.39***	.58***	.26***	.49***	.33***
เพศชาย	.44***	.47***	.32***	.28***	.56***	.36***	.54***	.24***	.50***	.25***
เพศหญิง	.43***	.34***	.26***	.27***	.50***	.41***	.55***	.23***	.40***	.39***
อายุน้อย	.44***	.38***	.27***	.29***	.60***	.46***	.63***	.32***	.51***	.41***
อายุมาก	.43***	.44***	.32***	.25***	.55***	.33***	.53***	.21***	.46***	.26***
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	.44***	.41***	.31***	.31***	.62***	.43***	.64***	.27***	.53***	.38***
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	.47***	.44***	.26***	.28***	.50***	.35***	.50***	.21***	.43***	.29***
บิดาการศึกษาต่ำ	.42***	.39***	.26***	.26***	.57***	.40***	.61***	.23***	.49***	.36***
บิดาการศึกษาสูง	.46***	.48***	.40***	.33***	.56***	.36***	.47***	.33***	.50***	.27***
มารดาการศึกษาต่ำ	.41***	.41***	.28***	.27***	.58***	.39***	.58***	.23***	.49***	.36***
มารดาการศึกษาสูง	.56***	.43***	.38***	.33***	.47***	.42***	.58***	.45***	.47***	.11
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	.40***	.43***	.29***	.29***	.62***	.38***	.56***	.16*	.44***	.31***
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	.48***	.40***	.29***	.27***	.53***	.41***	.59***	.32***	.52***	.34***
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาบ่อย	.43***	.37***	.27***	.27***	.49***	.38***	.49***	.19**	.46***	.35***
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาไม่บ่อย	.41***	.43***	.27***	.28***	.62***	.35***	.66***	.27***	.52***	.31***

ตาราง 30 (ต่อ)

กลุ่ม	ความเชื่อ				การปฏิบัติ			คุณค่า		มุ่งอนาคต
	ปฏิบัติ	คุณค่า	มุ่งอนาคต	ทัศนคติ ก้าวร้าว	คุณค่า	มุ่งอนาคต	ทัศนคติ ก้าวร้าว	มุ่งอนาคต	ทัศนคติ ก้าวร้าว	ทัศนคติ ก้าวร้าว
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนาน้อย	.47***	.43***	.29***	.27***	.57***	.45***	.66***	.24***	.43***	.37***
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนามาก	.39***	.38***	.29***	.27***	.55***	.34***	.49***	.25***	.51***	.28***
นักเรียนชั้น ม.ต้น	.41***	.36***	.27***	.26***	.57***	.39***	.62***	.26***	.51***	.39***
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	.46***	.48***	.34***	.28***	.55***	.41***	.48***	.28***	.41***	.26***

ในกลุ่มย่อยคู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร 2 ตัว แตกต่างกันมาก โดยพิจารณาจากค่า r^2 (%) โดยใช้เกณฑ์ความแตกต่าง 10% พิจารณา จะพบผลดังนี้ (ดูตาราง 31)

ตัวแปรความเชื่อกับการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อเปรียบเทียบในกลุ่มย่อยคู่ ปรากฏว่ามีความสัมพันธ์กันสูงในนักเรียนที่มารดาการศึกษาสูง ตัวแปรความเชื่อทางพุทธศาสนากับการรับรู้คุณค่าของศาสนาเมื่อเปรียบเทียบในกลุ่มย่อยคู่ ปรากฏว่า มีความสัมพันธ์กันสูงในนักเรียนชายและนักเรียนชั้นมัธยมปลาย

ตัวแปรการปฏิบัติทางพุทธศาสนากับการรับรู้คุณค่าของศาสนา เมื่อเปรียบเทียบในกลุ่มย่อยคู่พบว่ามีความสัมพันธ์กันสูงในนักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ และนักเรียนที่มารดาใกล้ชิดศาสนา

ส่วนตัวแปร การปฏิบัติทางพุทธศาสนากับทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อเปรียบเทียบในกลุ่มย่อยคู่พบว่า มีความสัมพันธ์กันสูงในนักเรียนอายุน้อย ผลการเรียนรู้ต่ำ ปิศาจมารดาใกล้ชิดศาสนา โรงเรียน เน้นพุทธศาสนาและนักเรียนชั้นมัธยมต้น

ส่วนตัวแปรการรับรู้คุณค่าทางศาสนากับทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มย่อยคู่ พบว่า มีความสัมพันธ์กันสูงในนักเรียนเพศชาย

นอกจากนั้น ตัวแปรลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนกับทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อเปรียบเทียบในกลุ่มย่อยคู่ พบว่า มีความสัมพันธ์กันสูงในนักเรียนอายุน้อยและนักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ โดยเฉพาะนักเรียนมารดาการศึกษาสูงนั้นไม่พบว่าตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ

สรุป ผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้ได้ว่า ในกลุ่มรวมความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา การรับรู้คุณค่าทางศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทุกคู่ โดยที่ความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อจับคู่กันจะมีความสัมพันธ์กันทางบวกทุกคู่ และคู่การปฏิบัติทางพุทธศาสนากับทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมีความสัมพันธ์กันสูงทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย คือนักเรียนที่ปิศาจมารดาใกล้ชิดศาสนาและนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา

ตาราง 31 แสดงความสัมพันธ์เป็นเปอร์เซ็นต์ (r^2) ของลักษณะทางพฤกษศาสตร์และจิตลักษณะของนักเรียน

กลุ่ม	ความเชื่อ				การปฏิบัติ			คุณค่า		มุ่งอนาคต
	ปฏิบัติ	คุณค่า	มุ่ง อนาคต	ทัศนคติ ก้าวร้าว	คุณค่า	มุ่ง อนาคต	ทัศนคติ ก้าวร้าว	มุ่ง อนาคต	ทัศนคติ ก้าวร้าว	
รวม	18	16	8	8	33	15	34	7	24	11
เพศชาย	19	22	10	8	31	13	29	6	25	6
เพศหญิง	18	12	7	7	25	17	30	5	16	15
อายุน้อย	19	14	7	8	36	21	40	10	21	17
อายุมาก	18	19	10	6	30	11	28	4	28	7
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ	19	17	10	10	38	18	41	7	19	14
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง	22	19	7	8	25	12	25	4	24	8
บิดาการศึกษาต่ำ	18	15	7	7	33	16	27	5	25	13
บิดาการศึกษาสูง	21	23	16	11	31	13	22	11	24	7
มารดาการศึกษาต่ำ	17	16	8	7	34	15	34	5	22	13
มารดาการศึกษาสูง	31	18	14	11	22	18	34	20	19	1
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ	16	18	8	8	38	14	31	3	27	10
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง	23	16	8	7	28	17	35	10	21	12
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาบ่อย	18	14	7	7	24	14	24	4	27	12
บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาไม่บ่อย	17	18	7	8	38	12	44	7	18	10

ตาราง 31 (ต่อ)

กลุ่ม	ความเชื่อ				การปฏิบัติ			คุณค่า		มุ่งอนาคต
	ปฏิบัติ	คุณค่า	มุ่ง อนาคต	ทัศนคติ ก้าวร้าว	คุณค่า	มุ่ง อนาคต	ทัศนคติ ก้าวร้าว	มุ่ง อนาคต	ทัศนคติ ก้าวร้าว	ทัศนคติ ก้าวร้าว
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนาน้อย	22	18	8	7	33	20	44	6	18	14
โรงเรียนเน้นพุทธศาสนามาก	15	14	8	7	30	12	24	6	26	8
นักเรียนชั้น ม.ต้น	17	13	7	7	33	15	38	7	26	15
นักเรียนชั้น ม.ปลาย	21	23	12	8	30	17	23	8	17	7

บทที่ 4

การสรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาภาคสนามเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับจิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน ทำให้ทราบว่าโรงเรียนที่จัดประสบการณ์ทางพุทธศาสนาให้นักเรียนในปริมาณที่แตกต่างกัน จะเกิดผลดีต่อจิตใจและพฤติกรรมของนักเรียนต่างกันอย่างไร โดยเก็บข้อมูลจากนักเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวน 540 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษา ในจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 4 โรงเรียน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก 2 โรงเรียน และน้อย 2 โรงเรียน

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงการอภิปรายผลของการวิจัย โดยเริ่มจากการสรุปและการอภิปรายผลตามสมมติฐาน ต่อจากนั้นก็จะได้สรุปและอภิปรายผลในด้านอื่น ๆ ซึ่งเป็นจุดสนใจของนักวิชาการ และนักการปฏิบัติการทางด้านนี้ โดยจะ เน้นที่ตัวแปรที่น่าสนใจและเป็นตัวแปรที่ให้ผลสำคัญในการวิจัยนี้ นอกจากนี้ ก็จะได้กล่าวถึงข้อดีและข้อจำกัดของการวิจัยนี้ และสุดท้ายคือข้อเสนอแนะในการทำวิจัยและการนำผลไปใช้ต่อไป

การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน

สมมติฐานในการวิจัยนี้มี 5 ข้อ ในที่นี้จะได้ประมวล สรุป และอภิปรายผลตามสมมติฐานแต่ละข้อดังต่อไปนี้

การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน 1 สมมติฐาน 1 กล่าวว่า "นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงกว่า มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่ววน้อยกว่าและมีพฤติกรรมก้าวร่ววน้อยกว่านักเรียนกลุ่มอื่นที่นำมาเปรียบเทียบกัน ข้อความนี้ได้คาดถึงอิทธิพลร่วมระหว่างประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ซึ่งนักเรียนแต่ละคนได้รับในปริมาณที่ต่างกัน และการมีครูเป็นแบบ

อย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการรับรู้และรายงานจากนักเรียนแต่ละคน ที่จะส่งผลร่วมกันต่อความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว และพฤติกรรมก้าวร้าว โดยในสมมติฐาน 1 นี้ได้คาดว่าตัวแปรตามเหล่านี้แต่ละตัวจะแปรปรวนไปตามอิทธิพลของปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ 3 ตัว ดังกล่าว แต่ในการวิจัยนี้ไม่พบว่าตัวแปรตามใด แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ 3 ตัว พร้อมกัน แต่พบผลที่เด่นชัดคือ ตัวแปรตามแต่ละตัวได้แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระทีละ 2 ตัว หรือตัวเดียวตามลำดับอย่างชัดเจน สรุปผลได้เป็น 6 ประการต่อไปนี้

1) พบผลที่สำคัญเด่นชัดเกี่ยวกับตัวแปรอิสระการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาที่มีผลต่อตัวแปรตามทุกตัวในสมมติฐาน 1 และปรากฏผลทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย โดยอาจกล่าวได้ว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่ามีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงกว่า มีทศนคติที่ดีต่อการก้าวร่ววน้อยกว่า และมีพฤติกรรมก้าวร่ววน้อยกว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามีน้อย

2) พบผลที่สำคัญเด่นชัดเกี่ยวกับตัวแปรอิสระ การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนที่มีผลต่อตัวแปรตาม 3 ตัว ในสมมติฐาน 1 คือ ความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา และการรับรู้คุณค่าของศาสนา ซึ่งปรากฏผลทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย โดยกล่าวได้ว่านักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนามาก มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่าและมีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย

3) พบผลกลับกับที่คาดหมายเด่นชัด เกี่ยวกับตัวแปรอิสระประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาแตกต่างกัน ที่มีผลต่อตัวแปรตาม 3 ตัว ในสมมติฐาน 1 คือ การปฏิบัติทางพุทธศาสนา การรับรู้คุณค่าของศาสนา และทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ซึ่งปรากฏผลในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย อาจกล่าวได้ว่า นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามีน้อย มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูงกว่า แต่มีทศนคติที่ดีต่อการก้าวร่ววน้อยกว่านักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก

4) พบผลที่สำคัญเด่นชัดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ 2 ตัว คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาต่างกัน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ที่มีผลต่อตัวแปรตาม 4 ตัว คือ การปฏิบัติทางพุทธศาสนา การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคต และการควบคุมตน และทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ปรากฏในกลุ่มนักเรียนที่บิดามีการศึกษาดำ โดยกล่าวได้ว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก ถ้าได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนามาก เป็นผู้ที่มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า มีการรับรู้คุณค่าทางศาสนาสูงกว่า มีลักษณะมุ่งอนาคต และควบคุมตนสูงกว่า แต่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อยกว่า นักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามากที่มีประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ซึ่งมักเป็นกลุ่มต่ำสุด

5) พบผลที่สำคัญเด่นชัดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ 2 ตัว คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาต่างกัน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ที่มีผลต่อผลต่อตัวแปรตาม 4 ตัว คือ ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา การรับรู้คุณค่าของศาสนาและทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว โดยปรากฏผลในกลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง โดยกล่าวได้ว่านักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนเน้นพุทธศาสนามาน้อย และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาน้อยเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนา มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา และมีการรับรู้คุณค่าของศาสนาต่ำกว่าหรือต่ำที่สุด แต่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อยกว่า หรือมากที่สุด

6) พบผลที่สำคัญเด่นชัดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ 2 ตัว คือ การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ที่มีผลต่อตัวแปรตาม 1 ตัว คือ การปฏิบัติทางพุทธศาสนา ปรากฏผลในกลุ่มรวมและโดยเฉพาะนักเรียนที่บิดามีการศึกษาดำ และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย โดยมักปรากฏว่า นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนาสูงกว่า หรือสูงที่สุด

สรุป สมมติฐาน 1 ไม่ได้รับการสนับสนุน แต่พบผลที่ชัดเจนว่าของตัวแปรอิสระแต่ละตัว หรือ 2 ตัว ร่วมกัน ต่อตัวแปรตามทั้ง 6 ตัว แสดงว่าอิทธิพลของตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวต่อตัวแปรตามที่รุนแรงกว่า และชัดเจนกว่าที่คาดไว้ในสมมติฐาน 1 โดยพบผลของตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัว เป็นอิสระจากกัน และทดแทนกันได้ในการส่งผลต่อตัวแปรตามเหล่านั้น

การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน 2 สมมติฐานที่ 2 กล่าวว่า "นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มีลักษณะทางพุทธศาสนา 2 ด้าน มากกว่า มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อยกว่า มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่า กลุ่มอื่นที่นำมาเปรียบเทียบกับกัน" ข้อความนี้ได้คาดถึงอิทธิพลร่วมกันระหว่างทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ที่มีผลต่อความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว และพฤติกรรมก้าวร้าว โดยในสมมติฐาน 2 นี้ ได้คาดว่า ตัวแปรตามเหล่านี้ มีตัวแปรตาม 3 ตัว คือ ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา และทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ที่พบว่า แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสามตัวพร้อมกัน ซึ่งปรากฏผลโดยสรุปดังนี้

1) พบผลที่เด่นชัดว่า ในหมู่นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนที่มีลักษณะทั้งสามด้านน้อยทั้งหมด ซึ่งปรากฏว่าผลเด่นชัดในกลุ่มนักเรียนอายุน้อย ส่วนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ปรากฏเช่นเดียวกันในสองกลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา และกลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนา ส่วนตัวแปรทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว และพฤติกรรมก้าวร้าว นั้นไม่พบว่า ในกลุ่มนักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว และพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ

2) พบผลที่เด่นชัดว่า ในหมู่นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก แต่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีน้อย ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก เป็นผู้ที่มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่า นักเรียนประเภทเดียวกัน ที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย ซึ่งผลนี้ปรากฏชัดเจนในกลุ่มรวม กลุ่มนักเรียนอายุน้อย กลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง กลุ่มนักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ และกลุ่มนักเรียนมัธยมต้น ตัวแปร

ทัศนคติต่อการก้าวร้าวก็ปรากฏผล เช่นเดียวกันนี้เด่นชัดในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมต้น

สรุปผล การวิจัยนี้จึงสนับสนุนสมมติฐาน 2 เพียงบางส่วน

การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน 3 สมมติฐานที่ 3 กล่าวว่า "นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก บิดามารดามีความใกล้ชิดศานามาก และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา เป็นผู้ที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาสูงกว่า นักเรียนกลุ่มอื่นที่นำมาเปรียบเทียบกัน" ข้อความนี้ได้คาดถึงอิทธิพลร่วมกันระหว่างประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก-น้อย ความใกล้ชิดศานาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาที่มีผลต่อความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา

โดยสมมติฐาน 3 นี้ ได้คาดว่าความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาจะแปรปรวนไปตามอิทธิพลของปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ 3 ตัว ดังกล่าว ซึ่งปรากฏผลโดยสรุปดังนี้

1) พบผลที่เด่นชัดว่า นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนเน้นพุทธศานาน้อย แต่บิดามารดาใกล้ชิดศานามากและมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานามาก มีความเชื่อทางพุทธศานามากกว่านักเรียนที่เรียนในโรงเรียนเน้นพุทธศานามาก แต่บิดามารดาใกล้ชิดศานาน้อย และมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานาน้อย ซึ่งปรากฏผลเด่นชัดในกลุ่มนักเรียนอายุมากแต่ไม่พบว่า การปฏิบัติทางพุทธศานาจะแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ 3 ตัวพร้อมกันดังกล่าว

2) พบผลที่เด่นชัดว่า ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศานาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระสองตัวพร้อมกัน คือ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาต่างกัน และความใกล้ชิดศานาของบิดามารดา โดยมีรายละเอียดสำคัญว่านักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย ถ้าบิดามารดาใกล้ชิดศานามาก จะมีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศานาสูงที่สุดหรือสูงกว่านักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานาน้อย ที่บิดามารดาใกล้ชิดศานาน้อย ผลนี้เด่นชัดในกลุ่มรวมและโดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ

3) ความใกล้ชิดศานาของบิดามารดามีบทบาทเด่นชัดต่อความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศานาของนักเรียน โดยมีรายละเอียดว่า นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศานามากมีความเชื่อ

ทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย ซึ่งปรากฏผลในกลุ่มนักเรียนชาย ส่วนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาก็พบผล เช่นเดียวกันเด่นชัดในกลุ่มรวม นักเรียนชาย นักเรียนที่บิดา และมารดาการศึกษาสูงทั้งคู่และนักเรียนชั้นมัธยมปลาย นอกจากนี้ยังพบว่าการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามีบทบาทเด่นชัดต่อความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา โดยมีรายละเอียดว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาน้อย พบผลเด่นชัดในกลุ่มรวมและโดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ (ดูตาราง 23,25)

สรุป สมมติฐาน 3 ไม่ได้รับการสนับสนุน แต่ให้ผลที่ย้ำถึงความสำคัญของความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่านักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนามาก หรือมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนามาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากด้วย

การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน 4 สมมติฐาน 4 กล่าวว่า "ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวก กับการรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว แต่มีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมก้าวร้าว" สมมติฐานนี้เป็นการคาดหมายความสัมพันธ์ของตัวแปรด้านลักษณะทางพุทธศาสนา 2 ด้าน กับจิตลักษณะ 3 ตัว และพฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่แบ่งตามลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลัง (ดูตารางที่ 26 และ 30) ในกลุ่มรวมความเชื่อทางพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างเด่นชัดกับการรับรู้คุณค่าของศาสนา (ค่าอาร์ .41) ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน (ค่าอาร์ .29) และทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว (ค่าอาร์ .28) และพบว่ามีความสัมพันธ์ทางลบระดับต่ำกับพฤติกรรมก้าวร้าว แต่ก็อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ (ค่าอาร์ -.14) เมื่อพิจารณาในกลุ่มย่อยของทุกกลุ่มก็ปรากฏผล เช่นเดียวกับกลุ่มรวม และผลส่วนนี้จึงสนับสนุนสมมติฐาน 4 อย่างชัดเจน

ส่วนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการรับรู้

คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวอย่างเด่นชัด (ค่าอาร์ .57, .39 และ .58 ตามลำดับ) มีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมก้าวร้าวอย่างชัดเจน (ค่าอาร์ -.43) ผลนี้ปรากฏในกลุ่มย่อยที่ศึกษาทุกกลุ่ม และพบว่า การปฏิบัติทางพุทธศาสนา กับทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมีความสัมพันธ์กันสูงสุด ทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย ผลส่วนนี้จึงสนับสนุนสมมติฐาน 4 อย่างชัดเจน

สรุป ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวแต่มีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมก้าวร้าว ผลนี้จึงสนับสนุนสมมติฐาน 4 อย่างชัดเจน

การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน 5 สมมติฐาน 5 กล่าวว่า "ชุดของตัวแปรการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับลักษณะทางพุทธศาสนาของนักเรียนรวม 3 ตัว คือ การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา และชุดตัวแปรจิตลักษณะ 3 ตัว คือ การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน และทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนได้ดีกว่าใช้ตัวแปรชุดใดชุดหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว" ในการตรวจสอบสมมติฐานนี้ได้ทำการวิเคราะห์คะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนโดยทำการวิเคราะห์แบบถดถอย พหุคูณตัวทำนายที่ใช้มี 3 ชุด ชุดแรก ได้แก่ การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ความเชื่อ และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ชุดที่สอง ได้แก่ จิตลักษณะ 3 ตัว และชุดรวม ได้แก่ ตัวแปรชุดที่หนึ่งรวมกับตัวแปรชุดที่สอง รวมเป็น 6 ตัวทำนายร่วมกัน โดยจะใช้เกณฑ์พิจารณา ถ้าตัวทำนายในชุดรวม ร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้มากกว่าการใช้ตัวทำนายชุดใดชุดหนึ่ง ทำนายตั้งแต่ 5% (Cohen.1977) แล้วก็แสดงว่าผลส่วนนี้สนับสนุนสมมติฐานที่ 5 ในการสรุปและอภิปรายผล ในส่วนนี้จะได้พิจารณาผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตัวแปรตาม คือพฤติกรรมก้าวร้าวในนิสิต 19 กลุ่ม ปรากฏว่า พฤติกรรมก้าวร้าว นั้น (ดูตาราง 29) ในกลุ่มรวม พบว่าตัวทำนายชุดรวมทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงกว่าชุดหนึ่งเกินกว่า 5% แต่ทำนายได้สูงกว่าชุดสองเพียง 2% และในกลุ่มย่อย พบว่า ตัวทำนายชุดรวมทำนาย

พฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงกว่าตัวทำนายชุดที่หนึ่งได้เกิน 5% ทุกกลุ่มย่อย แต่ทำนายได้สูงกว่าชุดที่สองเกิน 5% เพียง 1 กลุ่ม จาก 18 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มารดามีการศึกษาสูง ฉะนั้นผลการวิจัยนี้ไม่สนับสนุนสมมติฐาน 5 กล่าวได้ว่า การเพิ่มตัวแปรการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และลักษณะทางพุทธศาสนาเข้าร่วมทำนายกับจิตลักษณะของนักเรียน 3 ตัวนี้ สามารถเพิ่มเปอร์เซ็นต์การทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้เกิน 5% ในกลุ่มย่อยกลุ่มเดียวเท่านั้น

สรุป การอภิปรายผลตามสมมติฐานทั้ง 5 ข้อได้ว่า ผลการวิจัยนี้สนับสนุนสมมติฐานอย่างชัดเจน 1 ข้อ คือ ข้อ 4 สนับสนุนสมมติฐานบางส่วน 1 ข้อ คือ ข้อ 2 และไม่สนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ 3 ข้อ คือ ข้อ 1, 3 และ 5

อิทธิพลของโรงเรียนที่มีต่อนักเรียน

จุดมุ่งหมายที่สำคัญประการหนึ่งของการวิจัยนี้ คือ การศึกษาว่านักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนแตกต่างกัน จะมีลักษณะทางจิตและพฤติกรรมต่างกันเพียงใด โดยเฉพาะปรากฏในนักเรียนประเภทใด ผลการวิจัยที่สำคัญที่พบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนก็คือ นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานามาก หรือได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก นักเรียนเหล่านี้เป็นนักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศานามาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาและลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูง มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร่วมน้อยและมีพฤติกรรมก้าวร่วมน้อย ปรากฏผลเด่นชัดในนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ บิดาและมารดามีการศึกษาต่ำ

ในส่วนของการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนานั้น ผลวิจัยนี้ก็สอดคล้องกับการศึกษาอิทธิพลของสังคมต่อทัศนคติของเด็กวัยรุ่น (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และบุญยิ่ง เจริญยิ่ง : 2517) ที่พบว่า เด็กจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีทัศนคติที่ดีต่อครูมากที่สุด ในเด็กกลุ่มดังกล่าว บิดามีอิทธิพลต่อเด็กน้อยกว่าครูและเด็กจะยึดครูเป็นแบบอย่าง และเชื่อฟังการอบรมสั่งสอนของครูมากที่สุด ผลการวิจัยทั้งสองจึงชี้ให้เห็นว่าในนักเรียนบางประเภทครูจะมีบทบาทสำคัญและเกี่ยวข้องกับนักเรียนมากที่สุด ในการที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพโดยรอบด้านแก่เด็ก ซึ่งผล

วิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของครูที่มีต่อลักษณะทางพุทธศาสนา จิตลักษณะและพฤติกรรม โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ หรือบิดาและมารดาไม่มีการศึกษาต่ำ

ในส่วนของการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ก็พบว่ามิตบาทสำคัญต่อความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา การรับรู้คุณค่าของศาสนาและลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุมนาวัน (2533) ที่ศึกษาการบวชเรียนในพุทธศาสนาของชาวไทยในภาคใต้ พบว่า พระสงฆ์ที่ขณะบวชเรียนได้รับการฝึกอบรมมาจากพระผู้ใหญ่ในวัด ได้ฝึกสำรวมตนทางด้านศีลมาก ได้ฝึกปฏิบัติตามมรรคองค์แปดมาก และได้ปฏิบัติกิจสงฆ์อย่างเหมาะสม เป็นพระสงฆ์ที่มีลักษณะเป็นพุทธมามกะที่สมบูรณ์มากกว่า มีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมต่าง ๆ มากกว่า และมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงกว่า พระสงฆ์ที่ได้รับประสบการณ์ 4 ด้าน ดังกล่าว ในขณะบวชน้อย ในส่วนนี้จึงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการได้รับประสบการณ์ทางศาสนาในโรงเรียนที่มีอิทธิพลต่อลักษณะทางพุทธศาสนาและจิตลักษณะของนักเรียน

กล่าวได้ว่า โรงเรียนมีบทบาทสำคัญต่อลักษณะทางจิต และพฤติกรรมของนักเรียน โดยเฉพาะการเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาของครู และการจัดประสบการณ์ทางศาสนาให้กับนักเรียน ซึ่งมีอิทธิพลเด่นชัดในนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ หรือบิดาและมารดาไม่มีการศึกษาต่ำ

ลักษณะของนักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา

ในส่วนนี้จะได้พิจารณาว่า ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาจะปรากฏมาในนักเรียนที่มีลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังประเภทใดบ้าง โดยดูจากกลุ่มที่มีนัยสำคัญทางด้านการทดสอบค่าเอฟ (F-test) หรือการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มรายคู่แบบเชฟเฟ (scheffe') ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะว่า การถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนเป็นสาเหตุของการมีลักษณะทางพุทธศาสนา (หรือน้อย) ได้แต่ไม่สามารถยืนยันความเป็นสาเหตุและเหตุผลระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ได้ การพิจารณาลักษณะของนักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาจะพิจารณาตามลำดับดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง ได้แก่ กลุ่มนักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ กลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศานา น้อย (ดูตาราง 3,5,15,17) โดยปรากฏผลว่า ผู้ที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานามาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศานามาก

กลุ่มที่สอง ได้แก่ กลุ่มนักเรียนอายุมาก และกลุ่มนักเรียนมารดาการศึกษาต่ำ (ดูตาราง 3,5,15,17) โดยปรากฏผลว่า ผู้ที่มีประสบการณ์ทางพุทธศานาในโรงเรียนมาก จะเป็นผู้ที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศานามาก

กลุ่มที่สาม ได้แก่ กลุ่มนักเรียนอายุมาก หรือนักเรียนมัธยมปลาย กลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ และกลุ่มนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ (ดูตาราง 5) โดยพบว่า นักเรียนที่มาจากโรงเรียนที่เน้นพุทธศานา น้อย เป็นผู้ที่มีการปฏิบัติทางพุทธศานามาก

กลุ่มที่สี่ ได้แก่ กลุ่มนักเรียนชาย (ดูตาราง 23,25) โดยพบผลว่า นักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศานามาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศานามาก

กลุ่มที่ 5 ได้แก่ นักเรียนทุกประเภท (ตาราง 15,17) โดยพบว่าผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศานาในโรงเรียนมาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศานามาก

ลักษณะของนักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมาก

ในส่วนนี้จะได้พิจารณาว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมาก จะปรากฏในนักเรียนที่มีลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังประเภทใดบ้าง ซึ่งจะพิจารณาตามลำดับต่อไปนี้

กลุ่มที่หนึ่ง ได้แก่ กลุ่มนักเรียนหญิง กลุ่มนักเรียนที่บิดาและมารดาไม่มีการศึกษาต่ำทั้งคู่ กลุ่มนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูง กลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศานามาก และกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมปลาย (ดูตาราง 11) โดยปรากฏผลว่า ผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศานาในโรงเรียนน้อย เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมาก

กลุ่มที่สอง ได้แก่ กลุ่มนักเรียนอายุน้อย กลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ กลุ่มนักเรียนที่บิดาไม่มีการศึกษาต่ำ กลุ่มนักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ และกลุ่มนักเรียนที่ระดับ

เศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ (ดูตาราง 11) และกลุ่มนักเรียนหญิง กลุ่มนักเรียนอายุมาก นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ที่มาจากโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก (ดูตาราง 24,25,26) โดยพบว่า (ผู้ที่มิใช่ครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศานาน้อย จะเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมาก

กลุ่มที่สาม ได้แก่ กลุ่มนักเรียนที่อายุมาก กลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมปลาย และกลุ่มนักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ ที่มาจากโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก (ตาราง 52,53,54 ภาคผนวก ก) ผู้ที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนน้อย เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมาก

สรุป นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมาก ปรากฏในนักเรียนที่รายงานไว้ว่า ตนได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาจากโรงเรียนและครูน้อย โดยเฉพาะนักเรียนเหล่านี้มีบิดาที่การศึกษาต่ำ ผลเสียจะเด่นชัดที่สุด

ลักษณะของนักเรียนที่มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง

ในส่วนนี้จะได้พิจารณาว่า ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนเองจะปรากฏสูง ในนักเรียนที่มีลักษณะทางชีวสังคม และภูมิหลังประเภทใดบ้าง ซึ่งปรากฏผลดังต่อไปนี้

กลุ่มที่หนึ่ง ได้แก่ กลุ่มนักเรียนอายุมาก หรือกลุ่มนักเรียนมัธยมปลาย (ดูตาราง 9) และกลุ่มนักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ จากโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก (ดูตาราง 49 ภาคผนวก ค) โดยพบว่า ผู้ที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมากเป็นผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคต และการควบคุมตนเอง

กลุ่มที่สอง ได้แก่ กลุ่มนักเรียนในกลุ่มย่อยทุกประเภท ยกเว้นกลุ่มนักเรียนที่มารดาการศึกษาสูง โดยพบว่า นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก เป็นผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคต และการควบคุมตนเองมาก (ดูตาราง 9)

นักเรียนประเภทที่ไม่ได้รับผลดีจากการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

ในส่วนนี้เป็นการพิจารณาถึงลักษณะของนักเรียนที่การถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนไม่เกี่ยวข้องกับปริมาณของลักษณะทางพุทธศาสนา จิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน โดย

จะพิจารณาตามลำดับความสำคัญต่อไปนี้

กลุ่มที่หนึ่ง ได้แก่ กลุ่มนักเรียนที่มารดาการศึกษาสูง (คูตาราง 3,5,7,9,11 และ 13) โดยพบว่า การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาไม่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน ทศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว และพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน

กลุ่มที่สอง ได้แก่ กลุ่มนักเรียนอายุน้อย หรือนักเรียนชั้นมัธยมต้น นักเรียนที่บิดาการศึกษาสูงและนักเรียนที่มารดาการศึกษาสูง (คูตาราง 3,5,7,9,11,13) โดยปรากฏผลว่า การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาไม่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางพุทธศาสนา จิตลักษณะ และพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน

กลุ่มที่สาม ได้แก่ กลุ่มนักเรียนที่มารดามีการศึกษาสูง (คูตาราง 3,5,7,9,11, และ 13) พบว่า ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาต่างกัน ไม่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางพุทธศาสนา จิตลักษณะ และพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน

สรุป นักเรียนที่จิตลักษณะต่างๆ และพฤติกรรมก้าวร้าวไม่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียน มักปรากฏในนักเรียนที่มารดาการศึกษาสูง

ข้อดีและข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับจิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนระดับมัธยมศึกษา" นี้ มีข้อดีที่สำคัญคือ

1) การวิจัยนี้เป็นการศึกษาสภาพทางด้านพุทธศาสนาของโรงเรียน 4 แห่ง และประสบการณ์ทางพุทธศาสนาที่นักเรียนในโรงเรียนเดียวกันได้รับในปริมาณที่ต่างกัน ทำให้พบผลที่ชัดเจนด้านที่โรงเรียนได้จัดให้และด้านนักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบสอดคล้องกันไป ผลจึงจะเกิดต่อจิตใจและพฤติกรรมของผู้รับ

2) การวิจัยนี้เป็นการศึกษาอิทธิพลของครอบครัวและโรงเรียนไปพร้อมกันที่มีต่อนักเรียน ทำให้พบผลที่ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ถ้ามีการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาจากโรงเรียนและจากครอบครัวใน

ปริมาณที่แตกต่างกัน จะส่งผลต่อจิตใจและพฤติกรรมของนักเรียนต่างกันอย่างไร

ส่วนข้อจำกัดของการวิจัยนี้มีที่สำคัญคือ

1) การวิจัยนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ไม่สามารถบอกได้ว่าอะไรเป็นสาเหตุ อะไรเป็นผล เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องของตัวแปรต่าง ๆ ที่ศึกษาเท่านั้น

2) เกณฑ์การคัดเลือกนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนของโรงเรียนต่างกัน กล่าวคือ ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก จะรับนักเรียนทุกประเภท โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะใช้ประสบการณ์ทางศาสนาของโรงเรียนปลูกฝังอบรมนักเรียนให้มากที่สุด แต่ในโรงเรียนเน้นพุทธศาสนาน้อย มีการสอบคัดเลือกรับนักเรียนเข้ามาเรียน ซึ่งทำให้นักเรียนจากโรงเรียนสองประเภทมีลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกันเท่าที่ควร ทำให้การวิจัยเปรียบเทียบเกิดผลกลับในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา

3) การวัดพฤติกรรมก้าวร้าวควรวัดโดยมีเกณฑ์จากภายนอก เช่น ถามครู ถามเพื่อน แต่การวิจัยนี้ วัดโดยการถามตัวเด็กเอง จึงอาจพบความสัมพันธ์กับจิตลักษณะต่าง ๆ สูง

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไปนี้ได้มาจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลและจากข้อบกพร่องต่าง ๆ ในการวิจัยนี้ ซึ่งทำให้เกิดแนวคิดอันเป็นแนวทางสำหรับการวิจัยเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตลักษณะและพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อไป ซึ่งมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ควรทำการวิจัยเชิงทดลอง เพราะการวิจัยนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ไม่สามารถบอกได้ว่าอะไรเป็นสาเหตุ จึงต้องนำตัวแปรที่คาดว่าจะเป็สาเหตุไปจัดการกระทำในการวิจัยเชิงทดลอง เพื่อดูว่าจะให้ผลจริงดังคาดหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสุ่มเด็กนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา-น้อย โดยไม่ลำเอียง เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันของกลุ่มตัวอย่าง

2. กลุ่มเด็กที่เปอร์เซนต์ทำนายน ลักษณะทางพุทธศาสนา จิตลักษณะ และพฤติกรรมก้าวร้าวต่ำ ซึ่งได้แก่ นักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจค่อนข้างสูงและนักเรียนที่บิดาและ

มารดาที่มีการศึกษาสูงทั้งคู่ ควรศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านอื่น ว่าควรเป็นอย่างไร เช่น ด้านการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว ด้านการรับสื่อมวลชน เป็นต้น

3. การวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าว ควรวัดพฤติกรรมก้าวร้าวจากแหล่งภายนอกตัวเด็ก เช่น การสอบถามครูหรือเพื่อน อาจทำให้วัดพฤติกรรมก้าวร้าวได้ชัดเจนมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1. ในการวิจัยนี้พบผลที่สำคัญว่า นักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มาก นักเรียนที่มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูง นักเรียนที่มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูง และนักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวน้อย คือ นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก หรือเป็นนักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก

ดังนั้น ในส่วนของโรงเรียนต้องตระหนักถึงบทบาทสำคัญของการถ่ายทอดทางพุทธศาสนา ให้กับนักเรียน ทั้งในด้านการกระทำตนเป็นตัวแทนทางด้านพุทธศาสนาของครูในโรงเรียน และด้านการจัดประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้และรับรู้มากที่สุด อันจะเกิดผลดีต่อลักษณะทางจิตและพฤติกรรมของเด็ก

2. ในส่วนของครอบครัว บิดามารดาควรตระหนักและสนใจที่จะปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา เพื่อเป็นแบบอย่างให้นักเรียนได้เกิดความเชื่อและมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มากขึ้น

3. ในด้านการป้องกันพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนในโรงเรียนนั้น เนื่องจากผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อย คือ นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก โดยเฉพาะในนักเรียนหญิง นักเรียนที่ผลการเรียนต่ำ นักเรียนที่บิดาและมารดาที่มีการศึกษาสูง และนักเรียนชั้นมัธยมต้น ดังนั้นจึงต้องตระหนักและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา เพื่อป้องกันพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กันยารัตน์ ประเคนวี. การสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรมด้านสัปปริสธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยม

ศึกษาปีที่ 1. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร, 2529. อัดสำเนา.

กิตติวรรณ สิทธิเวชย์. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจกับการปฏิบัติตนทาง

พุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เขตกรุงเทพมหานคร. ปรินญานิพนธ์

กศ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534. อัดสำเนา.

จิรพันธ์ พิทักษ์. จริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านนาสาร จังหวัด

สุราษฎร์ธานี ที่เคยเรียนและไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิตย.

ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524.

อัดสำเนา.

ฉกาจ ช่วยโต. การศึกษาผลของการฝึกอบรมตามโครงการจริยธรรม สำหรับนักศึกษา

วิทยาลัยครูสงขลา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521.

อัดสำเนา.

ฉกาจ ช่วยโต และ ดวงเดือน พันธุมนาวิน. ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการบวชใน

พุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้. รายงานการวิจัยฉบับที่ 43 สถาบันวิจัยพฤติกรรม-

ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2533.

ชัยการ ทองแก้ว. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหิริ-โอตตัปปะกับสัปปริสธรรม เพื่อเป็นแนวทาง

ในการค้นหาบุคลิกภาพแบบธรรมาธิปไตย. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519. อัดสำเนา.

ชาญวิทย์ สุวรรณร่อ. การสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรมจริยธรรมมรณังค์แปด ด้านสมาธิสำหรับ

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย-

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529. อัดสำเนา.

ชาลี หวานฉ่ำ. การทดลองฝึกสมาธิที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์และระดับ

เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม.

กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529. อัดสำเนา.

ชุติมา อ่อนละม้าย. สภาพการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย.

วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2528. ถ่ายเอกสาร

เชาว์ ฤกษ์สมโภชน์. การทำงาน. สำนักพิมพ์ธรรมสภา ม.ป.ป.

ฐนันทศักดิ์ เวียงสารสิน. การศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมทางศาสนา ของเยาวชนพุทธและ

เยาวชนคริสต์ในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยมหิดล,2529. ถ่ายเอกสาร.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. "การเสริมสร้างจริยธรรมแก่นักเรียน ฐานะหน้าที่ของครูทุกฝ่ายโรงเรียน."

ใน วารสารศึกษานอกโรงเรียน. 19(109), ธ.ค. 2524 - ม.ค. 2525

_____. "จิตวิทยาการปลูกฝังวินัยแห่งตน" ใน วารสารแนะแนว. 18(91),58-71,2527.

_____. จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด
2524.

_____. ตำราจิตวิทยา. การพัฒนาจริยธรรม. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2522.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคนอื่น ๆ (กำลังดำเนินการ) ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธ-
ศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิต การทำงานและจริยธรรมของคนไทย รายงานวิจัยสถาบัน
วิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2533.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคนอื่น ๆ (กำลังดำเนินการ) ลักษณะทางจิตและพฤติกรรมของนักเรียน
วัยรุ่นในครอบครัวที่มีภาวะเสี่ยง. รายงานการวิจัยสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2532.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และบุญยงค์ เจริญยิ่ง. อิทธิพลของสังคมต่อทัศนคติของวัยรุ่น. รายงานการ
วิจัยฉบับที่ 18 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ (อดีตสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้า
เรื่องเด็ก) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2517.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบจันทน์. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับสุขภาพจิตและ
จริยธรรมของนักเรียนวัยรุ่น. รายงานการวิจัยฉบับที่ 26 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2524.

- ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉก จริยธรรมของเยาวชนไทย. รายงานการวิจัย ฉบับที่ 21 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2520.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคนอื่น ๆ การควบคุมอิทธิพลสื่อมวลชนของครอบครัวกับจิตลักษณะที่สำคัญของเยาวชนไทย. รายงานการวิจัยฉบับที่ 40 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2529.
- ธีรศักดิ์ กำบรรณรักษ์. ทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่มีต่อความเชื่อทางศาสนา. รายงานการวิจัย สาขาจิตวิทยา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2515.
- นิพนธ์ เทียมทิพาบุญกร. ทัศนะของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์. ปริญยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527..
- อัศส่าเนา.
- บัญญัติ วรรณบุตร. การสร้างแบบทดสอบวัดจริยธรรมด้านความไม่ประมาท สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. ปริญยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529. อัศส่าเนา.
- บุญกอบ วิสุมิตะนันท์. ธรรมจริยาของครูไทยในภาคกลาง. รายงานการวิจัยฉบับที่ 44 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2527.
- บุญรับ ศักดิ์มณี. การเสริมสร้างจิตลักษณะเพื่อพัฒนาพฤติกรรมการทำงานราชการ. ปริญยานิพนธ์ กศ.ค. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532. อัศส่าเนา.
- ปรองชน พูลสวัสดิ์. การสร้างแบบวัดเบญจศีลสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. ปริญยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530. อัศส่าเนา.
- ผจงจิต อินทสุวรรณ. สถิติอนุমান. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2528.
- ผ่องพรรณ แวววิเศษ. ลักษณะจิตสังคมเพื่อการป้องกันพฤติกรรมทะเลาะวิวาทของวัยรุ่น. ปริญยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534.
- อัศส่าเนา.

พจน์ ศรีทองนาก. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิบาทสี่ กับขันติโสรัจจะ เพื่อเป็นแนวทางใน

การค้นหาคลสิกภาพธรรมาธิปไตย. ปริยฐานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัย-

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2518. อัดสำเนา.

พระเลขา ศุวรักษ์. การสอนวิชาศีลธรรมในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา. วิทยานิพนธ์

ค.ม. กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2518.

พระศรีธรรมไทย, สมาคม. พระศรีธรรมคัมภีร์. กรุงเทพฯ:สมาคมพระศรีธรรมไทย 2530.

พระพล ขิปปปัญโญ. คู่มือแนะแนวการศึกษาสมาธิภาวนา. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การศาสนา 2529.

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช). หลักพัฒนาตน. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง ม.ป.ป.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). ธรรมนุชชีวิตร. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย 2533.

_____. ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง. กรุงเทพฯ:ภาพพิมพ์ 2534.

_____. พุทธธรรม. กรุงเทพฯ:มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย 2532.

พระธรรมญาณมุนี. แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การศาสนา 2523. ✓

พระปัญญาคีสาเถระ (จิตรกรโข ภิกขุ). "สำรวจตนเอง" ธรรมสภาวัดราชประดิษฐฯ กรุงเทพฯ 2530.

พระมหาณรงค์ จิตตโสภณ. "เหตุที่การเรียนการสอนศีลธรรมไม่ค่อยได้ผล" ใน เอกสารเกี่ยวกับ

การสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศาสนาวันอาทิตย์ ที่วราชอาณาจักร ประจำปี 2523.

กรมการศาสนา ม.ป.ท. ม.ป.ป.

พระมหาบัว ญาณสมปนโน. "ปัญหาอบรมสมาธิ" ใน ส่องสว่างทางชีวิต. กรุงเทพฯ :

บ.สัมพันธ์พานิชย์ 2531.

พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาส ญาณวโร). "กรรมที่ปณี" วัดดอน เขตยานนาวา กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์

พิมพ์ 2520.

_____. "ภูมิวิลาสินี" วัดดอน เขตยานนาวา กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มิตรสยาม 2524.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). "การรักษาฐานะของสถาบันพระพุทธรศาสนา" ใน พุทธจักร.

2527.

- _____. "วิธีการสร้างเสริมคุณสมบัติทางจริยธรรม" ใน แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา 2523.
- _____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2529.
- _____. พุทธธรรม. มัชฌิมนิเทศนา/มัชฌิมาปฏิบัติ ฉบับปรับปรุงและขยายความ ม.ป.ท.
2525.
- พระสุธรรมยานเถระ. "คำปฏิญาณตนเพื่อเป็นพุทธมามกะ" ใน อัมมวิโมกข์ 6, 57. 2528.
- พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ วิฑูยาโน). สองสิ่งสงฆ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิวพร 2527.
- _____. พระพุทธศาสนาปริทรรศน์. สภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2522.
- พุทธทาสภิกขุ. กฎแห่งกรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา ม.ป.ป.
- _____. ศาสนาคืออะไร. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์ ม.ป.ป.
- _____. ศึกษาธรรมะอย่างถูกวิธี. กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์ 2534.
- เพ็ญแข ประจักษ์จันท์. การพัฒนาเกี่ยวกับการถ่ายทอดทางศาสนา: ความสำคัญและการสนับสนุนซึ่งกัน
และกัน. จุลสารฉบับที่ 5 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร 2528.
- เพ็ญแข ประจักษ์จันท์ และอ้อมเตือน สดมณี. การยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของชาว
ชนบทไทยและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง. รายงานการวิจัยฉบับที่ 34 สถาบันวิจัย-
พฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2529.
- รัตนา ประเสริฐสม. การเสริมสร้างจิตลักษณะเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมอนามัยของนักเรียนชั้น
ประถมศึกษา. ปริญญาโท กศ.ด. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร. 2526. อุดมสำเนา.
- ราชบัณฑิตสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์
2536.
- ลัดดาวัลย์ พรศรีสมุทร และวิลาศลักษณ์ ชิววัณลี. ครอบครัวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางจิตใจของ
คนไทย. รายงานการวิจัยฉบับที่ 25 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย-
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2524.
- วันชัย มิกกลาง. ความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติ ความรู้ ความเข้าใจ การปฏิบัติตามและการได้รับ

การถ่ายทอดทางพุทธศาสนาของนิสิตระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ

ปริญญานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530.

อัครสำเนา.

วันทนี รัชชคำ. การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติของนิสิตต่างคณะวิชาและต่างชั้นที่มีต่อ

พระพุทธศาสนา. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร,

2515. อัครสำเนา.

วิเชียร รัชการ. การวิจัยเปรียบเทียบจิตลักษณะของนิสิตและนิสิตอาสาสมัคร. วิทยานิพนธ์

ศศ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2522. ถ่ายเอกสาร.

วิลาวัลย์ ชั่ววัลลี. "ทัศนคติของเด็กไทยต่อพุทธศาสนา" ใน จุลสารฉบับพิเศษปีเด็กสากล.

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2522.

วิไลวรรณ เดชเจริญ. การศึกษาเปรียบเทียบวิธีสอนในพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา, เฉพาะ

กรณีการสอนในโรงเรียนรัฐบาลและในโรงเรียนราษฎร์ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยมหิดล, 2525.

ถ่ายเอกสาร.

วุฒินันท์ เพิ่มกว่าเก่า. การสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรมจริยธรรมองค์แปด ด้านปัญญา

(สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. 2530.

ศิริพร ศิริวิวัฒน์. การศึกษาความเชื่อในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ในเขตแทรกซึมผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.

กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527. ถ่ายเอกสาร.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2503. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์คุรุสภา 2507.

_____. หลักสูตรวิชาสังคมศึกษา พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การศาสนา 2527.

สมชาย เตียวตระกูล. การฝึกฝนคลายแบบจิตคลุมกายเพื่อลดพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน

ชั้นประถมปีที่ 6 โรงเรียนนาคนาวาอุปถัมภ์ กรุงเทพมหานคร. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.

กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529. อัครสำเนา.

สมเด็จพระญาณสังวร (สกล มหาสังฆปริณายก). "สัมโมทนียากถา" ใน วารสาร พ.ส.อ. 14 (พฤศจิกายน - ธันวาคม 2525):5-14

สุรเชษฐ์ มาเหรัมย์. อิทธิพลของการเป็นแบบอย่างต่อการพัฒนาจริยธรรมของเยาวชนไทย.

ปริญฐานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,2519.

อัสสัณเณ.

สุรศักดิ์ จันทผลา. ผลของการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติที่มีต่อบุคลิกภาพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา

ปีที่ 4 โรงเรียนอานาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี. ปริญฐานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,2533. อัสสัณเณ.

สุนทรี ไคมิน และสมิท สัมการการ. ค่านิยมและระบบค่านิยมไทย เครื่องมือในการสำรวจวัด.

รายงานวิจัย สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2522.

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างขันติ-โสรัจจะกับสันโดศ เพื่อเป็นแนวทางในการ

ศึกษาบุคลิกภาพธรรมมาธิปไตย. ปริญฐานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัย-

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,2518. อัสสัณเณ.

โสภา ชูพิกุลชัย. การวิเคราะห์สาเหตุที่วัยรุ่นระยะกลาง ในกรุงเทพมหานครเห็นทางศาสนา.

รายงานการวิจัย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 2522.

อโนชา จังจรง. ผลของการบวชชีพราหมณ์ต่อระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษา

วิทยาลัยพลศึกษาในจังหวัดภาคกลาง. ปริญฐานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,2529. อัสสัณเณ.

อร่าม รังสินธุ์. "การส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติทางใจ" ใน โลกทิพย์. ปีที่ 9 ก.พ. 2533.

อารยา เกษมณี. ปัญหาการสอนศีลธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. วิทยานิพนธ์

ค.ม. กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2519. ถ้ายเอกสาร.

อุษา ศรีจินดารัตน์. พัฒนาการของเอกลักษณ์แห่งอิไ้ ที่เกี่ยวกับการรับรู้คุณค่าของการทำงานและ

ศาสนาในวัยรุ่นไทยภาคใต้. ปริญฐานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัย-

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,2533. อัสสัณเณ.

- Allport, G.W. and J.M. Ross. "Personal Religious Orientation and Prejudice" Journal of Personality and Social Psychology. 5(4) : 432 - 443, 1967.
- Batson, C.D. and Ventis, W.L. The religious experience : A Social-Psychological Perspective. New York : Oxford University Press, 1982.
- Callwall, M. The determinants of religious behavior : A theoretfical method and empirical teat. Social Forees. (1989) 68(2):572-592
- Cohen, J. Statistical Power Analysiks for the Behavioral Sciences. New York : Academic Press, 1977.
- Donahue, M.J. "Intrinsic and Extrinsic Religiousness : Review and Mata-Analysis," Journal of Personality and Social Psychology. 48(2): 400 - 419, 1985.
- Fishbein, Marten and Icek Ajzen, Belief, attitude intention and behavior : Introduction to theory and research, Mass., Addusin - Wesley, 1975. 578 p.
- Goldman, R. Religious Thinking form Childhood to Adolescence. London : Routledge, 1964.
- Gorusuch, R.L. "Psychology of Religion," Annual Review of Psychology. 39 : 201 - 221, 1978.
- Greeley, A.M. and Rossi, P.H. The Education of Catholic Americars. Chicago : Aldine, 1966.
- Hoge, D.R. and Keeler, L. "Determinants of college teachers' religious beliets and participation," Journal for the Scientific Study of Religion, 1976, 15, 221 - 35.
- Hoge, D.R. and Petrillo, G.H. "Determinants of Church Participition and Attitudes among High School Youth," Journal for Scientific Study of Religion, 1978, 17, 359-79.
- _____. "Development of Religious Thinking in Adolescence : A Test of Goldman's Thinking," Journal for the Scientific Study of Religion, 1978, 17, 139-54.

- Kohlberg, L. "Moral Stages and Moralization: The Cognitive Developmental Approach," in Lickona (ed.) Moral Development and Behavior : Research, and Social Issues. New York : Holt, Rinehart and Winson, 1976. pp. 31-53
- Macall, L.E. "A Study Comparing Scholastic Achievement Social Adjustment and Moral Values of Parochial and Public School Students at the Ninth Grade Level on Guam," Dissertation Abstracts. 34(8):5304 A, February 1974.
- Piaget, Jean. The Moral Judgment of the Child. New York: Collier Books, 1962.
- Sharfman, B.N. "Creative Thinking and Religious Training in Relation to Moral Justness," Dissertation Abstracts. 34(12):7595 A-7596 A, June, 1972
- Shaw, Marvin Evert, Theories of Social psychology. by Marvin E. Shaw and P. Philip R. Costanzo. New York, McGraw-Hill, 1970: 414 p
- Spilka, B., Hood, R.W. and Gorsuch, R.L. The Psychology of Religion An Empirical Approach. Prentice-hall, Inc, Englewood cliffs, New Jersey, 1985.
- Wallin, Gloria Jane. "Learning Disabilities, Religious Training and Moral Justness of Junior High School Boys," Dissertation Abstracts. 38(12):7276 A, June 1978.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อโรงเรียนที่ให้ความร่วมมือในการจัดนักเรียนให้ตอบแบบสอบถามในการเก็บข้อมูล

1. โรงเรียนพุทธโสธร
2. โรงเรียนพุทธิรังสียุคล
3. โรงเรียนบางปะกง "บวรวิทยายน"
4. โรงเรียนพนมสารคาม "พนมอดุลวิทยา"

ภาคผนวก ข

1. แบบวัดลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน

คำแนะนำในการตอบ

คำถามตอนนี้เกี่ยวกับความรู้สึกของนักเรียนที่มีต่อเรื่องทั่ว ๆ ไป ของตนเองให้อ่าน
ประโยคให้เข้าใจแล้วพิจารณาว่า ข้อความนั้นเป็นจริงสำหรับนักเรียนมากน้อยเพียงใด โดยขีด

(✓) ลงบนเส้นที่ขีดไว้เพียงแห่งเดียวในแต่ละข้อ คำถามมี 10 ข้อ กรุณาตอบให้ครบทุกข้อ

1. ถ้าข้าพเจ้าอยากได้สิ่งใดและต้องรอคอย ข้าพเจ้าจะหมดความอดทนและทนไม่ได้

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

2. เมื่อเวลาใกล้สอบข้าพเจ้าจะขยันมาเรียนเป็นพิเศษ เพื่อจะได้เข้าใจบทเรียนที่ครูสอนและจะ
ได้สอบได้คะแนนดี

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

3. ข้าพเจ้ากลัวสายตาเสียจึงไม่อ่านหนังสือในที่มืด

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

4. ข้าพเจ้าชอบหุ้มปกหนังสือทุกเล่ม เพื่อให้หนังสือไม่เก่าง่าย

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

5. เมื่อมีคนขัดใจข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามักจะฉวยสิ่งใกล้มือขว้างปาหรือทำลายเสมอ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

6. เมื่อข้าพเจ้าได้รับเงินเพื่อที่จะใช้จ่ายตลอดอาทิตย์หรือตลอดเดือน แต่ถ้าข้าพเจ้าเห็นของที่ชอบใจได้มาก และราคาแพง ข้าพเจ้าจะซื้อและยอมอดหลังจากนั้น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

7. ข้าพเจ้าไม่ขัดใจเพื่อน เพื่อจะได้มีเพื่อนมาก ๆ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

8. ข้าพเจ้าจะไม่ใช้เงินจนหมดเพราะเกรงว่าพรุ่งนี้จะไม่เงินใช้

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

9. ข้าพเจ้ารีบทำการบ้านให้เสร็จก่อนไปเที่ยวเสมอ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

10. ข้าพเจ้าจะไม่รับประทานขนมที่ข้าพเจ้าชอบให้หมดในครั้งเดียว นอกจากว่าขนมนั้นจะเสียถ้าเก็บไว้นาน

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

2. แบบวัดพฤติกรรมก้าวร้าว

คำแนะนำในการตอบ

ให้นักเรียนนึกถึงอารมณ์และการกระทำของตนเอง และตอบคำถามอย่างจริงจังที่สุด โดยขีด (✓) ลงบนเส้นที่ขีดไว้เพียงแห่งเดียวในแต่ละข้อความ มี 15 ข้อ กรุณาตอบให้ครบทุกข้อ

1. ฉันไม่ชอบตอบโต้เพื่อนเมื่อเพื่อนแกล้งฉัน

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

2. ฉันมักมีเรื่องทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

3. ฉันมักพูดว่าจะทำร้ายคนที่ทำให้ฉันโกรธ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

4. เมื่อไม่พอใจใคร ฉันจะตะโกนเสียงดัง

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

5. ฉันอยากทำร้ายแก่แค้นคนให้สาสม

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

6. มีหลายครั้งที่ฉันรู้สึกอยากตบตีหรือเตะต่อยคนบางคน

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

7. ฉันมักให้ภัยผู้อื่นมากกว่าจะคิดแก้แค้น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

8. แม้ฉันจะโกรธแค้นคนอื่นเพียงใด ฉันก็พยายามเก็บไว้ในใจ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

9. ฉันมักสงบใจได้สำเร็จเมื่อมีคนมาทำให้โมโห

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

10. ครูอาจารย์เห็นว่าฉันเป็นคนดี ความประพฤติเรียบร้อย

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

11. ฉันเป็นคนไม่ยอมแพ้ใครง่าย ๆ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

12. บ่อยครั้งที่ฉันระบายความโกรธด้วยการทำลายสิ่งของ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

13. ฉันไม่ชอบมีเรื่องวุ่นวายกับคนอื่น ๆ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

14. เมื่อมีคนทำให้ฉันโมโห ฉันจะอาละวาดจนกว่าจะหายโมโห

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

15. ฉันมักทำกิจกรรมแตกแค้นเมื่อรู้สึกโกรธ

จริงที่สุด

จริง

ค่อนข้างจริง

ค่อนข้างไม่จริง

ไม่จริง

ไม่จริงเลย

3. แบบวัดทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว

คำแนะนำในการตอบ

คำถามตอนนี้เกี่ยวกับความรู้สึกของนักเรียนที่มีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว โปรดอ่านข้อความ
ซ้ำ ๆ และพิจารณาตอบข้อความต่าง ๆ อย่างรอบคอบ ตามความจริง โดยขีด (✓) ลงบนเส้นที่
ขีดไว้เพียงแห่งเดียวในแต่ละข้อ คำถามมี 20 ข้อ กรุณาตอบให้ครบทุกข้อ

1. ฉันไม่ชอบการทำกิจกรรมที่แตกต่างจากคนอื่น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

2. การให้ภัยคนที่ทำให้เราโกรธเป็นเรื่องของคนขี้ลาด ตาขาว

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

3. การโต้เถียงกันด้วยเสียงที่ดังเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

4. ฉันทราบว่าทะเลาะวิวาททำให้เสียชื่อเสียง

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

5. ฉันเห็นว่าการพูดจากับผู้อื่นด้วยเสียงที่ดังแสดงถึงการเป็นผู้นำ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

6. ฉันเห็นว่าการทำจิตใจให้สงบเพื่อระงับความโกรธเป็นเรื่องไร้สาระ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

7. การประพุดติตนเรียบร้อย ทำให้ผู้อื่นมองว่าฉันอ่อนแอ

จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย
------------	------	--------------	-----------------	---------	------------

8. การขว้างปาทำลายสิ่งของเพื่อระบายความโกรธไม่ใช่เรื่องเลวร้าย

จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย
------------	------	--------------	-----------------	---------	------------

9. ถ้าการแก้แค้นคนอื่นทำให้ความโกรธของฉันหมดไป ฉันจะทำทันที

จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย
------------	------	--------------	-----------------	---------	------------

10. ถ้าฉันทราบว่าเกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้น แม้เพื่อนไม่ขอร้องฉันก็จะไปร่วมด้วย

จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย
------------	------	--------------	-----------------	---------	------------

11. การทะเลาะวิวาทมีแต่โทษ หาประโยชน์ได้น้อย

จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย
------------	------	--------------	-----------------	---------	------------

12. การแสดงพลังร่วมกันของนักเรียนในโรงเรียนของฉัน ช่วยให้เรารักและเห็นใจกันมากขึ้น

จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย
------------	------	--------------	-----------------	---------	------------

13. ฉันมักจะคอยห้ามเพื่อน ๆ มิให้ไปทะเลาะวิวาทกับคนอื่น

จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย
------------	------	--------------	-----------------	---------	------------

14. ฉันพร้อมที่จะไปช่วยเพื่อนถ้าเขาถูกนักเรียนโรงเรียนอื่นรุมรังแก

จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย
------------	------	--------------	-----------------	---------	------------

15. การทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น เป็นการรักษาศักดิ์ศรีของฉัน

 จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

16. การร่วมมือร่วมใจกันเป็นสิ่งที่สำคัญ แม้จะเป็นร่วมมือกันก้าวร้าวผู้อื่นก็ตาม

 จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

17. ฉันไม่ชอบที่ไปทะเลาะกับนักเรียนโรงเรียนอื่น แม้เพื่อน ๆ ของฉันจะไปก็ตาม

 จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

18. ไม่ว่าฉันจะทำอะไรอยู่เมื่อทราบว่าอาจจะมีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นฉันจะไปร่วมสุขทุกข์กับเพื่อนทันที

 จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

19. การต่อสู้อย่างรุนแรงเป็นเรื่องธรรมดา

 จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

20. ฉันไม่ชอบทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น

 จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

4. เรื่องทั่ว ๆ ไปของนักเรียน

คำแนะนำในการตอบ

คำถามตอนนี้เป็นแบบให้เลือกตอบลงในช่องว่าง _____ หรือขีด (✓) ลงในวงเล็บให้ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวนักเรียนและครอบครัว

โรงเรียน _____ เรียนชั้น _____

เพศ _____ ศาสนา _____ อายุ _____ ปี

คะแนนเฉลี่ยสะสมภาคเรียนที่ผ่านมา _____

บิดาของท่านได้รับการศึกษาสูงสุด

- () ระดับประถมศึกษา (ป.1 - ป.7)
- () สูงกว่าประถมศึกษาแต่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี
- () ระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า

มารดาของท่านได้รับการศึกษาสูงสุด

- () ระดับประถมศึกษา (ป.1 - ป.7)
- () สูงกว่าประถมศึกษาแต่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี
- () ระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า

ในครอบครัวของนักเรียนมีรายได้จากด้านต่าง ๆ รวมทั้งสิ้นประมาณเดือนละ

- () น้อยกว่า 5,000 บาท
- () 5,000 - 10,000 บาท
- () 10,001 ขึ้นไป

รายได้ที่กล่าวถึงข้างต้นใช้เลี้ยงคนทั้งหมด _____ คน

5. แบบวัดความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา

คำแนะนำในการตอบ

คำถามตอนนี้เกี่ยวกับความเชื่อและการปฏิบัติของนักเรียน ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละคน ให้พิจารณาว่าข้อความนั้นเป็นจริงหรือไม่จริงสำหรับนักเรียนมากน้อยเพียงใด โดยขีดเครื่องหมาย (✓) ลงบนเส้นที่ขีดไว้เพียงแห่งเดียวในแต่ละข้อความมี 20 ข้อ กรุณาตอบให้ครบทุกข้อ

1. ฉันเชื่อว่าการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจะทำให้ฉันมีความสุขอย่างแท้จริง

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

2. พระสงฆ์บางรูปได้ช่วยให้ฉันใกล้ชิดและศรัทธาในศาสนามากยิ่งขึ้น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

3. ฉันเชื่อว่ามนุษย์เราเมื่อตายแล้วก็จบสิ้นเพียงแค่นั้น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

4. ความเชื่อที่ว่า "ชีวิตเป็นทุกข์" เป็นการมองโลกในแง่ร้าย และเป็นเรื่องเหลวไหล

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

5. ฉันเชื่อว่าบุญกุศลเป็นสิ่งเดียวที่ฉันสามารถนำติดตัวไปได้ทุกภพทุกชาติ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

6. ฉันเชื่อว่านรกสวรรค์และภพภูมิต่าง ๆ เป็นเรื่องมมาย

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

7. พระพุทธเจ้ามีความสำคัญต่อชีวิตของฉัน

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

8. ฉันเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องสนใจคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

9. การพัฒนาตนเองเพื่อเข้านิพพาน เป็นสิ่งที่ไม่เกินความสามารถของมนุษย์

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

10. ฉันซาบซึ้งในความเมตตาของพระพุทธเจ้าต่อมวลมนุษย์

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

11. ฉันพร้อมที่จะพูดบด ถ้าคำพูดนั้นจะช่วยทำให้ฉันได้รับประโยชน์

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

12. ฉันเห็นว่าการสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้านอน เป็นการกระทำที่ไร้สาระ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

13. คงต้องรอให้ร่ำรวยกว่านี้ก่อน ฉันจึงจะทำบุญให้ทานแก่ผู้อื่น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

14. ฉันดื่มสุราหรือเปย์รี่ โดยไม่สนใจว่าจะผิดศีลหรือไม่

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

15. ฉันไม่คิดว่าการทำสมาธิจะให้ประโยชน์อะไรแก่ฉันได้

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

16. การแอบหยิบของราคาเพียงเล็กน้อยจากร้านค้า ไม่น่าจะเป็นความคิดเพราะเจ้าของร้าน
ได้กำไรจากสินค้าอื่น ๆ มากอยู่แล้ว

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

17. ฉันชอบแนะนำให้คนอื่นอ่านหนังสือเกี่ยวกับศาสนา

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

18. ฉันจะอาฆาตเคียดแค้นคนที่จ้องใจทำให้ฉันเจ็บช้ำน้ำใจ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

19. การตกปลาเป็นเกมกีฬาที่น่าตื่นเต้น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

20. ฉันจะคำนึงถึงเรื่องบาปบุญก่อนตัดสินใจกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเสมอ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

6. แบบวัดการรับรู้คุณค่าของศาสนา

คำแนะนำในการตอบ

ขอให้นักเรียนพิจารณาข้อความต่อไปนี้ ซึ่งเกี่ยวกับเหตุผลในการนับถือศาสนาว่าตรงกับเหตุผลของนักเรียนหรือไม่ และมีปริมาณมากน้อยเพียงใด แล้วให้ขีด (✓) ลงบนเส้นที่ขีดไว้ โดยเลือกตามความคิดเห็นที่แท้จริงของนักเรียน ขีดเพียงแห่งเดียวในแต่ละข้อ กรุณาตอบให้ครบ 22 ข้อ

1. คนชั่วแม้จะเอาศาสนามาเป็นเกราะกำบัง ก็ย่อมหนีผลการกระทำของตนไปไม่ได้

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

2. การปฏิบัติตามคำสั่งสอนทางศาสนา อาจจะทำให้ผู้ปฏิบัติเสี่ยงประโยชน์ได้

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

3. การยึดถือศาสนามากเกินไป จะทำให้คนอื่นเห็นว่าเราเป็นคนอ่อนแอ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

4. ฉันเห็นว่าคนที่ประพฤติตนตามหลักทางศาสนา ก็เพราะเขาอยากเป็นคนดีในสายตาของผู้อื่น เพื่อจะได้เป็นคนโปรดของศาสนา

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

5. ฉันรู้สึกจะอายุในตนเอง เมื่อได้ทำสิ่งไม่ถูกต้องนำความเดือดร้อนมาสู่ผู้อื่น โดยถือว่าทำบาปตามหลักการของศาสนาที่ศรัทธา

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

6. ศาสดาในศาสนาที่ฉันนับถือ สามารถคลั่งคลั่งสิ่งของเงินทองให้แก่ผู้นับถือศาสนา

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

7. ฉันเห็นว่าศาสนาของศาสนา ได้วางหลักการของศาสนาให้ผู้นับถืออยู่ในกรอบของกฎเกณฑ์ทางสังคมอย่างถูกต้อง

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

8. ฉันเห็นว่าศาสนาช่วยกล่อมเกล้าให้มนุษย์รู้จัก เกรงกลัวต่อการทำชั่ว ซึ่งจะก่อให้เกิดอันตรายต่อสังคมส่วนรวม

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

9. ศาสนาช่วยให้ฉันเห็นคุณค่าของการทำความดีละเว้นความชั่ว

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

10. ฉันประพาศิตนตามคำสั่งของศาสดาในศาสนา เพราะเห็นคุณค่าอันประเสริฐตามคำสั่งสอนนั้น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

11. ฉันนับถือศาสนาตามพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย มากกว่าจะเห็นความสำคัญของศาสนาด้วยตนเอง

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

12. ฉันเห็นว่าการฝืนหลักปฏิบัติหรือข้อห้ามทางศาสนาไม่ส่งผลให้เกิดความเสียหายหรืออันตรายกับสังคม

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

13. ฉันเห็นคำสั่งสอนทางศาสนาที่ให้ละเว้นการฆ่าสัตว์แม้เป็นการฆ่าเพียงน้อยนิดเพื่อมิให้เราต้องการซื้อของใหญ่ๆ ใหญ่กว่านี้

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

14. ทรัพย์สินสมบัติที่จะได้รับเกิดจากการทำงานด้วยน้ำพักน้ำแรง มิใช่การขนานจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

15. การปฏิบัติตามหลักศาสนา อาจทำให้เสียเปรียบผู้อื่นได้

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

16. ฉันศรัทธาในหลักการของศาสนาที่ฉันนับถือในปัจจุบันนี้อย่างแรงกล้า โดยปราศจากการชักจูงของญาติพี่น้อง

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

17. แม้ฉันจะทำชั่ว แต่ศาสนาจะช่วยฉันให้รอดปลอดภัยได้

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

18. ฉันเห็นว่าหลักปฏิบัติทางศาสนา จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขความเจริญได้จริง

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

19. ฉันเห็นว่าศาสนามีหลักการปฏิบัติที่มุ่งหวังให้บุคคลได้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

20. ฉันเห็นว่า การประพาดิตนตามหลักการของศาสนา เป็นหน้าที่ของพลเมืองที่ดีของชาติควรปฏิบัติ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

21. ผู้ที่ปฏิบัติตามศาสนาอย่างเคร่งครัด จะได้โชคลาภที่เป็นทรัพย์สินที่ตอบแทนอย่างไม่คาดฝัน

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

22. ไม่ว่าจะเป็นข้อปฏิบัติหรือข้อห้ามทางศาสนา ฉันเห็นว่า เป็นสิ่งที่มีประโยชน์และมีความจำเป็น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
เห็นด้วย	เห็นด้วย	ค่อนข้าง	ค่อนข้างไม่	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
อย่างยิ่ง		เห็นด้วย	เห็นด้วย		อย่างยิ่ง

7. แบบวัดความใกล้ชิดศาสนาของปิตามารดา

คำแนะนำในการตอบ

ให้นักเรียนพิจารณาว่า ปิตามารดาของนักเรียนได้กระทำในเรื่องต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด โดยทำเครื่องหมาย (✓) บนเส้นที่ขีดไว้ ในแต่ละข้อตอบเพียงคำเดียว คำถามมี 10 ข้อ กรุณาทำให้ครบทุกข้อ

1. การให้ทานหรือการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นทั่วไป

-----	-----	-----	-----	-----	-----
มากที่สุด	มาก	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อย	น้อยที่สุด

2. การทำบุญอุทิศบาตร

-----	-----	-----	-----	-----	-----
มากที่สุด	มาก	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อย	น้อยที่สุด

3. การรักษาศีล

-----	-----	-----	-----	-----	-----
มากที่สุด	มาก	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อย	น้อยที่สุด

4. การฟังธรรม หรือศึกษาหลักธรรม

-----	-----	-----	-----	-----	-----
มากที่สุด	มาก	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อย	น้อยที่สุด

5. การทำสมาธิ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
มากที่สุด	มาก	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อย	น้อยที่สุด

6. การสวดมนต์ไหว้พระ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
มากที่สุด	มาก	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อย	น้อยที่สุด

7. การไปวัด

-----	-----	-----	-----	-----	-----
มากที่สุด	มาก	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อย	น้อยที่สุด

8. การช่วยเหลือกิจกรรมของวัด

-----	-----	-----	-----	-----	-----
มากที่สุด	มาก	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อย	น้อยที่สุด

9. การสนทนาธรรมกับเพื่อนหรือผู้ใกล้ชิด

-----	-----	-----	-----	-----	-----
มากที่สุด	มาก	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อย	น้อยที่สุด

10 . การยึดถือหลักธรรมคำสอนเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
มากที่สุด	มาก	ค่อนข้างมาก	ค่อนข้างน้อย	น้อย	น้อยที่สุด

8. แบบวัดการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา

คำแนะนำในการตอบ

ให้นักเรียนนึกถึงครูประจำชั้นของนักเรียนว่ามีการปฏิบัติในเรื่องต่อไปนี้ มากน้อยเพียงใด โดยขีด (✓) ลงบนเส้นที่ขีดไว้เพียงแห่งเดียวในแต่ละข้อ คำถามมี 10 ข้อ กรุณาตอบให้ครบทุกข้อ

1. ครูของฉันมักจะแนะนำให้ฉันและเพื่อน ๆ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยการนั่งทำสมาธิ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

2. ครูมักเล่าเหตุการณ์หรือยกตัวอย่างของผู้ที่เสียของมีนเมาและผลกรรมที่ได้รับ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

3. ครูของฉันไม่สนใจที่จะนั่งสมาธิ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

4. ฉันเห็นครูทำในสิ่งที่ครูห้ามนักเรียนไม่ให้ทำ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

5. ครูมักใช้คติธรรมมากล่าวตักเตือนฉันและเพื่อน ๆ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

6. ครูมักสั่งสอนฉันและเพื่อน ๆ ถึงการทำศีล 5 และผลกรรมที่ได้รับ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

7. เมื่อมีการอบรมธรรมะในโรงเรียนครูของฉันจะสนใจและเข้าร่วมด้วย

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

8. ครูของฉันมักใช้เวลาว่างไปในการศึกษาธรรมะหรือปฏิบัติธรรม

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

9. เมื่อพบคนตกทุกข์ได้ยากครูของฉันจะเร่งรีบเข้าไปให้ความช่วยเหลือ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

10. ครูมักบอกฉันและเพื่อน ๆ ว่าการมีเมตตาช่วยเหลือผู้อื่นเป็นการสร้างกุศล

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

9. แบบจัดการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

คำแนะนำในการตอบ

ในส่วนนี้ให้นักเรียนพิจารณาว่าตนเองได้รับประสบการณ์ทางศาสนาในโรงเรียนมากน้อยเพียงใด โดยขีด (✓) ลงบนเส้นที่ขีดไว้เพียงแห่งเดียว ในแต่ละข้อคำถามมี 10 ข้อ กรุณาตอบให้ครบทุกข้อ

1. บ่อยครั้งที่ฉันมาโรงเรียนแล้วได้เห็นชาวบ้านมาทำบุญที่วัด

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

2. การมาเรียนในโรงเรียนนี้ทำให้ฉันใกล้ชิดกับพระสงฆ์มากขึ้น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

3. การที่ฉันเรียนที่โรงเรียนนี้ทำให้ฉันได้กราบไหว้พระพุทธรูปบ่อย ๆ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

4. ฉันได้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาร่วมกับเพื่อน ๆ ที่โรงเรียน

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

5. เมื่อฉันไปโรงเรียนฉันผ่านโบสถ์วิหาร

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

6. โรงเรียนของฉันจัดให้นักเรียนฝึกสมาธิเป็นประจำ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

7. โรงเรียนของฉันไม่มีครูอาจารย์ที่เป็นพระสงฆ์

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

8. โรงเรียนของฉันจัดให้นักเรียนสวดมนต์บทพิเศษเป็นประจำ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

9. ฉันไม่เคยช่วยทางโรงเรียนจัดอาหารไปทำบุญที่วัด

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

10. โรงเรียนของฉันไม่ได้เน้นเรื่องการรักษาศีล 5

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

10. แบบวัดทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

คำแนะนำในการตอบ

คำถามตอนนี้เกี่ยวกับความรู้สึกของนักเรียนต่อประสบการณ์ทางศาสนาที่นักเรียนได้รับจากโรงเรียน โปรดอ่านข้อความอย่างช้า ๆ และพิจารณาข้อความต่าง ๆ อย่างรอบคอบตามความจริง คำถามมี 15 ข้อ กรุณาตอบให้ครบทุกข้อ

1. ถ้าฟังเทศน์ที่โรงเรียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนา กระตุ้นให้นั้นเร่งทำความดีมากขึ้น

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

2. ถ้าต้องเรียนโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สอน ฉันจะเต็มใจและตั้งใจในการเรียน

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

3. ฉันอยากให้ถึงวันสำคัญทางศาสนาเร็ว ๆ เพื่อจะได้ทำกิจกรรมทางศาสนากับทางโรงเรียน

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

4. ฉันเห็นว่าการพัฒนาวัดหรือช่วยเหลือกิจกรรมทางศาสนาของวัดเป็นสิ่งที่นักเรียนควรจะทำ

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

5. ฉันชอบที่จะเข้ารับฟังการสอนจากพระสงฆ์ เพราะทำให้ฉันเข้าใจพุทธศาสนาได้ดี

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

6. เป็นเรื่องที่น่ายินดีมากที่ขณะเดินทางมาโรงเรียนแล้วได้ยินเสียงพระสงฆ์สวดมนต์

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

7. การร่วมทำกิจกรรมทางศาสนากับทางโรงเรียนเป็นเรื่องน่าเบื่อสำหรับฉัน

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

8. ฉันจะเลือกเรียนในโรงเรียนที่อยู่ใกล้วัด เพื่อจะได้เห็นการปฏิบัติทางศาสนาที่ถูกต้อง

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

9. การไปร่วมพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนาที่วัดกับทางโรงเรียน ทำให้ฉันรู้สึกเบื่อหน่าย

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

10. ถ้าโรงเรียนจัดให้นักเรียนฝึกทำสมาธิ ฉันจะเข้าร่วมด้วยความเต็มใจและตั้งใจปฏิบัติ

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

11. ฉันไม่ชอบทำกิจกรรมทางศาสนาแม้ว่าจะ เป็นวันหยุดเรียนก็ตาม

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

12. ฉันรู้สึกอึดอัดไม่สบายใจถ้าต้องเข้าเรียนหรือรับฟังการบรรยายจากพระสงฆ์

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

13. ฉันเห็นว่าเวลาที่สูญเสียไปกับการทำบุญที่วัดของชาวบ้าน น่าจะใช้ทำกรงานอื่นดีกว่า

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

14. ถ้าได้ทำบุญตักบาตรร่วมกับครูและเพื่อน ๆ ตามที่โรงเรียนจัดขึ้นทำให้ฉันรู้สึกปลื้มใจที่ได้

ทำความดี

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

15. ฉันมักจะชักชวนเพื่อน ๆ เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่โรงเรียนจัดขึ้น แม้ว่าทางโรงเรียน
จะไม่บังคับเข้าร่วมก็ตาม

-----	-----	-----	-----	-----	-----
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

ภาคผนวก ค

ตาราง 32 แสดงลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของนักเรียน เมื่อจำแนกตามประเภทของ
โรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก-น้อย

ลักษณะทางชีวสังคม และภูมิหลัง	รวม	%	โรงเรียนที่เน้น พุทธศาสนาน้อย		โรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก		
			จำนวน		จำนวน		รวม
			(คน)	%	(คน)	%	%
เพศ							
— ชาย	273	50.56	108	39.56	165	60.44	100
— หญิง	267	49.44	157	58.80	110	41.20	100
ชั้นเรียน							
— ม.2	165	30.56	76	46.60	88	53.94	100
— ม.3	153	28.33	76	49.67	77	50.33	100
— ม.4	132	24.44	75	56.82	57	43.18	100
— ม.5	90	16.67	38	42.22	52	57.12	100
ระดับการศึกษาบิดา							
— ต่ำ	417	77.22	208	49.88	209	50.12	100
— ปานกลาง	100	18.52	45	45.00	55	55.00	100
— สูง	23	4.26	12	52.17	11	47.83	100
ระดับการศึกษามารดา							
— ต่ำ	472	87.41	239	50.64	233	49.36	100
— ปานกลาง	51	9.44	20	39.22	31	60.71	100
— สูง	17	3.15	6	35.29	11	64.71	100

ตาราง 32 (ต่อ)

ลักษณะทางชีวสังคม และภูมิหลัง	รวม	%	โรงเรียนที่เน้น พุทธศาสนาน้อย		โรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก		
			จำนวน (คน)	%	จำนวน (คน)	%	รวม %
ระดับเศรษฐกิจ							
- ต่ำ	212	39.26	99	46.70	113	53.30	100
- ปานกลาง	231	42.78	120	51.95	111	48.08	100
- สูง	97	17.96	46	47.42	51	52.58	100

ตาราง 33 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น
 4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในกลุ่ม
 นักเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

กลุ่ม							
ประเภท	การมีครูเป็น						
โรงเรียน	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(22)	(12)
ที่เน้นพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา				41.90.	42.54	44.59
น้อย	น้อย	11	55	38.96	2.94**	3.6**	5.63**
มาก	น้อย	21	79	41.90	-	.64	2.69
มาก	มาก	22	41	42.54	-	-	20.5
น้อย	มาก	12	58	44.59	-	-	-

** มีนัยสำคัญที่ .01

ตาราง 34 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม

กลุ่ม							
การได้รับ	การมีครูเป็น						
ประสบการณ์ทาง	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(12)	(22)
พุทธศาสนาในโรงเรียน	ทางพุทธศาสนา				42.23	44.44	46.62
น้อย	น้อย	11	170	41.86	0.38	2.58*	4.76*
มาก	น้อย	21	113	42.23	-	2.21*	4.39*
น้อย	มาก	12	91	44.44	-	-	2.18*
มาก	มาก	22	166	46.62	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 35 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนบิดามีการศึกษาต่ำ

กลุ่ม							
การได้รับ	การมีครูเป็น						
ประสบการณ์ทาง	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(12)	(22)
พุทธศาสนาในโรงเรียน	ทางพุทธศาสนา				41.75	42.56	44.59
น้อย	น้อย	11	125	39.97*	1.78	2.59*	4.62*
มาก	น้อย	21	79	41.75	-	0.81	2.84*
น้อย	มาก	12	73	42.56	-	-	2.03
มาก	มาก	22	140	44.59	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 36 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่าง
ที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนปิตามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย

กลุ่ม							
การได้รับ	การมีครูเป็น						
ประสบการณ์ทาง	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(12)	(22)
พุทธศาสนาในโรงเรียน	ทางพุทธศาสนา				41.85	43.54	45.60
น้อย	น้อย	11	110	41.56	0.29	1.69	4.16*
มาก	น้อย	21	60	41.85	-	1.69	3.75*
น้อย	มาก	12	39	43.54	-	-	2.06
มาก	มาก	22	50	45.60	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 37 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนมารดาการศึกษาต่ำ

กลุ่ม							
การได้รับ	การมีครูเป็น						
ประสบการณ์ทาง	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(12)	(22)
พุทธศาสนาในโรงเรียน	ทางพุทธศาสนา				42.18	44.35	46.80
น้อย	น้อย	11	147	41.84	0.34	2.51*	5.00*
มาก	น้อย	21	97	42.18	-	2.17	4.66*
น้อย	มาก	12	82	44.35	-	-	2.49*
มาก	มาก	22	146	46.84	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 38 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนและ
การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมปลาย

กลุ่ม								
การได้รับ	การมีครูเป็น							
ประสบการณ์ทาง	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(12)	(22)	
พุทธศาสนาในโรงเรียน	ทางพุทธศาสนา				43.06	43.78	47.17	
น้อย	น้อย	11	110	43.02	0.29	0.76	4.15*	
มาก	น้อย	21	60	43.06	-	0.75	4.11*	
น้อย	มาก	12	39	43.78	-	-	3.39*	
มาก	มาก	22	79	47.17	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 39 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนในกลุ่ม นักเรียนปดามีการศึกษาดำ

กลุ่ม							
ประเภท	การได้รับ						
โรงเรียน	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(22)	(12)
ที่เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				43.82	44.41	45.66
มาก	น้อย	21	95	41.56	1.72	2.85*	4.10*
น้อย	น้อย	11	103	43.82	-	0.59	1.84
มาก	มาก	22	114	44.41	-	-	1.25
น้อย	มาก	12	105	45.66	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 40 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

ในกลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาใกล้ชิดศาสนาน้อย

กลุ่ม								
ประเภท	การได้รับ							
โรงเรียน	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(12)	(22)	
เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				42.90	43.12	43.82	
มาก	น้อย	21	72	41.19	1.71	1.93	2.63	
น้อย	น้อย	11	77	42.90	-	0.22	.92	
น้อย	มาก	12	42	43.12	-	-	.70	
มาก	มาก	22	68	43.82	-	-	-	

ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ตาราง 41 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียนและการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียน

เพศหญิง

กลุ่ม								
ประเภท	การมีครูเป็น							
โรงเรียนที่	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(22)	(12)	
เน้นพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา				44.49	45.42	47.57	
น้อย	น้อย	11	59	43.53	0.96	1.89	4.04*	
มาก	น้อย	21	55	44.49	-	.93	3.08*	
มาก	มาก	22	55	45.42	-	-	2.15	
น้อย	มาก	12	68	43.82	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ 0.5

ตาราง 42 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในกลุ่ม

นักเรียนอายุมาก

กลุ่ม							
ประเภท	การมีครูเป็น						
โรงเรียนที่	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(22)	(12)
เน้นพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา				42.27	43.92	46.63
น้อย	น้อย	11	52	42.25	0.02	1.67	4.38*
มาก	น้อย	21	95	42.27	-	1.65	4.36*
มาก	มาก	22	47	43.92	-	-	2.71
น้อย	มาก	12	83	46.63	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 43 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในกลุ่ม
นักเรียนพลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

กลุ่ม							
ประเภท	การมีครูเป็น						
โรงเรียนที่	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(22)	(12)
เน้นพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา				43.20	44.68	47.48
น้อย	น้อย	11	55	42.51	0.69	2.17	4.97*
มาก	น้อย	21	79	43.20	-	1.48	4.28*
มาก	มาก	22	41	44.68	-	-	2.80
น้อย	มาก	12	58	47.48	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 44 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

ในกลุ่มรวม

ประเภท		การได้รับ		กลุ่ม			
โรงเรียน	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(22)	(12)
ที่เน้นพุทธศาสนา พุทธศาสนาในโรงเรียน					101.58	101.79	104.89
มาก	น้อย	21	126	94.28	7.30*	7.51	*10.51*
น้อย	น้อย	11	135	101.58	-	0.21	3.31*
มาก	มาก	22	149	101.79	-	-	3.10*
น้อย	มาก	12	130	104.89	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 45 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในโรงเรียน
ในกลุ่มรวม

กลุ่ม								
ประเภท	การมีครูเป็น							
โรงเรียนที่	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(22)	(12)	
เน้นพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา				98.30	101.89	106.84	
มาก	น้อย	21	170	96.17	2.13	5.73*	10.67*	
น้อย	น้อย	11	113	98.30	-	3.59	8.54*	
มาก	มาก	22	105	105.89	-	-	4.95*	
น้อย	มาก	12	152	106.84	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 46 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในกลุ่ม
นักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

กลุ่ม							
ประเภท	การมีครูเป็น						
โรงเรียนที่	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(22)	(12)
เน้นพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา				98.73	104.12	107.95
มาก	น้อย	21	79	98.25	0.48	5.87*	9.70*
น้อย	น้อย	11	55	98.73	-	5.39	9.22*
มาก	มาก	22	41	104.12	-	-	3.83
น้อย	มาก	12	58	107.95	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 47 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่ม
นักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ

กลุ่ม							
ประเภท	การมีครูเป็น						
โรงเรียนที่	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(22)	(12)
เน้นพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา				98.36	101.60	106.64
มาก	น้อย	21	121	96.66	1.70	4.94*	9.98*
น้อย	น้อย	11	83	98.36	-	3.24	8.28*
มาก	มาก	22	88	101.60	-	-	5.04*
น้อย	มาก	12	125	106.64	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 48 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการรับรู้คุณค่าของศาสนา เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่ม
นักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ

กลุ่ม							
ประเภท	การมีครูเป็น						
โรงเรียนที่	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(22)	(12)
เน้นพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา				98.00	101.83	107.56
มาก	น้อย	21	67	96.09	1.91	5.74*	11.47*
น้อย	น้อย	11	99	98.00	-	3.83	9.56*
มาก	มาก	22	46	101.83	-	-	5.73*
น้อย	มาก	12	61	107.56	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 49 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนในกลุ่มนักเรียนที่ติดตามการศึกษาต่อ

กลุ่ม								
ประเภท	การได้รับ							
โรงเรียนที่	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(12)	(22)	
เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				42.08	42.43	42.78	
มาก	น้อย	21	95	40.02	2.06*	2.41*	2.76*	
น้อย	น้อย	11	103	42.08	-	0.35	0.70	
น้อย	มาก	12	105	42.43	-	-	0.35	
มาก	มาก	22	114	42.78	-	-	-	

*. มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 50 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

ในกลุ่มรวม

กลุ่ม								
ประเภท	การได้รับ							
โรงเรียนที่	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(22)	(11)	(12)	
เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				86.70	88.80	89.57	
มาก	น้อย	21	126	83.49	3.21	5.31*	6.04*	
มาก	มาก	22	149	86.70	-	2.10	2.83	
น้อย	น้อย	11	135	88.80	-	-	0.73	
น้อย	มาก	12	120	89.53	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 51 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มรวม

กลุ่ม								
ประเภท		การได้รับ						
โรงเรียนที่	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(22)	(12)	
เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				85.59	86.49	91.59	
มาก	น้อย	21	170	84.45	1.14	2.04	7.14*	
น้อย	น้อย	11	113	85.89	-	0.60	5.70*	
มาก	มาก	22	105	86.49	-	-	5.10*	
น้อย	มาก	12	152	91.59	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 52 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

ในกลุ่มนักเรียนอายุมาก

กลุ่ม							
ประเภท	การได้รับ						
โรงเรียนที่	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(22)	(12)	(11)
เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				88.37	90.22	90.84
มาก	น้อย	21	60	83.78	4.59	6.44**	7.06**
มาก	มาก	22	82	88.37	-	1.85	2.47
น้อย	มาก	12	76	90.22	-	-	0.62
น้อย	น้อย	11	59	90.84	-	-	-

** มีนัยสำคัญที่ .01

ตาราง 53 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน
ในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมปลาย

กลุ่ม							
ประเภท	การได้รับ						
โรงเรียนที่	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(22)	(12)	(11)
เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				88.67	91.19	92.27
มาก	น้อย	21	43	84.09	4.58	7.10*	8.18*
มาก	มาก	22	66	88.67	-	2.52	3.60
น้อย	มาก	12	68	91.19	-	-	1.08
น้อย	น้อย	11	45	92.27	-	-	-

* วิกฤตการณ์ที่ .05

ตาราง 54 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน
ในกลุ่มนักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ

กลุ่ม								
ประเภท	การได้รับ							
โรงเรียนที่	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(22)	(11)	(12)	
เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				87.59	88.86	89.56	
มาก	น้อย	21	95	82.97	4.62*	5.89*	6.59*	
มาก	มาก	22	114	87.59	-	1.27	1.97	
น้อย	น้อย	11	103	88.86	-	-	0.70	
น้อย	มาก	12	105	89.56	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 55 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนเพศหญิง

กลุ่ม							
ประเภท	การได้รับ						
โรงเรียนที่	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(21)	(12)
เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				87.73	88.96	94.14
มาก	มาก	22	55	87.36	0.37	1.60	6.78**
น้อย	น้อย	11	59	87.73	-	1.23	6.41**
มาก	น้อย	21	55	88.96	-	-	5.18**
น้อย	มาก	12	98	94.14	-	-	-

** มีนัยสำคัญที่ .01

ตาราง 56 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน

และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนอายุมาก

กลุ่ม								
ประเภท	การได้รับ							
โรงเรียนที่	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(11)	(12)	
เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				86.75	87.58	92.33	
มาก	มาก	22	47	85.79	0.96	1.79	6.54**	
มาก	น้อย	21	95	86.75	-	0.83	5.54**	
น้อย	น้อย	11	52	87.58	-	-	4.75**	
น้อย	มาก	12	83	92.33	-	-	-	

** มีนัยสำคัญที่ .01

ตาราง 57 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น

4 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

กลุ่ม								
ประเภท	การได้รับ							
โรงเรียนที่	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(11)	(12)	
เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				87.05	87.36	93.67	
มาก	มาก	22	41	86.37	0.68	0.99	7.30**	
มาก	น้อย	21	79	87.05	-	0.31	6.62**	
น้อย	น้อย	11	55	87.36	-	-	6.31**	
น้อย	มาก	12	58	93.67	-	-	-	

** มีนัยสำคัญที่ .01

ตาราง 58 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามประเภทโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ในกลุ่มนักเรียน
อายุมาก

กลุ่ม								
ประเภท	การได้รับ							
โรงเรียนที่	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(12)	(21)	
เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				43.44	44.58	45.87	
มาก	มาก	22	82	43.13	0.31	1.45	2.74	
น้อย	น้อย	11	59	43.49	-	1.14	2.43	
น้อย	มาก	12	76	44.58	-	-	1.29	
มาก	น้อย	21	60	45.87	-	-	-	

ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ตาราง 59 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามประเภทโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน ในกลุ่มนักเรียน
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ

กลุ่ม							
ประเภท	การได้รับ						
โรงเรียนที่	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(12)	(21)
เน้นพุทธศาสนา	พุทธศาสนาในโรงเรียน				43.69	44.66	46.35
มาก	มาก	22	61	42.77	0.92	1.89	3.58
น้อย	น้อย	11	49	43.69	-	0.97	2.66
น้อย	มาก	12	50	44.66	-	-	1.69
มาก	น้อย	21	52	46.35	-	-	-

ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ตาราง 60 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามประเภทโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนระดับ
ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ

กลุ่ม								
ประเภท	การมีครู							
โรงเรียนที่	เป็นแบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวนคน	ค่าเฉลี่ย	(22)	(21)	(11)	
เน้นพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา				43.57	45.00	47.58	
น้อย	มาก	12	61	42.07	1.50	2.93	5.51*	
มาก	มาก	22	46	43.57	-	1.43	4.01	
มาก	น้อย	21	67	45.00	-	-	2.58	
น้อย	น้อย	11	38	47.58	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 61 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 8 ประเภท ตามทัศนคติที่ต่อประสบการณ์
ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างดีทางพุทธศาสนา
ในกลุ่มนักเรียนอายุน้อย

กลุ่ม												
ทัศนคติที่ต่อ	การได้รับ	การมีครู										
ประสบการณ์	ประสบการณ์	เป็นแบบอย่าง	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(111)	(211)	(112)	(122)	(212)	(222)	(221)
ทางพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา	ที่ดีทาง	หน			39.71	40.44	41.72	43.26	113.96	44.28	44.88
ในโรงเรียน	ในโรงเรียน	พุทธศาสนา										
น้อย	มาก	น้อย	121	27	39.07	0.64	1.37	2.65	4.19	4.89	5.21	5.81
น้อย	น้อย	น้อย	111	69	39.71	-	0.73	2.01	3.55	4.25	4.57*	5.17
มาก	น้อย	น้อย	211	23	40.44	-	-	1.28	2.82	3.52	3.84	4.44
น้อย	น้อย	มาก	112	25	41.72	-	-	-	1.54	2.24	2.56	3.16
น้อย	มาก	มาก	122	23	43.26	-	-	-	-	0.70	1.02	1.62
มาก	น้อย	มาก	212	25	43.96	-	-	-	-	-	0.32	0.92
มาก	มาก	มาก	222	54	44.28	-	-	-	-	-	-	0.60
มาก	มาก	น้อย	221	17	44.88	-	-	-	-	-	-	-

* วิกฤตการณ์ .05

ตาราง 62 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 8 ประเภศ ตามทัศนคติพิศดอประสบกการศทาง
พุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบกการศทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีศรเป็นแบบอย่างพิศทางพุทธศาสนาในกลุ่มรวม

กลุ่ม												
ทัศนคติพิศดอ	การได้รับ	การมีศร										
ประสบกการศ	ประสบกการศทาง	เป็นแบบอย่าง	รพิศ	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(111)	(112)	(122)	(211)	(221)	(212)	(222)
ทางพุทธศาสนา	พุทธศาสนา	พิศทาง	คน			40.88	41.88	44.48	44.93	45.80	46.54	47.29
ในโรงเรียน	ในโรงเรียน	พุทธศาสนา										
น้อย	มาก	น้อย	121	59	38.97	1.91	2.91	5.51*	5.96*	6.83*	7.57*	8.32*
น้อย	น้อย	น้อย	111	129	40.88	-	1.00	3.60*	4.05*	4.92*	5.66*	6.41*
น้อย	น้อย	มาก	112	41	41.88	-	-	2.60	3.05	3.92*	4.66*	5.32*
น้อย	มาก	มาก	122	40	44.48	-	-	-	0.45	1.32	2.06	2.81
มาก	น้อย	น้อย	211	41	44.93	-	-	-	-	0.87	1.61	2.36
มาก	มาก	น้อย	221	54	45.80	-	-	-	-	-	0.74	1.49
มาก	น้อย	มาก	212	50	46.54	-	-	-	-	-	-	0.75
มาก	มาก	มาก	222	126	47.29	-	-	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญ .05

ตาราง 63 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 8 ประเภ ตามทัศนคติที่ต่อประสบการณ์ทาง
พุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนที่
นารดาการศึกษาต่ำ

กลุ่ม														
ทัศนคติที่ติดต่อ	การได้รับ		การมีครู											
ประสบการณ์	ประสบการณ์		เป็นแบบอย่าง		รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(111)	(112)	(122)	(211)	(221)	(212)	(222)
ทางพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา		ที่ดีทาง		คน		40.88	41.78	44.66	44.67	45.68	46.37	47.52	
ในโรงเรียน	ในโรงเรียน		พุทธศาสนา											
น้อย	มาก	น้อย	121	48	38.58	2.25	3.20	6.08*	6.09*	7.10*	7.79*	8.94*		
น้อย	น้อย	น้อย	111	108	40.83	-	0.95	3.83*	3.84*	4.85*	5.54*	6.69*		
น้อย	น้อย	มาก	112	36	41.78	-	-	2.88	2.89	3.90*	4.59*	5.74*		
น้อย	มาก	มาก	122	35	44.66	-	-	-	0.01	1.02	1.71	2.86		
มาก	น้อย	น้อย	211	39	44.67	-	-	-	-	1.01	1.70	2.85		
มาก	มาก	น้อย	221	49	45.68	-	-	-	-	-	0.69	1.84		
มาก	น้อย	มาก	212	46	46.37	-	-	-	-	-	-	1.15		
มาก	มาก	มาก	222	111	47.52	-	-	-	-	-	-	-		

* มีนัยสำคัญ .05

ตาราง 64 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 8 ประเภห ตามทัศนคติพิลต่อประสบการณ์
ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีศุเป็นแบบอย่างพิลทางพุทธศาสนา
ในกลุ่มนักเรียนอายุน้อย

กลุ่ม												
ทัศนคติพิลต่อ	การได้รับ	การมีศุ										
ประสบการณ์	ประสบการณ์	เป็นแบบอย่าง										
ทางพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา	พิลทาง	รพิช	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(111)	(112)	(122)	(211)	(221)	(212)	(222)
ในโรงเรียน	ในโรงเรียน	พุทธศาสนา	คน			40.70	42.48	45.44	45.57	46.71	47.28	47.40
น้อย	มาก	น้อย	121	27	38.07	2.63	4.41	7.37*	7.50*	8.64*	9.21*	9.33*
น้อย	น้อย	น้อย	111	69	40.70	-	1.78	4.74	4.87	6.01*	6.58*	6.70*
น้อย	น้อย	มาก	112	25	42.48	-	-	2.960	3.09	4.23	5.23*	4.92
มาก	น้อย	น้อย	211	23	45.44	-	-	-	0.13	1.27	1.84	1.96
น้อย	มาก	มาก	122	23	45.57	-	-	-	-	1.14	1.71	1.83
มาก	มาก	น้อย	221	17	46.71	-	-	-	-	-	0.57	0.69
มาก	มาก	มาก	222	54	47.28	-	-	-	-	-	-	0.12
มาก	น้อย	มาก	212	25	47.40	-	-	-	-	-	-	-

* สนิยสำคัญ .05

ตาราง 65 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 8 ประเภท ตามทัศนคติที่ต่อประสบการณ์ทาง
พุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในกลุ่ม
นักเรียนชั้นมัธยมต้น

กลุ่ม												
ทัศนคติที่ต่อ	การได้รับ	การมีครู										
ประสบการณ์	ประสบการณ์	เป็นแบบอย่าง	ทัศน	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(111)	(112)	(211)	(122)	(221)	(222)	(212)
ทางพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา	ที่ดีทาง	คน			40.42	42.25	43.96	45.12	45.35	46.52	47.10
ในโรงเรียน	ในโรงเรียน	พุทธศาสนา										
น้อย	มาก	น้อย	121	37	38.28	2.14	3.97	5.68*	6.84*	7.07*	8.24*	8.82*
น้อย	น้อย	น้อย	111	86	40.42	-	1.83	3.54	4.70*	4.93*	6.10*	6.68*
น้อย	น้อย	มาก	112	28	42.25	-	-	1.71	2.87	3.10	4.27*	4.85
มาก	น้อย	น้อย	211	28	43.96	-	-	-	1.16	1.36	2.56	3.14
น้อย	มาก	มาก	122	25	45.12	-	-	-	-	0.23	1.40	1.98
มาก	มาก	น้อย	221	26	45.35	-	-	-	-	-	1.17	1.75
มาก	มาก	มาก	222	62	46.52	-	-	-	-	-	-	0.58
มาก	น้อย	มาก	212	31	47.10	-	-	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญ .05

ตาราง 66 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 8 ประเภท ตามทัศนคติที่ต่อประสบการณ์ทาง
พุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในกลุ่ม
นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

กลุ่ม												
ทัศนคติที่ต่อ		การได้รับ		การมีครู								
ประสบการณ์	ประสบการณ์	เป็นแบบอย่าง	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(112)	(111)	(122)	(211)	(221)	(222)	(212)
ทางพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา	ที่ดีทาง	คน		41.70	42.07	42.57	43.69	47.19	47.59	47.81	
ในโรงเรียน	ในโรงเรียน	พุทธศาสนา										
น้อย	มาก	น้อย	121	28	39.36	2.34	2.71	3.21*	4.33	7.83*	8.23*	8.45*
น้อย	น้อย	มาก	112	10	41.70	-	0.37	0.87	1.99	5.49	5.89	6.11
น้อย	น้อย	น้อย	111	58	42.07	-	-	0.5	1.62	5.12*	5.52*	5.74*
น้อย	มาก	มาก	122	14	42.57	-	-	-	1.12	4.62	5.02	5.24
มาก	น้อย	น้อย	211	16	43.69	-	-	-	-	3.50	3.90	4.12
มาก	มาก	น้อย	221	32	47.19	-	-	-	-	-	0.40	0.62
มาก	มาก	มาก	222	59	47.59	-	-	-	-	-	-	0.22
มาก	น้อย	มาก	212	16	47.81	-	-	-	-	-	-	-

* หมายความว่าค่า .05

ตาราง 67 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 8 ประเภท ตามทัศนคติที่ต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในโรงเรียน
 กลุ่มนักเรียนที่บิดามารดาใจดีศาสนามาก

ทัศนคติที่ต่อ			การได้รับ		การมีครู								
ประสบการณ์	ประสบการณ์	เป็นแบบอย่าง	รพช	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(121)	(112)	(122)	(211)	(221)	(212)	(222)	
ทางพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา	ที่ดีทาง	คน			40.91	41.77	42.61	42.63	43.27	43.46	45.16	
ในโรงเรียน	ในโรงเรียน	พุทธศาสนา											
น้อย	น้อย	น้อย	111	44	39.27	1.64	2.50	3.34	3.36	4.00	4.19	5.89**	
น้อย	น้อย	น้อย	121	23	40.91	-	0.86	1.70	1.72	2.36	2.55	4.25	
น้อย	มาก	มาก	112	17	41.77	-	-	0.84	0.86	1.50	1.69	3.39	
น้อย	มาก	มาก	122	23	42.61	-	-	-	0.02	0.66	0.85	2.55	
มาก	น้อย	น้อย	211	16	42.63	-	-	-	-	0.19	0.83	2.53	
มาก	น้อย	น้อย	221	30	43.27	-	-	-	-	-	0.19	1.89	
มาก	มาก	มาก	212	35	43.46	-	-	-	-	-	-	1.70	
มาก	มาก	มาก	222	93	45.16	-	-	-	-	-	-	-	

* มีนัยสำคัญ .01

ตาราง 68 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 8 ประเภท ตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา

กลุ่ม												
ทัศนคติที่ดีต่อ	การได้รับ	การมีครู										
ประสบการณ์	ประสบการณ์	เป็นแบบอย่าง	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(112)	(121)	(211)	(122)	(212)	(221)	(222)
ทางพุทธศาสนา	พุทธศาสนา	ที่ดีทาง	ทศ			40.84	41.07	41.56	42.64	43.13	43.47	44.18
ในโรงเรียน	ในโรงเรียน	พุทธศาสนา										
น้อย	น้อย	น้อย	111	76	39.78	1.06	1.29	1.78	2.86	3.35	3.69	4.40*
น้อย	น้อย	มาก	112	19	40.84	-	0.23	0.72	1.80	2.29	2.63	3.34
น้อย	มาก	น้อย	121	44	41.07	-	-	0.49	1.57	2.06	2.40	3.11
มาก	น้อย	น้อย	211	16	41.56	-	-	-	1.08	1.57	1.91	2.62
น้อย	มาก	มาก	122	22	42.64	-	-	-	-	0.53	0.83	1.54
มาก	น้อย	มาก	212	15	43.13	-	-	-	-	-	0.34	1.05
มาก	มาก	น้อย	221	34	43.47	-	-	-	-	-	-	0.71
มาก	มาก	มาก	222	49	44.18	-	-	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 69 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทาง
พุทธศาสนาในโรงเรียน ในกลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

กลุ่ม								
ทัศนคติที่ดีต่อ	การได้รับ							
ประสบการณ์ทาง	ประสบการณ์ทาง	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(21)	(22)	
พุทธศาสนาในโรงเรียน	พุทธศาสนาในโรงเรียน		คน		42.02	45.75	47.46	
น้อย	มาก	12	42	40.43	1.59	5.32*	7.03*	
น้อย	น้อย	11	68	42.02	-	3.73*	5.44*	
มาก	น้อย	21	32	45.75	-	-	1.71	
มาก	มาก	22	91	47.46	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 70 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทาง
พุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนอายุน้อย

กลุ่ม							
ทัศนคติที่ดีต่อ	การมีครูเป็น						
ประสบการณ์ทาง	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(12)	(21)	(22)
พุทธศาสนาในโรงเรียน	ทางพุทธศาสนา	คน			43.96	45.98	47.32
น้อย	น้อย	11	96	39.96	4.00*	6.02*	7.36*
น้อย	มาก	12	48	43.96	-	2.02	3.36*
มาก	น้อย	21	40	45.98	-	-	1.34
มาก	มาก	22	79	47.32	-	-	-

* หมายความว่า .05

ตาราง 71 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทาง
พุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนเน้นพุทธศานามาก

กลุ่ม								
ทัศนคติที่ดีต่อ	การมีครูเป็น							
ประสบการณ์ทาง	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(12)	(21)	(22)	
พุทธศาสนาในโรงเรียน	ทางพุทธศาสนา	คน			43.96	45.98	47.32	
น้อย	น้อย	11	120	40.14	3.35*	5.46*	5.66*	
น้อย	มาก	12	41	43.49	-	2.11	2.31	
มาก	น้อย	21	50	45.60	-	-	0.20	
มาก	มาก	22	64	45.80	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 72 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติที่คัดค้านการก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น 8 ประเภท ตามทัศนคติที่คัดค้านประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้ใช้ประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนที่มีความสามารถทางพุทธศาสนามาก

กลุ่ม												
ทัศนคติที่คัดค้าน	การได้ใช้	การมีครู	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(121)	(211)	(122)	(111)	(221)	(222)	(212)
ประสบการณ์	ประสบการณ์	เป็นแบบอย่าง	คน			85.52	83.38	84.09	84.21	90.10	91.07	91.89
ทางพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา	ที่ดีทาง										
ในโรงเรียน	ในโรงเรียน	พุทธศาสนา										
น้อย	น้อย	มาก	112	17	80.82	1.70	2.56	3.27	3.39	9.28	10.25*	11.07
น้อย	มาก	น้อย	121	23	82.52	-	0.86	1.57	1.69	7.58	8.55	9.37
มาก	น้อย	น้อย	211	16	83.38	-	-	0.71	0.83	6.72	7.69	8.51
น้อย	มาก	มาก	122	23	84.09	-	-	-	0.12	6.01	6.98	7.80
น้อย	น้อย	น้อย	111	44	84.21	-	-	-	-	5.89	6.86	7.68
มาก	มาก	น้อย	221	30	90.10	-	-	-	-	-	0.97	1.79
มาก	มาก	มาก	222	93	91.07	-	-	-	-	-	-	0.82
มาก	น้อย	มาก	212	35	91.89	-	-	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญ .05

ตาราง 73 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น 8 ประเภ ตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมต้น

กลุ่ม												
ทัศนคติที่ดีต่อ	การได้รับ	การมีครู										
ประสบการณ์	ประสบการณ์	เป็นแบบอย่าง	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(121)	(112)	(211)	(122)	(221)	(222)	(212)
ทางพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา	ที่ดีทาง	หน			88.36	84.50	85.71	85.92	88.73	89.66	93.26
ในโรงเรียน	ในโรงเรียน	พุทธศาสนา										
น้อย	มาก	น้อย	121	32	77.81	4.55	6.69	7.90	8.11	10.92*	11.85*	15.45*
น้อย	น้อย	น้อย	111	86	82.36	-	2.14	3.35	3.56	6.37	7.30*	10.90*
น้อย	น้อย	มาก	112	28	84.50	-	-	1.21	1.42	4.23	5.16	8.76
มาก	น้อย	น้อย	211	28	85.71	-	-	-	0.21	3.02	3.95	7.55
น้อย	มาก	มาก	122	25	85.92	-	-	-	-	2.81	3.74	7.34
มาก	มาก	น้อย	221	26	88.73	-	-	-	-	-	0.93	4.53
มาก	มาก	มาก	222	62	89.66	-	-	-	-	-	-	3.60
มาก	น้อย	มาก	212	31	93.26	-	-	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญ .05

ตาราง 74 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการได้รับประสบการณ์ทาง
พุทธศาสนาในโรงเรียน ในกลุ่มนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

กลุ่ม								
ทัศนคติที่ดีต่อ			การได้รับ					
ประสบการณ์ทาง			ประสบการณ์ทาง		รหัส จำนวน ค่าเฉลี่ย			
พุทธศาสนาในโรงเรียน			พุทธศาสนาในโรงเรียน	คน	(21)	(11)	(12)	
					42.91	44.54	46.17	
มาก	มาก	22	90	39.75	3.16	4.79*	6.42*	
มาก	น้อย	21	32	42.91	-	1.63	3.26*	
น้อย	น้อย	11	68	44.54	-	-	1.63	
น้อย	มาก	12	42	46.17	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 75 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น 8 ประเภท ตามทัศนคติที่ต่อประสบการณ์ทาง
พุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา
ในกลุ่มนักเรียนเพศชาย

กลุ่ม												
ทัศนคติที่ต่อ	การได้รับ	การมีครู										
ประสบการณ์	ประสบการณ์	เป็นแบบอย่าง	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(221)	(222)	(122)	(121)	(111)	(112)	(211)
ทางพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา	ที่ดีทาง	คน			41.40	43.44	44.27	45.80	46.37	47.12	48.17
ในโรงเรียน	ในโรงเรียน	พุทธศาสนา										
มาก	น้อย	มาก	212	11	39.27	2.13	4.17	5.00	6.53	7.10	7.85	8.90
มาก	มาก	น้อย	121	30	41.40	-	2.04	2.87	4.40	4.97	5.72	6.77
มาก	มาก	มาก	222	41	43.44	-	-	0.83	2.36	2.93	3.68	4.73
น้อย	มาก	มาก	122	22	44.27	-	-	-	1.53	2.10	2.85	3.90
น้อย	มาก	น้อย	121	40	45.80	-	-	-	-	0.57	1.32	2.37
น้อย	น้อย	น้อย	111	81	46.37	-	-	-	-	-	0.75	1.80
น้อย	น้อย	มาก	112	26	47.12	-	-	-	-	-	-	1.05
มาก	น้อย	น้อย	211	18	48.17	-	-	-	-	-	-	-

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ตาราง 76 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น 8 ประเภ ตามทัศนคติที่ต่อประสบการณ์ทาง
พุทธศาสนาในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา
ในกลุ่มนักเรียนที่มีความสามารถทางจิตตาสมาสมา

กลุ่ม												
ทัศนคติที่ต่อ			การได้รับ		การมีครู							
ประสบการณ์	ประสบการณ์	เป็นแบบอย่าง	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(221)	(222)	(111)	(122)	(211)	(121)	(112)
ทางพุทธศาสนา	ทางพุทธศาสนา	ที่ดีทาง	คน			41.57	41.82	43.77	44.04	46.25	47.30	48.82
ในโรงเรียน	ในโรงเรียน	พุทธศาสนา										
มาก	น้อย	มาก	212	35	38.74	2.83	3.08	5.03	5.30	7.51	8.56	10.08
มาก	มาก	น้อย	221	30	41.57	-	0.25	2.20	2.47	4.68	5.73	7.25
มาก	มาก	มาก	222	93	41.82	-	-	1.95	2.22	4.43	5.48	7.00
น้อย	น้อย	น้อย	111	44	43.77	-	-	-	0.27	2.48	3.53	5.05
น้อย	มาก	มาก	122	23	44.04	-	-	-	-	2.21	3.26	4.78
มาก	น้อย	น้อย	211	16	46.25	-	-	-	-	-	1.05	2.57
น้อย	มาก	น้อย	121	23	47.30	-	-	-	-	-	-	1.52
น้อย	น้อย	มาก	112	17	48.80	-	-	-	-	-	-	-

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ตาราง 77 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าว เมื่อแยกเป็น 8 ประเภศ ตามทัศนคติที่ต่อประสบการณ์ทาง
 พหุศาสตร์ในโรงเรียน การได้รับประสบการณ์ทางพหุศาสตร์ในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพหุศาสตร์
 ในกลุ่มนักเรียนที่โรงเรียนเน้นพหุศาสตร์มาก

กลุ่ม												
ทัศนคติที่ต่อ		การได้รับ		การมีครู								
ประสบการณ์		ประสบการณ์		เป็นแบบอย่าง		รหัส		จำนวน		ค่าเฉลี่ย		
ทางพหุศาสตร์		ทางพหุศาสตร์		ดีมีทาง		คน						
ในโรงเรียน		ในโรงเรียน		พหุศาสตร์								
มาก	มาก	น้อย	221	34	40.41	1.39	1.77	3.09	5.49	5.83	7.34	7.65
มาก	น้อย	มาก	212	15	41.80	-	0.38	1.70	4.10	4.44	5.95	6.26
มาก	มาก	มาก	222	49	42.18	-	-	1.32	3.72	4.06	5.57	5.88
น้อย	มาก	มาก	122	22	43.50	-	-	-	2.40	2.74	4.25	4.56
น้อย	น้อย	มาก	112	19	45.90	-	-	-	-	0.34	1.85	2.16
น้อย	น้อย	น้อย	111	76	46.24	-	-	-	-	-	1.51	1.82
น้อย	มาก	น้อย	121	44	47.75	-	-	-	-	-	-	0.31
มาก	น้อย	น้อย	211	16	48.06	-	-	-	-	-	-	-

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ตาราง 78 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามประเภทโรงเรียน และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มรวม

กลุ่ม							
ประเภท	ความใกล้ชิด						
โรงเรียนที่เน้น	ศาสนาของ	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(22)	(12)
พุทธศาสนา	บิดามารดา		คน		46.62	42.02	43.75
น้อย	น้อย	11	119	41.25	0.37	0.77	2.50*
มาก	น้อย	21	140	41.62	-	0.40	2.13*
มาก	มาก	22	135	42.02	-	-	1.73*
น้อย	มาก	12	146	43.75	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 79 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามประเภทโรงเรียน และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มนักเรียนที่มารดาการศึกษาต่ำ

กลุ่ม							
ประเภท	ความใกล้ชิด						
โรงเรียนที่เน้น	ศาสนาของ	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(22)	(21)	(12)
พุทธศาสนา	บิดามารดา		คน		41.83	41.98	43.78
น้อย	น้อย	11	108	41.32	0.51	0.66	2.46*
มาก	มาก	22	113	41.83	-	0.15	1.95*
มาก	น้อย	21	120	41.98	-	-	1.80*
น้อย	มาก	12	131	43.73	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 80 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภทตามประเภทโรงเรียน และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ

กลุ่ม								
ประเภท	ความใกล้ชิด							
โรงเรียนที่เน้น	ศาสนาของ	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(11)	(12)	
พุทธศาสนา	บิดามารดา		คน	41.74	41.77	44.42		
มาก	มาก	22	51	41.16	0.58	0.61	3.26*	
มาก	น้อย	21	62	41.74	-	0.03	2.68*	
น้อย	น้อย	11	39	41.77	-	-	2.65*	
น้อย	มาก	12	12	44.42	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 81 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามประเภทโรงเรียน และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มนักเรียนอายุน้อย

กลุ่ม							
ประเภท	ความใกล้ชิด						
โรงเรียนที่เน้น	ศาสนาของ	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(22)	(21)	(12)
พุทธศาสนา	บิดามารดา		คน		41.47	41.73	43.59
น้อย	น้อย	11	61	40.57	0.90	1.16	3.02*
มาก	มาก	22	67	41.47	-	0.26	2.12
มาก	น้อย	21	66	41.73	-	-	1.86
น้อย	มาก	12	69	43.59	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 82 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามประเภทโรงเรียน และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมต้น

กลุ่ม							
ประเภท	ความใกล้ชิด						
โรงเรียนที่เน้น	ศาสนาของ	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(22)	(12)
พุทธศาสนา	บิดามารดา		คน		41.49	41.50	43.68
น้อย	น้อย	11	67	40.42	1.07	1.08	3.26*
มาก	มาก	21	84	41.49	-	0.01	2.19
มาก	น้อย	22	82	41.50	-	-	2.18
น้อย	มาก	12	85	43.68	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 83 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภทตามประเภทโรงเรียน และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มนักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ

กลุ่ม							
ประเภท	ความใกล้ชิด						
โรงเรียนที่เน้น	ศาสนาของ	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(22)	(21)	(12)
พุทธศาสนา	บิดามารดา		คน		41.79	42.08	43.79
น้อย	น้อย	11	91	41.26	0.53	0.82	2.53*
มาก	มาก	22	101	41.79	-	0.29	2.00*
มาก	น้อย	21	108	42.08	-	-	1.71
น้อย	มาก	12	117	43.79	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 84 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามประเภทโรงเรียน และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการ
เรียนต่ำ

กลุ่ม							
ประเภท	ความใกล้ชิด						
โรงเรียนที่เน้น	ศาสนาของ	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(22)	(11)	(12)
พุทธศาสนา	บิดามารดา		คน		41.56	42.03	44.25
มาก	น้อย	21	62	41.45	0.11	0.58	2.80*
มาก	มาก	22	66	41.56	-	0.47	2.69*
น้อย	น้อย	11	67	42.03	-	-	2.22
น้อย	มาก	12	81	44.25	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 85 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 8 ประเภท ความประเภทโรงเรียน
ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

กลุ่ม												
ประเภท	ความใกล้ชิด	การมีครู										
โรงเรียน	ศาสนา	แบบอย่าง	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(211)	(112)	(111)	(222)	(221)	(212)	(122)
ที่เน้น	ของ	ที่ดีทาง	คน		37.87	40.50	40.71	41.90	43.83	40.40	47.00	
พุทธศาสนา บิดามารดา พุทธศาสนา												
น้อย	มาก	น้อย	121	5	37.80	0.07	2.70	2.91	4.10	6.03	6.60	9.20
มาก	น้อย	น้อย	211	15	37.87	-	2.63	2.84	3.96	5.96	6.53	9.13
น้อย	น้อย	มาก	112	4	40.50	-	-	0.21	1.40	3.33	3.90	6.50
น้อย	น้อย	น้อย	111	7	40.71	-	-	-	1.19	3.12	3.69	6.29
มาก	มาก	มาก	222	10	41.90	-	-	-	-	1.93	2.50	5.10
มาก	มาก	น้อย	221	13	43.83	-	-	-	-	-	0.57	3.17
มาก	น้อย	มาก	212	5	44.40	-	-	-	-	-	-	0.60
น้อย	มาก	มาก	122	10	47.00	-	-	-	-	-	-	-

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ตาราง 86 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 8 ประเภท ตามประเภทโรงเรียน
ความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา ในกลุ่มนักเรียนอายุมาก

กลุ่ม												
ประเภท	ความใกล้ชิด	การมีครูเป็น										
โรงเรียน	ศาสนา	แบบอย่างที่ดี	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(111)	(121)	(221)	(222)	(112)	(212)	(122)
ที่เน้น	ของ	ทางที่ดี		คน		40.81	41.00	42.31	42.81	42.91	44.87	45.37
พุทธศาสนา	บิดามารดา	พุทธศาสนา										
มาก	น้อย	น้อย	211	59	40.67	0.14	0.33	1.64	2.14	2.24	4.20	4.70*
น้อย	น้อย	น้อย	111	26	40.81	-	0.19	1.50	2.00	2.10	4.06	4.56
น้อย	มาก	น้อย	121	26	41.00	-	-	1.31	1.81	1.91	3.87	4.37
มาก	มาก	น้อย	221	36	42.31	-	-	-	0.50	0.60	2.56	3.06
มาก	น้อย	มาก	222	32	42.81	-	-	-	-	0.10	2.06	2.56
น้อย	น้อย	มาก	112	32	42.91	-	-	-	-	-	1.96	2.46
มาก	น้อย	มาก	212	15	44.87	-	-	-	-	-	-	0.50
น้อย	มาก	มาก	122	51	45.37	-	-	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 87 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามประเภทโรงเรียน และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มรวม

กลุ่ม							
ประเภท	ความใกล้ชิด						
โรงเรียนที่เน้น	ศาสนาของ	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(22)	(12)
พุทธศาสนา	บิดามารดา		คน		42.98	43.44	46.20
มาก	น้อย	21	140	42.47	0.51	0.97	3.73*
น้อย	น้อย	11	119	42.98	-	0.46	3.22*
มาก	มาก	22	135	42.44	-	-	2.76*
น้อย	มาก	12	146	46.20	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 88 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภทตามประเภทโรงเรียน และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มนักเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ

กลุ่ม								
ประเภท	ความใกล้ชิด							
โรงเรียนที่เน้น	ศาสนาของ	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(22)	(11)	(12)	
พุทธศาสนา	บิดามารดา		คน		42.41	42.87	46.00	
มาก	น้อย	21	62	42.00	0.41	0.87	4.00*	
มาก	มาก	22	66	42.41	-	0.46	3.59*	
น้อย	น้อย	11	67	42.87	-	-	3.13*	
น้อย	มาก	12	81	46.00	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 89 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภท
ตามประเภทโรงเรียน และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มนักเรียนที่บิดาการศึกษาสูง

กลุ่ม							
ประเภท	ความใกล้ชิด						
โรงเรียนที่เน้น	ศาสนาของ	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(11)	(22)	(12)
พุทธศาสนา	บิดามารดา		คน		42.04	42.91	44.41
มาก	น้อย	21	32	41.91	0.13	1.00	5.50*
น้อย	น้อย	11	28	42.04	-	0.87	5.37*
มาก	มาก	22	34	42.91	-	-	4.50*
น้อย	มาก	12	29	47.41	-	-	-

* มีนัยสำคัญที่ .05

ตาราง 90 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เมื่อแยกเป็น 4 ประเภทตามประเภทโรงเรียน และความใกล้ชิดศาสนาของบิดามารดา ในกลุ่มนักเรียนที่ระดับเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ

กลุ่ม								
ประเภท	ความใกล้ชิด							
โรงเรียนที่เน้น	ศาสนาของ	รหัส	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	(21)	(11)	(12)	
พุทธศาสนา	บิดามารดา		คน		42.89	43.21	46.47	
มาก	มาก	22	51	42.39	0.50	0.82	4.08*	
มาก	น้อย	21	62	42.89	-	0.87	3.58	
น้อย	น้อย	11	39	43.21	-	-	3.26	
น้อย	มาก	12	60	46.47	-	-	-	

* มีนัยสำคัญที่ .05

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นายสุริยะ พันธุ์ดี

เกิดวันที่ 20 สิงหาคม 2507

สถานที่เกิด โคกโพธิ์

ที่อยู่ปัจจุบัน 14 หมู่ที่ 7 ต.โคกโพธิ์ อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี 94120

ประวัติการศึกษา พ.ศ.2524 จบมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนโพธิ์ศรีราชศึกษา
 พ.ศ.2528 จบปริญญาตรี กศ.บ. วิชาเอกสังคมศึกษา
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา
 พ.ศ.2536 จบปริญญาโท วท.ม. สาขาการวิจัย
 หลักสูตรศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 ประสานมิตร

ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับจิตลักษณะ
และพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

บทคัดย่อ

ของ

สุริยะ พันธุ์ดี

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์

มีนาคม 2536

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับจิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนระดับมัธยมศึกษา จุดมุ่งหมายทางการวิจัยมี 4 ประการ ประการแรกเพื่อทราบว่านักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนต่างกัน จะมีลักษณะทางพุทธศาสนา จิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าวต่างกันหรือไม่ ประการที่สองเพื่อทราบว่านักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนแตกต่างกันจะมีลักษณะทางพุทธศาสนาต่างกันหรือไม่ ในนักเรียนประเภทใดและมาจากครอบครัวประเภทใด ประการที่สามเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางพุทธศาสนากับจิตลักษณะบางประการของนักเรียนที่มาจากรอบครัวและโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ประการที่สี่ เพื่อหาตัวทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวจากลักษณะทางพุทธศาสนาของนักเรียน การถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และจิตลักษณะบางประการของนักเรียนที่มีลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2,3,4 และ 5 ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2535 จากโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนามาก 2 โรงเรียน และน้อย 2 โรงเรียน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา รวมทั้งสิ้น 540 คน อายุโดยเฉลี่ย 14.47 ปี

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาภาคสนาม เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ตัวแปรที่ศึกษาแบ่งเป็นประเภทคือ (1) ตัวแปรทางด้านการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียน มี 3 ด้าน ได้แก่ ประเภทโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา การได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา วัดโดยการประเมินการจัดประสบการณ์ทางพุทธศาสนาของโรงเรียน และแบบวัดการได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน แบบวัดการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา โดยให้นักเรียนเป็นผู้ตอบ (2) ลักษณะทางพุทธศาสนา 2 ด้าน วัดโดยแบบวัดความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา (3) จิตลักษณะ 4 ด้าน วัดโดยแบบวัดการรับรู้คุณค่าของศาสนา แบบวัดลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน แบบวัดทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว แบบวัดทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียน (4) พฤติกรรมก้าวร้าว วัดโดยแบบวัดพฤติกรรมก้าวร้าว (5) ตัวแปรทางด้านชีวสังคมและภูมิหลังของนักเรียน วัดโดยแบบสอบถามภูมิหลัง

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยนี้ ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง (Three-way Analysis of Variance) การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ และศึกษาความสัมพันธ์ (Pearson's Product-Moment Correlation Coefficient) ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญมี 5 ประการ ประการแรกพบว่า นักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามาก ปรากฏในนักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมากและนักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก

ประการที่สองคือ นักเรียนที่มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูง และมีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูง คือ นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก และนักเรียนที่มีประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก โดยเฉพาะในนักเรียนที่อายุมากหรือนักเรียนชั้นมัธยมปลาย และนักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำจากโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา มาก และพบว่ามีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูง และมีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูงในนักเรียนที่เน้นพุทธศาสนา น้อยโดยรวมด้วย

ประการที่สาม คือ นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว น้อย และมีพฤติกรรมก้าวร้าว น้อย คือ นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนา มาก นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก ทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่เด่นชัดคือ กลุ่มนักเรียนที่บิดาการศึกษาต่ำ

ประการที่สี่ คือ ความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา การรับรู้คุณค่าของศาสนา ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมและทัศนคติที่ไม่ดีต่อการก้าวร้าว มีความสัมพันธ์ทางบวกต่อกัน แต่มีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมก้าวร้าว โดยกล่าวได้ว่านักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูง มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนสูง มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการก้าวร้าวมาก และมีพฤติกรรมก้าวร้าว น้อย

ประการที่ห้า คือ จิตลักษณะทั้งสามตัวคือ ทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าว ลักษณะมุ่งอนาคต และการควบคุมตน และการรับรู้คุณค่าของศาสนา เป็นตัวทำนายพฤติกรรมก้าวร้าว โดยรวมอย่างชัดเจน โดยทำนายได้ 38% และพบว่าทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวเป็นตัวทำนายที่สำคัญที่สุด

ของพฤติกรรมก้าวร้าว และพบว่าจิตลักษณะทั้งสามตัวร่วมกันทำนายพฤติกรรมก้าวร้าวได้สูงสุด
 ในนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนาน้อย โดยทำนายได้ 48%

การวิจัยนี้มีประโยชน์คือ ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาใน
 โรงเรียน โดยเฉพาะการเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาของครู ว่ามีความสำคัญต่อลักษณะทาง
 พุทธศาสนา จิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน และยังชี้ให้เห็นถึงบทบาทของครอบครัว
 และโรงเรียนในการส่งเสริมให้นักเรียนมีลักษณะทางพุทธศาสนาที่เหมาะสม และการวิจัยนี้ก็ให้ผล
 ที่เสนอแนะสำคัญคือ เสนอการใช้วิธีการทางพุทธศาสนาในการพัฒนาเด็กนักเรียน ทั้งในด้าน
 จิตลักษณะและการป้องกันพฤติกรรมก้าวร้าวให้กับนักเรียนให้กับนักเรียนในโรงเรียน

The Relationships among Buddhism Socialization in Schools, Psychological
Characteristic and Aggressive Behavior in Secondary School students.

AN ABSTRACT

BY

SURIYA PUNDEE

Presented in partial Fulfillment of the requirements for the
Master of Science degree in Applied Behavioral Science Research
at Srinakharinwirot University

March 1993

This study investigated the relationship between Buddhist socialization in schools and psychological traits and aggressive behavior in secondary school students. The four purposes were 1) to find out whether the students who had different Buddhist socialization would differ in Buddhist characteristics, psychological traits and aggressive behavior 2) to identify the types of students and their family backgrounds which could benefit from the Buddhist socialization in schools 3) to examine the relationship between Buddhist characteristics and some psychological traits of the students from various types of families and schools 4) to determine the predictors of aggressive behavior from Buddhist characteristics, Buddhist socialization in schools and some psychological traits of the students who had different bio-social and background aspects.

The subjects were 540 secondary school students of M.S 2,3,4 and 5 who enrolled in the second semester of 2535 academic year. They were sampled from two highly religious schools and two other less religious school in Chachoengsao province. Their average age was 14.78 years.

In this field study, questionnaires were administered to assess five groups of variables. They were (1) Buddhist socialization in school consisted of 3 factors, the degree of religiousness of the school, self-reported Buddhist experience in school and perceived teachers as a good Buddhist model. (2) Two Buddhist characteristics of the students which were Buddhist beliefs and Buddhist practices

- (3) Four psychological characteristics of the students which were religious orientation, future orientation-Self control, attitudes towards aggression and attitude towards Buddhist experience in school.
- (4) Aggressive behavior assessed by self-reported measure. (5) Bio-social and background variables.

Three-way Analysis of Variance, Multiple Regression Analysis were employed to test the hypotheses and Pearson's Product Moment Correlation Coefficients were calculated to assess the relationships among variables.

There were 5 major groups of findings.

First, the student who had strong beliefs and practices in Buddhism were the ones who had teachers as a good Buddhist model, the ones who received greater amount of Buddhist experience in school and the ones with favourable attitudes towards Buddhist experience in school.

Secondly, the students with high religious orientation, high future orientation and self-control were the ones who had teachers as a good Buddhist model, received more Buddhist experience in school these results were found especially in the following three types of students, i.e. the older students, the students in higher class levels, and the students from highly religious schools whose fathers were less educated.

Thirdly, the students with highly unfavorable attitudes towards and reportedly behaving less aggressive were the ones with teacher as

273

a good Buddhist model and the students themselves showed positive attitudes towards their Buddhist experiences in school. This result was found in the whole sample, and more specifically, it was found in the students with less educated fathers.

Fourthly, There were positive interrelationships between Buddhist beliefs and practices and Buddhist orientation, future-orientation and self-control and unfavorable attitudes towards aggression but negative interrelationships between Buddhist beliefs and practices and aggressive behavior. In other words, the students who had strong beliefs and practices in Buddhism were the ones who had high religious orientation, high future orientation and self-control, high negative attitudes towards aggression and showing less aggressive behavior.

Finally, the five psychological traits that were unfavorable attitudes towards aggression, future orientation and self-control and Buddhist orientation were the apparent predictors of aggressive behavior in the whole sample (38%). The most important predictors among them was the attitudes towards aggression. All three of these psychological traits could predict aggressive behavior the most (48%) in students of less religious schools.

This study indicated the importance of Buddhist socialization in schools, especially, being a good model in Buddhist of teachers influenced Buddhist characteristics, psychological traits and aggressive

behavior of students. Furthermore, it pinpointed the joint roles of families and schools in inducing students to have appropriate Buddhist and psychological characteristics.

The outcome of this study reinforces the importance of applying Buddhism in developing psychological traits and preventing aggressive behavior in adolescent students.